

Ігор Корещук

**СВЯТА БОЖА
ТРІЙЦЯ:
ХРИСТІЯНСЬКИЙ МІФ
ЧИ БІБЛІЙНА ІСТИНА?**

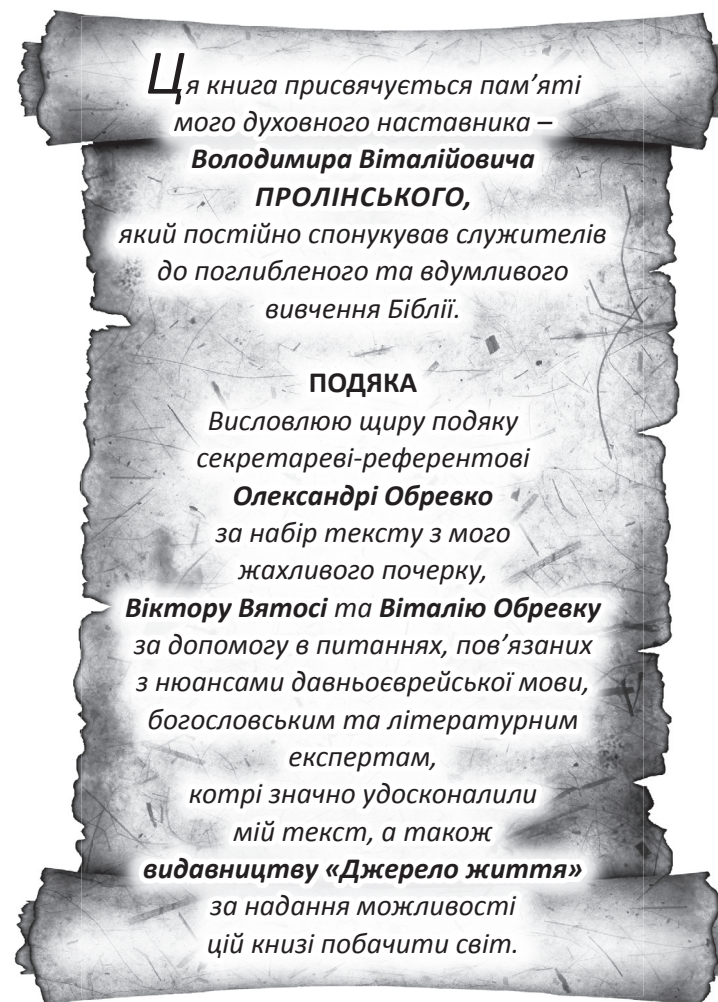

ББК 86.376
К 39

Корещук І.

К 39 Свята Божа Трійця: християнський міф чи Біблійна істина? — Київ: «Джерело життя», 2013 — 160 с.

ББК 86.376

ЗМІСТ

ПЕРЕКЛАДИ БІБЛІЇ

У цій книзі використовується п'ять українських перекладів, які по-значаються в посиланнях після біблійного тексту такими скороченнями:

УПК – український переклад Біблії
П. Куліша, І. Нечуя-Левицького,
І. Пулюя (1903);

УПО – український переклад Біблії
І. Огієнка (1962);

УПХ – український переклад Біблії
І. Хоменка (1963);

УПГ – український переклад Біблії
О. Гижі (2006);

УПТ – український переклад Біблії
Р. Турконяка (2011).

ПРОЛОГ 6

Частина I. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРІЙЦІ ... 7

Розділ 1. ДОКТРИНА ПРО ТРІЙЦЮ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД 8

Розділ 2. ДОКТРИНА ПРО ТРІЙЦЮ: ХИБНІ ВЧЕННЯ 16

Розділ 3. ДОКТРИНА ПРО ТРІЙЦЮ: ЄРЕТИЧНІ ВЧЕННЯ 21

Розділ 4. РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ В АДВЕНТИЗМІ ... 25

Частина II. БІБЛІЙНА ПІДСТАВА ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ 33

Розділ 5. БІБЛІЙНІ АРГУМЕНТИ НА ЗАХИСТ ІСТИНИ ПРО ТРІЙЦЮ .. 34

Частина III. ІСУС ХРИСТОС: СИН БОЖИЙ І БОГ 49

Розділ 6. БОЖЕСТВЕННОСТІ ІСУСА ХРИСТА 50

Розділ 7. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ, ЯКІ НІБИТО ЗАПЕРЕЧУЮТЬ
БОЖЕСТВЕННОСТІ ХРИСТА 72

Частина IV. БОЖЕСТВЕННА ОСОБА СВЯТОГО ДУХА 93

Розділ 8. ОСОБИСТІСНА ПРИРОДА СВЯТОГО ДУХА 94

Розділ 9. ДОСЛІДЖЕННЯ АРГУМЕНТІВ, ВИСНУТИХ ПРОТИ
ОСОБИСТІСНОЇ ПРИРОДИ СВЯТОГО ДУХА 107

Розділ 10. БОЖЕСТВЕННА ПРИРОДА ОСОБИ СВЯТОГО ДУХА 118

Частина V. «ЯК ІМ'Я ТВОЄ, БОЖЕ, ТАК СЛАВА ТВОЯ» (Псал. 47:11) . 131

Розділ 11. СКІЛЬКИ Ж ІМЕН У БОГА? 132

Розділ 12. СПАСИТЕЛЬНО ІМ'Я 145

Розділ 13. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ВИСНОВКИ 154

Бібліографія 159

ПРОЛОГ

Уже минуло понад десять років з дня страшного терористичного нападу, коли вранці 11 вересня 2001 року терористи спрямували чотири літаки на «башти-близнюки» Всесвітнього торгового центру (ВТЦ) та інші об'єкти в Нью-Йорку та Вашингтоні. Фінансові збитки сягнули понад 80 мільярдів доларів. Але найбільші втрати полягали не в цьому. Під уламками було поховано майже 3000 людських життів. З плином часу від дня цієї жакливої трагедії дослідники знаходять нові факти, які мали місце того страшного дня. Усі дивувалися, чому 500-метрові башти впали від удару не вбік, подібно до дерева, а склалися, як картковий будиночок, – всередину будівлі. Виявляється, що терористи спрямовували літаки на ВТЦ не на вмання, а це був вивірений, завчасно спланований інженерами удар, метою якого було вразити такі місця будівлі, які б спричинили її цілковите падіння.

Коли сьогодні «всесвітній терорист» – сатана – намагається своїми атаками розхитати «будівлю» Божої Церкви, він, як правило, віддає перевагу не локальним поверхневим ударам. Диявол намагається спрямувати свою атаку на засади християнської віри, щоб завдати якомога сильнішого удару споруді Христовій – Церкві.

Фундаментальною темою Святого Письма є істина про Бога. Якщо сатані вдасться викривити правду про те, яким є наш Господь, то зруйнуються і всі інші правильні доктрини, і сама віра. Тому варто поставити собі вкрай важливі запитання: Хто такий Бог? Який Він? Чи насправді Господь є любов? Бог – це одинична самотня небесна Істота чи Трійця? Чи насправді це так важливо для практичного християнського життя? Саме про це йтиметься в нашому дослідженні.

Частина I

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРІЙЦІ

Час, у який ми живемо, особливий з усіх поглядів: духовного, морального та науково-технічного. Буквально за півтора століття людство в технічному плані змінилося більше, ніж за попередніх майже 6000 років. Усе, що для нас таке звичне та знайоме, було відкрите не так давно.

Відкривши силу пари та електрики, за два покоління людство почало долати за день такі відстані, на які раніше треба було б витратити десятки років. Із 1800 по 1950 рік були винайдені: пароплав, друкарський прес, залізниця, телеграф, вулканізація, фотографія, анестезія, телефон, грамофон, електрична лампочка, паливний двигун, автомобіль, кінозйомка, безпроводний телеграф та телефон, радіо, телебачення. Згодом став реальним запуск штучних супутників на орбіту, і, нарешті, апогей – вихід людини в космос!

Розділ 1. ДОКТРИНА ПРО ТРИЙЦЮ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

12 квітня 1961 року з космодрому Байконур уперше у світі стартував космічний корабель «Восток» з пілотом-космонавтом Юрієм Гагаріним на борту. Коли людина подолала силу тяжіння і вийшла в космічний простір, то реакція на цей факт була різною: наприклад, Юрій Гагарін (дехто приписує цей вислів космонавту Андріану Ніколаєву), повернувшись з польоту, промовив: «Ми були в небі й не бачили Бога!» А ось через вісім років, 16 липня 1969 року, Ніл Армстронг, уперше в історії людства ступивши ногою на Місяць, зачитав перший вірш Біблії: «На початку Бог створив небо та землю»! (УПТ, Бут. 1:1). Чому один в небі побачив Господа, а інший – ні?

На це є щонайменше дві причини: по-перше, комуніст Гагарін там і не шукав Господа; по-друге, аби побачити Бога, недостатньо фізичних очей, бо Невидимого бачать лише очі віри.

Людина, не долетівши навіть до найближчої зірки Проксими Центаври (бо для цього знадобилися б понад 14 мільйонів життів тривалістю 70 років), стверджує: «Я там Бога не бачив!», – не відаючи, що Його можуть щоденно бачити лише чисті серцем.

У багатьох людей постає проблема, оскільки вони, завантажуючи розум знаннями, залишають неосвіченими серце й душу. Їхній розвинутий, але неосвячений розум стає винахідливим на зло. Проте істинно освічені люди розуміють свою обмеженість та необізнаність у багатьох питаннях. Чимало науковців усвідомлюють: якщо багато з того, що створене Богом, є таким загадковим та таємничим, то наскільки більш неосяжним є Той, Хто все це створив!

1. ЗНАЧЕННЯ БОГОПІЗНАННЯ ДЛЯ СПАСІННЯ

Що з приводу богопізнання повідомляє Біблія? Обсяг цієї книги не дає змоги дослідити увесь біблійний мате-

ріал, але навіть якщо взяти лише одну невеличку книгу Осії, представника так званих малих пророків Старого Завіту, то відкриються цікаві речі.

По-перше, ми виявимо, що не може бути справжнього розуміння Божественної істини і милосердя, якщо відсутній процес пізнання Бога, бо ці чинники тісно та нерозривно пов'язані між собою: «Слухайте слово Господнє, сини Ізраїля; бо суд у Господа з мешканцями цієї землі, тому що немає ні істини (*тут і далі в книзі: курсив та підкреслення автора*), ні милосердя, ні богопізнання на землі» (УПГ, Осії 4:1).

По-друге, ми дізнаємося, що пізнавати характер і природу Бога та постійно духовно зростати ми зможемо тоді, коли станемо частиною Божої Церкви через хрещення: «Одружу тебе зо мною в вірності, й спізнаєш, що я – Господь» (УПК, Осії 2:20).

По-третє, ми побачимо основну перешкоду для богопізнання: «Справи їхні не дають їм навернутися до Бога свого, бо дух блуду всередині їх, і Господа вони не пізнали» (УПГ, Осії 5:4).

І, нарешті, якщо ми мріємо бути серед тих, хто отримує силу Пізнього дощу Святого Духа в останні часи та зустрічатиме Христа, то нам слід докладати максимальних зусиль для щоденного пізнання Спасителя: «Отак спізнаємо, будемо прагнути пізнати Господа; як вранішня зоря – з'ява Його, і Він прийде до нас, як дощ, мов пізній дощ, зрсить землю» (УПГ, Осії 6:3). Еллен Уайт влучно зазначає: «Той, чиє серце відгукнулося на Божественний дотик, буде прагнути поглибити своє пізнання Бога» (Е. Уайт. Бажання віків, с. 468).

Від правильного розуміння Бога залежить не лише те, де ми проведемо вічність, а й навіть якість земного життя. Адже яким буде в нашому уявленні та переконанні Бог, таким буде й наше ставлення до чоловіка чи дружини, до ді-

тей, до своїх ближніх, і відповідним чином ми будемо ставитися до Церкви та до праці. Якщо ми вважаємо Його суворим чи навіть жорстоким, то такими будемо й ми самі. Крім того, майже всі теологічні питання тісно пов'язані з нашим розумінням природи та характеру Бога. Наприклад, якщо, на чийсь думку, для Нього важливі лише пожертви, а не наше серце, то в такому віровченні процвітатимуть релігійні комерсанти. Ви, напевно, знаєте, що атеїзм зародився на ґрунті неправдивого християнства, яке сповідувало спотворений Божий образ, і тому багато хто стверджував: «Якщо Бог справді такий, то ми не бажаємо мати з Ним справи!»

Теологія (у перекладі з давньогрецької: *Теос* – Бог, *логос* – слово) – це наука, яка спонукає читачів Біблії зосереджувати свою увагу не стільки на історії, біографії її персонажів та підрахунках дат, скільки на центральній особистості Біблії – Богові Отцеві, Синові та Святому Духові. Лише тоді, коли ми намагатимемось збагнути сутність та характер Бога, наше розуміння Святого Письма буде збалансованим і правильним.

2. КРАЙНОЩІ ЩОДО ПІЗНАННЯ ТВОРЦЯ

Під час пізнання Бога, Його сутності та природи Його характеру людина стикається з важливими запитаннями: хто Він? який Він? І тут на «допомогу» часто приходять сатана, який від самого початку намагався втрутитися в процес богопізнання та нав'язати людям декілька хибних позицій.

2.1. Позиція байдужості

Люди запитують: «Навіщо пізнавати Бога? Навіщо мені це знати? Яка різниця, Хто такий Бог і який Він?»

У чому небезпека позиції байдужості щодо пізнання Бога?

Наприклад, фарисеї надзвичайно суворо та ретельно дотримувалися біблійних принципів. Чому ж тоді Хрис-

тос запевняє: **«Бо, кажу вам, якщо праведність ваша не перевершить праведности книжників та фарисеїв, то ви в жодному разі не увійдете до Царства Небесного» (УПГ, Матв. 5:20)?** Виявляється, що основною помилкою фарисеїв було те, що вони сплутали інструмент для досягнення цілі з кінцевою метою. Наприклад, якщо взяти дотримання суботнього дня, то невже це є самоціллю? Адже мета спокою в суботу глибша, ніж просто утримання від праці упродовж 24-х годин? Читаємо у Святому Письмі: **«І святити суботи Мої, і вони стануть знаком поміж Мною та між вами, щоб пізнати, що Я – Господь, Бог ваш!» (УПО, Єзек. 20:20).** Виявляється, якщо людина використовує час суботнього спочинку не для богопізнання, а з будь-якою іншою метою, то субота не сприятиме духовному зростанню, а призведе до деградації.

2.2. Втручання в неосяжне

Інша крайність у процесі пізнання сутності Бога – це бажання обмеженого людського розуму суто раціональним шляхом пояснити Його таємничу природу.

Що ж про спробу людини повністю пізнати Бога повідомляє Святе Письмо? У книзі Йова звучить риторичне запитання: *«Чи ти Божу глибину дослідив, чи знаєш ти аж до кінця Всемогутнього? Вона вища від неба, – що зможеш зробити? І глибша вона за шеол, – як пізнаєш її?» (УПО, Йова 11:7, 8).*

А Давид, «муж по серцю Божому», стверджує: *«Великий Господь і прославлений вельми, і недослідиме величчя Його!» (УПО, Псал. 145:3).*

А можливо, богопізнання було обмеженим лише в Старому Завіті, а повнота духовного світла Нового Завіту дозволить досягнути таємниці Божої природи? Мало хто з людей знав Господа краще й глибше, ніж той, кому Сам

Христос зустрівся дорогою в Дамаск (див. Дії 9:1–5), хто заснував силою Святого Духа багато християнських Церков в Азії та в Європі, вчений, богослов, автор більш ніж половини богонатхненних канонічних книг Нового Завіту – апостол Павло. Кому, як не йому, достеменно знати Господа? Та він повторює аналогічну думку: *«О глибино багатства, премудрості й знання Божого! Які незбагненні Його суди і недослідимі Його дороги!» (УПТ, Римл. 11:33).*

Спроби обмеженої у своїх можливостях смертної людини здобути вичерпні знання безмежного й вічного Бога можна порівняти зі спробами малої дитини, яка сидить на березі океану й намагається наперстком вичерпати всю воду. Хтось правдиво зауважив: *«Якщо ти повністю опишеш Бога, то сам станеш Богом!»* З такою думкою можна погодитися, бо лише дещо вище й мудріше може пояснити щось нижче й простіше.

Окрім цього, є ще один важливий аспект. Необізнаній людині може здаватися, що айсберг, який вона бачить на поверхні води, це і є він весь. А насправді 9/10 його об'єму перебуває під водою, тому для незброєного ока ця частина залишається невидимою. Це ж саме можна сказати і про «айсберг» істини. За неписаним земним законом, чим менше ми знаємо, тим більше нам інколи здається, що ми володіємо повнотою. Насправді ж нам відкрито все лише частково, і богослови, глибоко досліджуючи біблійний текст, розуміють це.

Можна вказати щонайменше дві причини, здатні викликати бажання пізнати неосяжне:

- 1) необізнаність людини щодо безмежності Бога;
- 2) гордіня, яка звикла покладатися лише на власний розум та судження як на останню непомильну інстанцію.

2.3. Заперечення неосяжного

Деякі люди, говорячи про природу Бога, стверджують: «Я не вірю в те, чого не розумію». Але вони не помічають, що таке твердження не відповідає реальності. Нам слід бути послідовними до кінця. Що маєтись на увазі? Хто з нас не користується електроенергією? А чи кожен з нас може розписати всі формули та схеми електропостачання? Ми використовуємо комп'ютери та мобільні пристрої, не знаючи їхньої внутрішньої будови. Утім, це знає принаймні майстер. А є явища, природа котрих достеменно невідома й досі нікому з людей. Наприклад, природа світла. Завдяки йому ми живемо, ходимо, пишемо, читаємо і т. д. Наукою була встановлена подвійна природа світла, тобто: з одного боку, світло – це сукупність електромагнітних хвиль, а з іншого – це потік квантів світла (порцій енергії). Між хвильовою та квантовою теорією існує певне протиріччя, котре вчені дотепер намагаються розв'язати. Проте все ж ми з успіхом користуємося світлом, його перевагами та благословеннями. Отже, проблема полягає не в природі світла, а в нашому розумінні його природи. Чи не щось схоже відбувається і з нашим пізнанням природи Бога?

Багато хто з нас подорожував літаком. А чи знаєте ви, за допомогою яких складних приладів здійснюється керування ним? Якщо не знаєте, то чому ж тоді сіли в літак? Бо повірили, що прилади справні, що пілоти настільки досвідчені, що зможуть посадити літак на злітну смугу.

Є мільйони речей, з якими ми не обізнані, ніколи їх не зрозуміємо, але сприймаємо їх вірою. Якби ми сказали, що не віримо в усе, що не можемо зрозуміти, то перестали б їсти, пити, дихати, їздити й літати. Чому тоді ми це робимо? Бо прийняли за аксіому правило: ми намагаємося зрозуміти досяжне й усвідомлюємо реальність неосяжного, навіть користуючись ним.

Якщо існує стільки таємниць у *творінні* Бога, то невже *природа та сутність* Самого Творця може бути простою та до кінця зрозумілою?

У пізнанні Бога небезпечно покладатися на розум, ніби він і є Богом, бо тоді залишиться лише один крок до атеїзму, котрий проголосив, що розум – це і є Бог. Невже ми маємо відмовитися від використання розуму? Зовсім ні. Але Святе Письмо пропонує збалансований підхід: «Надійся на Господа всім своїм серцем, а на розум (*євр. «біна» – розуміння – прим. автора*) свій не покладайся! Пізнавай ти Його на всіх дорогах своїх, і Він випростує твої стежки» (УПО, Прип. 3:5, 6). Тут висвітлена здорова позиція – пізнавати Бога в щоденному житті, але не переоцінювати можливості людського розуму. Саме тоді й відбудеться те, що назване тут «яшар»: Бог *вирівняє і виправить* наші життєві дороги.

Висновки:

1) Незважаючи на неймовірний науково-технічний прогрес, у світі є безліч нерозгаданих таємниць.

2) Якщо існують таємниці у світі природи, то наскільки більш незбагненим і таємничим є Той, Хто є Автором цієї природи!

3) Справжній християнин уникатиме пасток сатани, котрий спокушує його або ігнорувати питання, пов'язані з Божою природою, або ж намагатися обмеженим людським розумом пізнати таємниці Його єства, або взагалі заперечувати все те, що стоїть вище за людське розуміння.

4) Тому ми з'ясовуємо, що́ нам відкрито через Слово, а незрозуміле приймаємо вірою: «*Приховані речі належать Господові, Богові нашому, а відкриті речі нам і синам нашим до віку, щоб ми виконували всі слова Закону цього*» (УПГ, П. Зак. 29:29).

1. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ТРІЙЦЯ»

Отож, не забуваючи про баланс між вірою та знаннями, тепер поговоримо про природу Бога. Практично всі християни чули про догмат Трійці, вони вірять у Трійцю, але далеко не всі можуть пояснити цей богословський термін. Основна ідея щодо опису Божественної Трійці така: *це три Особи одного Божества, Котрі взаємодіють між Собою, рівні за природою, силою та властивостями (ще див. «Вначале было Слово»: Пер. с англ. – Заокский: «Источник жизни», 2002, с. 39).* Єдність трьох Божественних Осіб можна назвати множинною єдністю.

1.1. Термін «Трійця» в історичних документах

Уперше в історичних документах слово «Трійця» вживається у Феофіла Антіохійського в 189 р. н. е., єпископа в

Розділ 2. ДОКТРИНА ПРО ТРІЙЦЮ: ХИБНІ ВЧЕННЯ

Антіохії, у Посланні до Автоліка 2:15: «Так само ті три дні, які передують створенню світил, є образами Трійці». Але класично термін «Трійця» почав уживати пізніше західний теолог і апологет Тертуліан (155–220), увівши латинський термін – «трїас», що означає Трійця, троїчність, та термін «трїнітас» (лат. «tria» – три, «unitas» – єдність) – триєдиність.

1.2. Біблія і термін «Трійця»

Чимало хто з противників учення про Трійцю стверджує, що в Біблії такого терміну немає. Це правда. Але й самого слова «Біблія» в значенні збірки із 66 канонічних книг також немає. Чому ж тоді його вживають? Чому ми говоримо про *План спасіння, теократію, міленіум* та про *Люцифера*, якщо ці терміни та назви не використовуються в оригіналі Святого Письма? Ми їх вживаємо, оскільки сама ідея цих понять викладена у Святому Письмі.

У будь-якій сфері знань існують терміни, завдяки яким одним словом або словосполученням виражається те, що потрібно було б пояснювати багатьма словами. Тому й у богослов'ї є своя термінологія. Термін «Трійця» виражає біблійну ідею триєдиності, тобто *існування в природі одного Божества трьох Осіб – Отця, Сина та Святого Духа.*

2. ПОМИЛКОВІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ТРІЙЦІ

2.1. Внесок деяких тринітаріїв у розвиток ідеї анти-тринітаризму

Необхідно визнати, що свій внесок у розвиток руху антитринітаризму (релігійний рух проти ідеї Трійці) зробили й ті, хто спотворено ілюстрував ідею триєдиності. Чи бачили ви зображення фантастичної триголової істоти з одним тулубом? Чи знайома вам ілюстрація з християнської літератури, де фігурують три директори, один з яких

залишився в офісі, другого відіслали керувати об'єктом, а потім, після повернення другого, третього відсилають підтримати справу? Такі приклади ведуть до прийняття ідеї *тритеїзму*, тобто віри в трьох окремих богів. А можливо, ви чули про аналогію з водою, котра, як відомо, може бути в рідкому, твердому та газоподібному станах? Але проблема цієї ілюстрації в тому, що та ж сама вода не може бути *одночасно* в трьох станах. Такий приклад веде до *модалізму*, тобто ідеї про різні прояви одиничного Бога. Теорія монархізму (що включала в себе модалізм та адопціонізм) створена в III ст. Савелієм із Птолемаїди на підставі апокрифічного Євангелія до єгиптян. Це вчення про те, що одиничний Бог являв Себе в різних модальностях та проявах: спочатку як Отець, потім як Син і, зрештою, явив Себе як Святий Дух.

Нерідко представники строго монотеїстичних світових релігій (юдаїзм, іслам) звинувачують християнство в політеїзмі. Та коли глибше пояснюєш вчення про Трійцю, то вони говорять, що ця доктрина занадто складна для розуміння. Дозвольте пояснити і це запитання.

Хіба істина, яка походить з Неба, є завжди простою? Ви можете пояснити, як це Бог з'явився в тілі (1 Тим. 3:16), як Він помер на хресті (див. Дії 20:28)? А як на безгрішному Небі з'явився гріх (Ісаї 14:12–15; Єзек. 28:12–15)? Це незбагненні таємниці. Відомий апологет християнства Клайв Льюїс колись влучно зауважив: «Якби християнство було вигадкою людей, то вони придумали б щось простіше».

2.2. Неоплатонічна концепція

В основі ідеї про цілковиту одиничність Бога лежить не біблійна, а неоплатонічна концепція. Філософ III ст. н. е. Плотін (не плутати з давньогрецьким філософом Платоном, котрий жив у 428–348 рр. до н. е.) розглядав Бога як

самотній, вищий, цілком одиничний першопочаток. Але це не Бог Біблії. Бог Біблії має особисті стосунки не лише зі Своїм творінням, але й усередині Божества з рівними Собі (наприклад, Отець любить Сина – Матв. 3:17; 17:5; Івана 3:35; 5:20; 10:17; 15:9; Отець любить нас – Івана 3:16; 14:21, 23; 16:27; 1 Івана 4:19; Христос любить нас – Івана 15:12). Бог є любов (1 Івана 4:7), а любов може існувати лише за наявності ще принаймні однієї особи. Тому якби Бог був один (тобто якщо Син створений, а Дух Святий – це просто Божественна сила та енергія), значить був час, коли Бог не був любов'ю? Абсурд, чи не так? Чи Його любов була зосереджена лише на Ньому Самому? Тоді це не любов, а егоїзм!

2.3. Трійця та язичницькі тріади богів

Дехто не сприймає ідею Трійці, оскільки в язичників є дещо схожі поняття у вигляді тріад богів (грецьке «тріадес» – трійка). Наприклад, в індусів є три головних боги – Брахма, Вішну, Шива; у давніх шумерів – Анн, Енліль, Енкі; у давніх вавилонян – Німрод, Семіраміс, Таммуз; у єгиптян – Ізіс, Озіріс, Торус; у фінікійців – Ваал, дружина Астарт, син Адоніс; у греків – Зевс, Посейдон, Ад; у римлян – Юпітер, Марс, Квірін.

Але річ у тім, що в язичників є розповіді і про потоп, і про народження бога від діви, є історії про воскресіння бога (наприклад, халдейського Таммуза, єгипетського Озіріса, фінікійського Адоніса, ханаанського і фінікійського Ваала), про прихід Месії та кінець світу. Але ми не відкидаємо біблійні істини тільки тому, що язичники теж мають таке вчення. Навпаки, дослідники вважають, що якщо в багатьох народів є схожі за сюжетом легенди та міфи, то в їхній основі лежить *одна* правдива історія. Тому висновок простий: не ідея Трійці походить від язичницьких уявлень про тріади, а навпаки, оскільки істинна релігія більш дав-

Частина I. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРІЙЦІ

ня, поняття множинності єдиного Бога язичники трансформували у свої політеїстичні тріади.

Є дві суттєві відмінності між язичницькими тріадами та біблійною Трійцею. По-перше, ніхто не вважав ці тріади триєдиними. По-друге, вони були *окремими і, як правило, трьома головними божествами серед багатьох менших* за значенням та впливом божків.

Християнство насправді унікальне, адже, з одного боку, не має нічого спільного з язичницькою тріадою богів, з іншого ж – концепція Трійці не сповідує самотнього Бога. Біблійне Божество – це єдиність, але не одиничність.

2.4. «Ірраціональність» ідеї Трійці

Дехто стверджує, що за законами логіки ідея Трійці є ірраціональною. Це хибне уявлення. Ідея про Трійцю справді виходить за межі досяжного для інтелекту, але не є суперечливою для розуму. Вона цілком узгоджується із законом несуперечності, який вказує, що твердження не може бути правдивим і хибним (у певному значенні) одночасно.

Справді, доктрина про Трійцю не стверджує, що Бог – це три Особи й одна Особа одночасно, натомість – це три Особи однієї сутності. Цей догмат свідчить не про три сутності (природи) в одній, а про три Іпостасі (Особи) в єдиній (неділимій, цілісній) сутності. Між сутністю (природою) та Іпостассю (Особою) є різниця, тому Бог є одночасно Єдиним і множинним, але не в одному і тому ж значенні. Єдиний – у Своїй природі, а множинний – у Своїх Іпостасях (Особах).

Апологет християнської Церкви Августина якось сказав: «Слава Богові за те, що речі, про котрі недостатньо сказано, можуть усе-таки бути прийняті вірою».

1. Глибинні причини виникнення єресей

Сьогодні через Інтернет (де є багато доброго, але ще більше брудного й нечистого) нам на очі потрапляє чимало матеріалів різних авторів, які вважають себе християнськими реформаторами і навіть пророками, у яких є нове світло. Проте Еллен Уайт, розкриваючи загальний принцип дій таких людей, пише так: «Упродовж багатьох років він плекав у собі відчуття, що брати недостатньо цінують його, і всіляко прагнув вселити цю думку іншим; тому сатані і вдалося виявити в ньому той самообман, який він згодом міг настільки успішно використовувати» (Е. Уайт. Свідчення для Церкви, т. 5, с. 293). Тобто вона викриває основну причину: часто таких лідерів до несправедливих дій спонукає диявол, використовуючи їхню вражену гординю.

Та наскільки новим є «нове», особливо тоді, коли це стосується духовної сфери? Виявляється, лжевчення є давніми, вони просто змінюють обкладинку, час та місце дії, а насправді залишаються тими ж самими. Премудрий Соломон говорив: «Буває таке, що про нього говорять: “Дивись, – це нове!” Та воно вже було від віків, що були перед нами!» (УПО, Екл. 1:10).

Про те, як лжевчення захоплює душу людини, Е. Уайт писала: *«Одних людей можна захопити чимось новим, оригінальним, навіть якщо їй одразу видно, що воно суперечить істині. Спочатку людина починає говорити про це, захоплюється ним, поки, нарешті, усе це починає їй здаватися дуже важливим і прекрасним, оскільки сатана володіє силою надавати речам спотворений зовнішній вигляд. Потім, врешті-решт, це питання стає найголовнішим, центральним, докола якого обертаються всі думки людини, а істина викорінюється з серця»* (Е. Уайт. Свідчення для Церкви, т. 5, с. 292).

2. ЄРЕТИЧНІ ВЧЕННЯ ПРО ТРІЙЦЮ В ІСТОРІЇ ХРИСТИАНСТВА

Упродовж віків існування християнської Церкви виникало чимало єресей та відхилень від біблійного вчення. Це були *гностичні* єресі (докетизм, ніколаїтство, адамітизм, павликанство, катаризм, альбігойство), *христологічні* (аполінаризм, несторіанство, монофілітство, монофізитство), *еклезіологічні* (монтанізм, донатизм, філетизм, седевакатизм) та *тринітарні* єресі (тритеїзм, аріанство, монархіанство, македонство).

Тому ідеї, які протистоять догмату Трійці, не нові. Докола них свого часу точилося багато дискусій з боку неоплатоністів, аріанів, монархістів, модалістів (савеліанів). Описати всі ці погляди не дозволяє ні обсяг, ні мета нашого дослідження. Але охочим ближче познайомитися з ними,

можна запропонувати книгу *Вудро Уїддена, Джеррі Муна, Джона Ріва «Трійця: таємниця і відкриття»*, де кожний співавтор висвітлює окрему тему: перший – біблійну підставу для віри в Трійцю, другий – історичний розвиток тринітарної ідеї в християнстві загалом, третій – розвиток тринітарної ідеї в адвентистському русі.

Однак ми не можемо не згадати тут ще декілька важливих фактів.

Одним з перших, хто систематизував антитринітарне вчення, був Арій – єпископ Олександрійський (помер у 336 р.), тому і вчення стало називатися аріанством. Він вважав Христа створеною істотою, а Святого Духа – Божественною силою та безликою енергією. Цікаво зауважити, що саме Олександрія була колискою гностицизму. Гностики вважали, що тіло – це зло, тому Христос або не втілювався, будучи фантомом, або, прийнявши людське тіло, не міг бути правдивим Богом. Із цією єрессю боролися апостоли Павло та Іван (див. 1 Тим. 3:16; Івана 1:14; 1 Івана 4:2, 3).

Ось на якому підґрунті сформувалася єресь Арія. Цікаво зазначити, що історики зауважили: давні центри іконошанування знаходилися саме там, де було прийняте аріанство – вчення єпископа Арія. У 325 р. на Соборі в *Нікеї* (остаточно на *Константинопольському соборі в 381 р.*) аріанство було засуджене як небіблійне вчення.

3. ПІЗНЕ ФОРМУВАННЯ ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

Деякі скептики, натякаючи на ортодоксальне походження ідеї про Трійцю, запитують: *«А чому так пізно в історії християнства почали говорити про природу Божества?»*

Для цього існує щонайменше три передумови:

1) *Богословська* передумова: у цьому не було нагальної потреби, бо ранні християни й так вірили в Христа як Бога, бо молилися і поклонялися Йому. Наприклад, диякон Сте-

Частина I. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРІЙЦІ

фан молиться до Христа як до Бога, благаючи: «Господи Ісусе, – прийми духа мого!» (УПО, Дії 7:59).

2) *Історична передумова: постійні гоніння.* Християнам було не до богословських розробок та концепцій, бо вони непокоїлися про те, як, проповідуючи воскреслого Христа, вижити серед лютих гонінь, спричинених римськими імператорами.

3) *Апологетична передумова:* аби християн не плутали з політеїстами, вони уникали *акцентування* на Трійці.

Що ж до часу формування догмату про Трійцю, хотілося б сказати дещо важливе. Лише в XIX–XX ст. почалися активні відкриття законів природи. Але й до їх відкриттів ці явища *існували*, чи не так? Закони природи *діяли* і, звичайно, були істинними, хоч люди про них *і не знали*. Так історично відбулося й з ученням про Трійцю. Пам'ятаймо важливий принцип: *незнання нами деяких істин не означає, що їх не існує, це лише свідчить про нашу необізнаність та обмеженість.*

1. ПОСТУПОВІСТЬ ОТРИМАННЯ СВІТЛА

В адвентистському русі так само не одразу вчення про Трійцю було загальновизнаним. На це є серйозні причини. Чи знаєте ви, що може статися з людиною, котра тривалий час перебувала в темряві, а потім її раптом вивели на світло? Вона може осліпнути! Біблія свідчить: «І ми маємо ще непорушне пророчє слово. Ви добре робите, зважаючи на нього як на світильник, що світить у темному місці, – доки почне розвиднятися і ранкова зоря засяє у ваших серцях» (УПТ, 2 Петра 1:19). Упродовж 1260 років, так званих темних віків (538–1798), багато що з біблійного вчення було спотворено чи забуто, тому Господь не міг одразу відкрити повноту Своїї істини, а робив це поступово – крок за кроком. Піонери адвентистського руху були вихідцями що-

найменше з дев'яти різних конфесій: 9 осіб – з баптистів (наприклад, Уільям Міллер), 11 – з методистів (зокрема Джозеф Літч, Еллен Уайт), 5 – з Християнського союзу (зокрема Джозеф Бейтс, Джеймс Уайт) та з інших (див. розділ 7 книги Лероя Фрума «Движение, предначертанное Богом»). Унітаристських поглядів дотримувався і один з лідерів адвентизму Урія Сміт.

Однак правдою є й те, що деякі з них до моменту відкриття Господом істини нюхали тютюн і курили (до 1870 року), їли свинину (Е. Уайт до 1863 року, а доктрина була прийнята аж у 1872 році), не вважали святим днем поклоніння суботу, вірили в безсмертя душі та в припустимість так званого «помірного» вживання алкоголю. Але коли Бог відкривав нову істину нашим піонерам, вони залишали темряву й прямували до нового світла.

2. НАСЛІДУВАННЯ АДВЕНТИСТСЬКИХ ПІОНЕРІВ

Сьогодні від деяких братів і сестер можна почути заклики наслідувати віру піонерів адвентизму. Із цього приводу виникають серйозні запитання.

По-перше, віру котрих саме піонерів із цих багатьох конфесій ми маємо наслідувати?

По-друге, чи варто вірити спотвореному вченню, котре вони принесли із собою? Вісниця Божа стверджує: «І сьогодні є багато таких, котрі міцно тримаються звичаїв і переказів своїх батьків. Коли Господь посилає їм нове світло, вони відмовляються приймати його через те, що воно не було дано їхнім батькам. Ми живемо в інших умовах, ніж наші батьки, отже, наші обов'язки і відповідальність зовсім інші. Бог не схвалить наших учинків, якщо ми замість того, щоб самостійно досліджувати Сло-

во істини, будемо оглядатися на приклад батьків у визначенні власних обов'язків. *Наша відповідальність більша за відповідальність, котру мали наші батьки»* (Е. Уайт. *Велика боротьба*, с. 164).

По-третє, ми, як Церква, не маємо (і не визнаємо) канонізованих святих, отців церкви, котрі розробили б нам готову істину і чий авторитет у доктринальному плані був би незаперечним.

Піонерів-адвентистів справді слід наслідувати, але саме в тому, наскільки ревно вони вивчали Святе Письмо і відмовлялися від попередніх лжевчень. В історії ми зауважуємо так званий прогрес у відкритті істини. «У кожному столітті відбувається новий розвиток істини, лунає Божа вістка, актуальна для людей саме того покоління. Усі старі істини залишаються важливими; нова істина не виникає незалежно від старої, але є її розкриттям... Стару істину звеличує саме те світло, яке сяє у свіжому її розкритті» (Е. Уайт. *Наочні уроки Христа*, с. 127, 128).

Ще одним доказом на користь того, що адвентизм не є застиглою в доктринальному плані конфесією, а прогресивним рухом, є факт прийняття Церквою на Генеральній Конференції в 2005 році 28-го пункту віровчення «Зростання у Христі». Це не означає, що раніше ми в це не вірили, просто не було окремої систематизованої доктрини щодо біблійного розуміння процесу освячення.

З іншого боку, вісниця Господня попереджає про межі нових відкриттів: «*Істина для нашого часу дана нам Богом як підстава нашої віри. Він Сам навчив нас того, що є Істина. Виникатимуть то один, то інший носій нових ідей, які суперечитимуть світлу, даному нам Богом через Його Святого Духа»* (Е. Уайт. *Вибрані вісті*, т. 1, с. 161).

3. Позиція щодо Еллета Дж. Ваггонера та Алонсо Т. Джоунса

У наших церквах можна побачити різні брошури, авторами яких є Алонсо Т. Джоунс та Еллет Дж. Ваггонер. Часто антитринітарні ідеї походять або із цих книг, або з тих, що ідуть у «комплекті» з ними. Зауважимо кілька принципових моментів:

1) Ні Алонсо Т. Джоунса, ні Еллета Дж. Ваггонера не можна вважати *піонерами* адвентизму, це так зване друге покоління адвентистів.

2) Істина, що її проголошували ці молоді люди щодо праведності по вірі, була доречною й необхідною на той час.

3) Те, що Еллен Уайт підтримала їх у проголошенні цієї вістки, не означає, що вона підтримувала їхні подальші погляди.

4) З часом Еллет Дж. Ваггонер захопився пантеїзмом (віра в безособового бога, котрий присутній в усьому) і підтримав д-ра Джона Х. Келлога у протидії Церкві та в розколі в 1903 році. Крім того, він дотримувався теорії «духовної родинності», внаслідок чого мав «особливі» стосунки з медсестрою Едіт Адамс. Це призвело до того, що в 1905 році дружина Ваггонера подала на розлучення.

5) Пізніше Алонсо Т. Джоунс визнавав у лжепророчиці Анні Філіппс Райс Божого пророка, що спричинило низку проблем для Божої Церкви. Він також, як і Еллет Дж. Ваггонер, підтримав д-ра Джона Х. Келлога в розколі Церкви в 1903 році, ставши супротивником як Еллен Уайт, так і Адвентистської Церкви в цілому. З часом він долучився до

Церкви п'ятидесятників, котрі святили суботу та говорили «іншими мовами» (практикували глосолалію).

Тому, зважаючи на їхній духовний вибір, слід бути вкрай обережними й з іншими богословськими поглядами вищезгаданих осіб.

4. Свідчення Еллен Уайт про Трійцю

Дехто вважає, що вісниця Божа Еллен Уайт не вірила в Трійцю. Ось лише кілька цитат, які спростовують цю хибну думку:

«Ось три живі Особи Небесної Трійці. Іменем цих трьох – Отця, Сина та Святого Духа – кожний, хто прийме вірою Христа, охреститься» (Особливі свідчення. Серія «Б», № 7, с. 63).

«Вічні небесні Особи Трійці – Бог, Христос та Святий Дух – озброїли апостолів неземною енергією... у праці та докорі світові в гріхах» (Рукопис, 145, 1901).

«Божеству стало шкода людства, тому Отець, Син та Святий Дух вирішили здійснити План спасіння» (Поради зі здоров'я, с. 222).

«Вічне Божество – Отець, Син та Святий Дух – беруть участь у цьому діянні (тобто хрещенні – прим. автора)» (Погляд угору, с. 148).

«Ми повинні співпрацювати з трьома найвищими небесними силами: з Отцем, Сином та Святим Духом» (Особливі свідчення. Серія «Б», № 7, с. 51).

Для детальнішого ознайомлення з висловлюваннями Е. Уайт на цю тему дивіться її книгу *«Євангелізм»*, с. 615-617. Є також багато свідчень Божої вісниці щодо Божественності Ісуса Христа та Святого Духа, які ми розглянемо в наступних темах.

4.1. Уникання вживання Еллен Уайт терміну «Trinity»

Уникання вживання Еллен Уайт терміну «Trinity» має свої причини (як і уникання вживання нею терміну «про-рок»): ідея Трійці була надто спотворена уявленнями тритеїзму та модалізму, де зображалася істота з одним тулубом і трьома головами. Наприклад, один з лідерів раннього адвентизму Джон Н. Лофбороу писав щодо модалістського уявлення про Трійцю: «Якщо ми віримо в цю доктрину і читаємо Писання, то повинні повірити, що Бог послав Самого Себе у світ, помер, щоб Самому примирити із Собою світ, воскресив Самого Себе з мертвих, зійшов до Самого Себе на Небеса, заступається перед Самим Собою на Небесах і є єдиним Посередником між людиною і Самим Собою» (Рев'ю енд Геральд, 5 листопада 1861 р.). Існувала навіть ідея католицької «четвериці», де поруч із Трійцею в іпостасі Божества перебувала й діва Марія. Тому Еллен Уайт, прагнучи відмежуватися від цих хибних уявлень, уникає вживання терміну «Trinity», натомість використовує слово «Трію», чітко показуючи, що вона має на увазі три Особи Божества, Котрих сьогодні ми називаємо біблійною Трійцею.

4.2. «Втручання» в оригінали творів Еллен Уайт

Сьогодні деякі автори припускають, що в період між датою смерті Еллен Уайт (16 липня 1915 р.) і 1931 роком була здійснена підробка – додавання в її твори цитат щодо Трійці. Як ви думаєте, з якими труднощами зіткнувся б той, хто наважився це зробити? Пастор Олександр Серков у серії «Тринітаризм чи унітаризм?» наводить *тринадцять перешкод*, які довелося б подолати фальсифікаторові. Ось деякі з них:

1. Йому необхідно було б знайти спеціальний папір, який використовувався за часів життя Еллен Уайт і саме

того року, коли вона писала ту чи іншу статтю, тому що склад паперу постійно змінювався і пізніше папір був уже зовсім іншим.

2. Йому довелося б шукати і друкарську машинку з певним типом шрифту, адже кожна машинка має свій певний шрифт. Букви часто відлітали, їх доводилося припаювати, і якісь букви били лівіше, чи правіше, чи трохи вище.

3. Припустимо, що перші дві перешкоди вдалося подолати, але до цього фальсифікатор ще мав би знайти можливість відвідати сховище праць Е. Уайт, перечитати всі її праці. Потім, залишаючись непоміченим, потрібно було б знайти належний матеріал, викрасти його, а коли фальсифікація буде готова, знову вкласти на те ж саме місце, де був оригінал. Але факту злому сховища праць Еллен Уайт виявлено не було (*до 1938 р. ці матеріали зберігалися у сховищі рукописів при канцелярії в Елмсхевені поблизу дому Еллен Уайт в Каліфорнії. Тепер вони перебувають у Центрі літературної спадщини Еллен Уайт при офісі Генеральної Конференції у Вашингтоні. – Прим. авт.*).

4. Багато рукописів були не надруковані на машинці, а написані автором від руки. Гіпотетичний фальсифікатор мав би добре знати стиль творів Еллен Уайт і вміти підробляти її почерк. Серед злочинців, можливо, і знайшлися б фахівці, які б викрали, підробили й знову вклали на місце фальсифікацію, але їх приваблюють більші афери з більшою фінансовою винагородою, ніж документи про триєдиність.

5. Постає й таке запитання: якщо в 1931 році (як дехто стверджує) в основу віри Церкви потрапило неправильне вчення про Трійцю, чому такі посвячені брати, як члени Опікунської Ради літературної спадщини Уайт, не підняли свої голоси на захист істини, а продовжували мирно працювати, адже Рада мала практично той самий склад, що й на початку своєї роботи? Чому і син вісниці Господньої

Частина I. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРІЙЦІ

Уїльям Уайт залишався спокійним, адже на той час він був секретарем Ради, тобто управителем літературної спадщини своєї матері?

6. Еллен Уайт була впевнена, що після її смерті аж до Другого приходу Христа всі її праці вірно служитимуть людям (див. *Вибрані вісті, т. 3, ст. 10*). Вона була впевнена, що їх охороняє Бог.

Уявіть собі, що ви перебуваєте на пароплаві й пересікаєте простори Чорного моря. Яке видовище: хвилі б'ються об ваш лайнер, ви відчуваєте силу океану, корабель кидає в різні боки! І тепер, якщо вас запитать: «Чи знаєте ви, що таке Чорне море?» «О, так!» – можливо, поспіхом відповісте ви. А потім замислитесь: «А що таке Чорне море?» Це і молекули води; це краплі води, які виблискують на сонці; це жменя солоної води; але хіба ці визначення охоплюють масштаб усього Чорного моря? Чи можемо ми уявити увесь об'єм його води, відчути всю його силу? Ми пізнали лише невелику часточку цього безмежного океану, пройшовши вузькою борозною по його величі, але все одно ви стверджуєте: «Я знаю Чорне море, бо пересікав його не пароплаві!»

Розділ 5. БІБЛІЙНІ АРГУМЕНТИ НА ЗАХИСТ ІСТИНИ ПРО ТРИЦЬО

Я запрошую і вас у цю мандрівку, аби пізнати краплину великого океану – Божої сутності та природи.

1. Титул, що свідчить про Трицю

Уперше ідея Триці у Святому Письмі простежується відразу в першому тексті Біблії: «На початку Бог створив Небо та землю» (УПО, Бут. 1:1).

Тут вжито титул Господа у множині – «Елогім», що перекладається як «Бог», «Божество».

Якщо ж буквально перекласти цей текст, то він би звучав так: «На початку **Бог**и створив небо і землю». Річ у тім, що «Елогім» (вживається в різних формах у Старому Завіті 2602 рази) є множиною від слова «Елоа́г».

1.1. Однина і множина в івриті

Дозвольте дещо зауважити про числові форми слів у єврейській мові. В українській мові є дві числові форми: однина та множина, тобто все, що налічує два і більше, є множиною. У давньоєврейській мові – три числові форми: однина, двоїсте число і множина (коли *три* і більше). «Елогім» – це множина іменника чоловічого роду (з притаманним йому закінченням *-im*). Двоїсте число іменників чоловічого роду має закінчення *-áim*, тому це слово у двоїстому числі звучало б «Елогáim». Але його немає у Святому Письмі, тому *бінітаризм* (віра в Божественність тільки Отця і Сина) не має біблійної підстави. У Святій Книзі є лише «Елогім», де «-im» – це закінчення *саме* множини. Тобто «Елогім» – це за числовою формою щонайменше *три* Особи Божества.

1.2. Питання множини величності

Часом противники Триці наводять аргумент, ніби множина слова «Елогім» є так званим царським «ми». Поняття *pluralis maiestatis* (лат.) – це «множина величності», коли

Частина II. БІБЛІЙНА ПІДСТАВА ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

про високоповажну особу (монарх, єпископ, і т.д.) говорять у множині. Або коли високопосадовець сам вживає займенник першої особи у множині: «Мы, Николай II, повелеваем...»

Але така думка не може бути підтверджена жодним історичним фактом, який би свідчив, що ізраїльські царі себе так величали або до них так зверталися підлегли. Це штучне підлаштування давньої культури під уявлення пізніших поколінь.

Нижче ми ще наведемо вагомі біблійні факти того, що «Елогім» – це не множина величності, а множина кількості, де йдеться більш ніж про одну особу.

2. УМИСНА ГРАМАТИЧНА НЕУЗГОДЖЕНІСТЬ

Звідки ж узято визначення Трійці, як «три Особи *єдиного* Божества»? Чи можна це знайти в біблійному тексті оригіналу?

У єврейській мові, як і в українській, дієслово має узгоджуватися з іменником за числом та родом. У першому ж біблійному тексті, у книзі Буття 1:1, ми читаємо в оригіналі словосполучення «барá Елогі́м», що буквально означає «створив Боги́». Відповідно до множини іменника чоловічого роду, граматично правильно було б написати «бар'у́ Елогі́м» (у теперішньому часі це звучало б «барі́м Елогі́м»). Може, це якийсь одиничний випадок? Ні, їх безліч. Наприклад, у Бут. 1:26 читаємо: «Ваййомéр Елогі́м», що буквально перекладається: «і сказав Боги́». Тобто має місце граматична неузгодженість. Чи можемо ми звинуватити в неграмотності Мойсея, котрий здобув найвищу на той час освіту в найкращих навчальних закладах Єгипту? Ні! Тут натхнений Богом Мойсей виклав ідею триєдиності Божества, виразивши її в умисній граматичній неузгодженості (до цього методу вдаються також і новозавітні пись-

Розділ 5. БІБЛІЙНІ АРГУМЕНТИ НА ЗАХИСТ ІСТИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

менники, про що ми говоритимемо в одному з наступних розділів), коли однина пов'язана з множиною.

«Елогім» вживається і з прикметником в однині. Наприклад, «Елогім Цаді́к» (Псал. 7:12), що буквально означає: «Богі́ праведний». Тому ідея єдиності та множинності Божества – це не теорія, вигадана богословами, а істина, відображена в оригіналі священного біблійного тексту.

«Та хіба, – вигукне хтось, – у Святому Письмі Господь не свідчить про Себе: “Бога нема, окрім Мене” (УПО, Ісаї 44:6)?» Так, це свідчення є, але цікавий і той факт, що в оригіналі написано: «Немає, крім Мене, *Елогі́ма*». Знову *множина*! Тобто сьогодні це означає, що, крім Трійці, іншого Божества не існує, і християни з цим цілком погоджуються. В інших текстах (наприклад, Ісаї 45:5, 21; Осії 13:4), де розкривається *унікальність* Господа, так само вживається слово в множині «Елогім».

3. СИМВОЛ ВІРИ, ЩО СВІДЧИТЬ ПРО ТРІЙЦЮ

Цей текст юдеї використовують чи не найчастіше. Він написаний на одній із чотирьох філактерій. Філактерії – це пов'язки з текстами Святого Письма, які носили євреї на руках та на чолі. Цей текст слугує символом та визнанням віри євреїв. Він написаний у книзі Повторення Закону 6:4: «Шма Їсрае́ль Ягв́е Елогéйну – Ягв́е Ехáд!», тобто: «Слухай, Ізраїлю, Господь Бог наш, *єдиний* Господь» (УПХ).

Хотілося б звернути увагу на два слова. Перше – це слово «ехáд», що означає «єдиний». «Ехáд» вживається у Старому Завіті 977 разів. У багатьох текстах Святого Письма воно означає не просто *один*, а *єдиний*, і вживається тоді, коли наголошується, що це один серед декількох (Числа 34:18; Ездри 10:16; Ісаї 51:2; Єзек. 37:17). Етимологічно «ехáд» часто означає збиратися, об'єднуватися в одне ціле. Коли ж треба сказати «один», маючи на увазі повну

одиночність, краще вживати слово «яхід» (для додаткового дослідження див. вживання слова «яхід»: Бут. 22:2, 16; Суд. 11:34; Прип. 4:3; Єрем. 6:26; Амоса 8:10). Тому «ехад» – це так звана *складна одина*, коли єдність складають декілька осіб. Дозвольте проілюструвати це біблійними прикладами. Слово «ехад» вживається в Бут. 2:24: «Тому залишить чоловік свого батька й матір і пристане до своєї жінки, – і будуть обоє *одним* тілом» (УПТ). Ми в нашій мові так само користуємося складною однією, коли кажемо «єдина сім'я». Те ж саме слово вжите у випадку, коли розвідники принесли *одне* («ехад») гроно («ешкол») винограду, на якому було *багато* ягід (див. Числа 13:23 – укр., 13:24 – рос.).

У тексті П. Зак. 6:4, який ми розглядаємо, є ще одне слово, котре посилює та підкреслює вагу вищесказаного: тут вжите знайоме для нас слово: «Елогім». Буквально цей текст звучав би так: «Наші Боги (щонайменше три) Єдиний є».

Отже, слово «ехад» якраз підкреслює, що Бог *Єдиний*, а не один, бо об'єднатися можуть лише декілька, а не одна особа. Текст П. Зак. 6:4 не заперечує, а навпаки – свідчить про триєдність Бога.

4. ЩЕ ДЕЯКІ ІМЕНА Й ТИТУЛИ БОГА, ЯКІ СВІДЧАТЬ ПРО ТРИЦЬЮ

4.1. Бог Ягве: один чи єдиний?

Найбільш уживане Боже ім'я Ягве повторюється в Старому Завіті 6828 разів. Словами «Ель», «Елогім» могли позначатися і лжебоги (ідоли), котрим поклонялися язичники. Але коли вживалося ім'я Ягве, це свідчило, що йдеться про правдивого Бога. Тому постає важливе запитання: ім'я Ягве має одна чи більше осіб? Дозвольте навести яскравий приклад: «І *Господь* послав на Содом та Гомору дощ із сірки й огню, від *Господа* з неба» (УПО, Бут. 19:24). У попередньо-

му розділі (Бут. 18) йдеться про те, що Сам *Ягве* прийшов до Авраама і попрямував далі до Содому, проливши вогонь від *Ягве* з неба. Тут *двічі* вживається слово «Господь», а в оригіналі *двічі* стоїть слово «Ягве» (*про двох осіб «Ягве» ще згадується в Зах. 3:1, 2*).

Якщо Бог не єдиний, а один, то як зрозуміти це речення про двох осіб з іменем Ягве – одну на землі, а другу на небі? Стосовно першої Особи, яка відвідала Авраама, вісниця Господня Еллен Уайт стверджує, що це був Сам Ісус Христос (див. *Е. Уайт. Патріархи і пророки, с. 160*).

4.2. «Ягве є Елогім»

У Псал. 45:8 читаємо: «...тому помазав Тебе, *Боже, Бог* Твій елеєм радості» (УПГ). Апостол Павло, цитуючи цей уривок, вважає, що це месіанське пророцтво про Христа (див. Євр. 1:9), де Отець і Син названі Богом. У псалмі *двічі* вживається слово «Елогім» (*Елогім Елогейха*): як щодо Отця, так і щодо Сина. Це вкотре підкреслює множинність Бога в Особах.

Крім того, у Старому Завіті зустрічається словосполучення «Ягве гу Елогім», що перекладається: «Господь є Бог» (див. П. Зак. 4:35, 39; 1 Цар. 8:60; 2 Хронік 33:13). Наприклад, після того як спав вогонь з неба, ізраїльський народ, упавши на коліна, *двічі* повторює фразу: «Ягве гу га Елогім, Ягве гу га Елогім!» (1 Цар. 18:39), тобто буквально: «Ягве – є Боги! Ягве – є Боги!» Це також свідчення множинності осіб Божества.

4.3. Бог Адонай

Є ще один аргумент на користь множинності осіб Божества – це вживання титулу Бога «Адонай», що в перекладі означає «Господь». В однині «адон, адоні» – *мій гос-*

подар, пан (мн. «адонім»), а «адона́й» – це множина іменника разом з присвійним займенником, що буквально означає «наші панове». «Адона́й» повторюється в Старому Завіті 439 разів. Є навіть два цікавих тексти в Біблії, де вжиті *всі три слова* разом: «Адона́й Ягве́ Елогі́м» (див. Амоса 3:13 і 5:16).

5. МНОЖИННІСТЬ БОЖЕСТВА В ІНШИХ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ

5.1. Старозавітні тексти

Можливо, ви стомилися від єврейських термінів, але саме цією мовою написаний богонатхненний текст Старого Завіту, тому без біблійної мови оригіналу не обійтися. Та не обов'язково знати іврит, аби побачити свідчення про множинність осіб Божества. У Старому Завіті Бог неодноразово говорить *про Себе* в множині, у чому можна переконатися й з українських перекладів Біблії. Наприклад, у Бут. 1:26: «І сказав Бог (*Елогі́м*): *створімо* людину за образом Нашим, за подобою *Нашою*» (УПГ). Дехто стверджує, що тут Бог говорить з ангелами. Але це хибна думка, оскільки, досліджуючи контекст, ми бачимо, що розмова ведеться між Особами, які здатні «барá» (Бут. 1:1), тобто творити «з нічого» могутністю власного слова, що є винятково Божою властивістю і на що не здатна жодна створена істота. Це можуть бути лише Особи, однакові за сутністю та рівні за статусом. Коли був створений Адам, то Творець Елогі́м побачив його самотність і промовив: «Не добре бути чоловікові одному; *утворимо* йому помічника, відповідного йому» (УПГ, Бут. 2:18). Той же Самий Елогі́м після гріхопадіння людини зі скорботою говорить: «Ось, Адам став, як *один із Нас*» (УПГ, Бут. 3:22). Під час будівництва Вавилонської вежі Господь промовив: «*Зійдімо* ж, і *змішаймо* там мову їхню» (УПГ, Бут. 11:7). Коли Бог вдруге покликав

Ісаю на служіння, той почув запрошення: «Кого Мені послати? І хто піде для *Нас*?» (УПГ, Ісаї 6:8).

Як бачимо, коли *Бог говорить про Себе*, то ніде немає й натяку на множину величності, а йдеться саме про множину кількисну.

5.2. Новозавітні свідчення

Є чимало й *новозавітних* свідчень, коли Божество говорить *про Себе* в множині. У Євангелії Спаситель Христос говорить про Бога і про Себе як про рівних за природою Осіб. Він вживає вже знайоме для нас Божественне «Ми». Прочитаємо кілька уривків з Євангелія від Івана: «Поправді, поправді кажу Я тобі: *Ми* говоримо те, що *ми* знаємо, а свідчимо про те, що *ми* бачили, але свідчення *нашого* ви не приймаєте» (УПО, Івана 3:11). «Як хто любить Мене, той слово Моє берегтиме, і Отець Мій полюбить його, і *Ми* прийдемо до нього, і оселю закладемо в нього» (УПО, Івана 14:23). «Я тепер уже не в світі, але вони у світі, а Я до Тебе йду; Отче Святий! Збережи їх в ім'я Твоє, тих, котрих Ти Мені дав, *щоб вони були одне, як Ми*. Нехай будуть всі одне, як Ти, Отче, в Мені, і Я в Тобі, так і вони нехай будуть *в Нас* одне, – щоб увірував світ, що Ти послав Мене. І славу, Котру Ти дав Мені, Я дав їм: нехай будуть одне, як *Ми* одне» (УПГ, Івана 17:11, 21, 22). Не міг би Христос, не будучи рівним за природою з Отцем, вживати це Божественне «Ми».

6. ПОТРІЙНЕ ПРОСЛАВЛЕННЯ БОГА

Дехто зі скепсисом запитує: «Якщо “Елогі́м” – це множина, то чому ви не говорите про п'ять чи десять осіб Божества, а саме про три?» *По-перше*, ми розглядаємо на підставі Біблії *тільки* тих Осіб, Котрих Біблія називає Богом, а вона говорить про Отця, Сина та Святого Духа (див. Матв. 28:19).

Є й інші свідчення. Наприклад, коли *Бог свідчить про Себе* Мойсееві, то саме *тричі* звучить: «Господь, Господь, Бог (Ягве Ягве Ель)» (УПО, Вих. 34:6), а не чотири чи п'ять разів. По-друге, слід замислитися про те, чому радісні славослів'я Богові Ягве у Святому Письмі звучать саме *тричі*? Потрійне славослів'я ангелів перед престолом звучить в Ісаї 6:3 за 700 років до народження Христа: «Свят, свят, свят Господь Саваот» (УПО; евр: «Кадóш кадóш кадóш Ягве Цебаот»). Може, це якась випадковість? Певно, що ні, бо опісля, через 800 років, апостол Іван на острові Патмос бачить видіння, як небесні істоти, перебуваючи перед Божим престолом, прославляють Бога саме *потрійною* хвалою: «Свят, свят, свят Господь, Бог Вседержитель» (УПО, Об'явл. 4:8; гр.: «Χάγιος χάγιος χάγιος Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ»). Хіба це не доказ того, що небесні істоти прославляють саме *трьох* Осіб Божества – Отця, Сина та Святого Духа?

7. УНІКАЛЬНА ТРИЄДИНІСТЬ БОЖЕСТВА

Відомий християнський апологет *Клайв Льюїс* у своїй книзі «Просто християнство» наводить таку ілюстрацію: «Ви знаєте, що в просторі ви можете рухатися в трьох напрямках: ліворуч або праворуч, назад або вперед, вниз або вгору. Будь-який напрямок являє собою або одне із цих трьох, або якусь їх комбінацію. Ми називаємо це трьома вимірами простору. А тепер будьте уважні. Користуючись лише одним виміром, ви можете накреслити лише пряму лінію. Користуючись двома вимірами, ви зможете накреслити фігуру: наприклад, квадрат із чотирьох прямих ліній. А тепер зробимо ще один крок уперед. Користуючись трьома вимірами, ви можете побудувати об'ємну фігуру: наприклад, куб із шести квадратів, щось схоже на шматочок цукру. Помічаєте, у чому тут річ? Світ, у якому

лише один вимір, являтиме собою пряму лінію. У світі з двома вимірами ми все ще бачимо прямі лінії, але якщо їх декілька, то вони вже створюють фігуру. У тривимірному світі теж існують плоскі фігури, але, складені разом, вони утворюють об'ємний багатогранник.

Іншими словами, просуваючись у напрямку до складніших рівнів, ви не відкидаєте того, що було на простіших рівнях: ви зберігаєте все, проте по-новому групуєте в такі форми, яких ви не зуміли б вигадати, якби вам були відомі лише прості рівні. Християнська теорія про Бога будується за цим же принципом. Людський рівень — це простий і відносно порожній рівень. У ньому одна особа — це одна істота, а дві особи — це дві істоти. Так само у двох вимірах (наприклад, на аркуші паперу) один квадрат являє собою одну фігуру, а два квадрати — дві фігури. На Божественному рівні ви все ще у світі осіб, але ці Особи пов'язані там інакше, зовсім іншим способом. Ми, ніколи не живши на тому рівні, не можемо уявити собі, яким саме чином Вони пов'язані між Собою... Повністю досягнути таку Істоту ми, звичайно, не в змозі. Але й куба ми не зуміли б собі чітко уявити, якби оперували лише двома вимірами простору. Утім, приблизне уявлення про це нам доступне. І коли воно вікривається нам, ми вперше починаємо усвідомлювати, хай неясно, якусь позитивну ідею про Надособу, про Того, Хто є більш ніж Особа» (К. Льюїс. Просто християнство, див. підрозділ 4.2. «Бог у трьох Особах»).

Дехто може заперечити: *якщо це складові частини цілого, то невже Отець — це 1/3 Бога? Невже третину Божества складає Син і третину Святий Дух?* Певно, що це не так. Бо в природі є приклади, які можуть проілюструвати хибність такого судження: наприклад, *рух* має такі характе-

Частина II. БІБЛІЙНА ПІДСТАВА ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

ристики: *швидкість, час, відстань*. То невже **швидкість** – це 1/3 руху? Хіба час чи відстань складають 1/3 руху? Ні, у комплексі вони характеризують рух у **повному** значенні, а окремо – підкреслюють лише різні його виміри. Так і Божественна сутність порівну й у повноті присутня в усіх трьох Особах Божества.

8. АТРИБУТИ БОГА, ЩО СВІДЧАТЬ ПРО ТРІЙЦЮ

Атрибут – це невід’ємна властивість об’єкта, постійна та необхідна його ознака. Атрибути Бога – це Його властивості, характеристики, притаманні лише Йому і не властиві жодній зі створених істот. А отже, якщо ці атрибути належать Отцеві, Синові та Святому Духові, то Трійця – це біблійна реальність.

Самостійно з молитвою дослідіть наведені нижче тексти. Вони вас переконують, що всі ці винятково Божественні характеристики (атрибути) притаманні як Отцеві, так і Синові, а також рівною мірою властиві й Святому Духові:

1. *Здатність творити* притаманна Отцеві (Прип. 8:22), Синові (Івана 1:1-3; Кол. 1:16) та Святому Духові (Бут. 1:2).

2. *Вічність*. Ніхто з християн не сперечається, що Отець вічний (Псал. 89:3). Та чи можна те саме стверджувати і про Сина? Так! (Об’явл. 1:18; Мих. 5:1, 2). До того ж це стосується і Святого Духа, про Котрого в Євр. 9:14 у найдавніших грецьких рукописах написано: «пнέvmατος айоніу» – «Духом вічним». Так зазначено й в українських перекладах – П. Куліша, І. Хоменка, російських – єпископа Кассіана (С. С. Безобразова) та доктора М. Кулакова, а також у багатьох англійських перекладах.

3. *Всемогутність* Отця (Об’явл. 19:6), Сина (Матв. 28:18) і Святого Духа (Римл. 8:11; 15:19).

4. *Усезнання* Отця (Псал. 139:4; Єрем. 17:10), Сина (Івана 2:24-25) і Святого Духа (1 Кор. 2:10, 11).

Розділ 5. БІБЛІЙНІ АРГУМЕНТИ НА ЗАХИСТ ІСТИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

5. *Усюдиприсутність* Отця (Єрем. 23:24), Сина (Матв. 18:20) і Святого Духа (Псал. 139:7-12).

6. *Абсолютна святість* Отця (Об’явл. 15:4), Сина (Дії 3:14) і Святого Духа (Луки 1:15).

7. *Сам є Істиною* Отець (Єрем. 10:10), Син (Івана 14:6), Святий Дух (Івана 15:26; 16:13).

9. НАЙПЕРЕКОНЛИВИШИЙ ТЕКСТ ПРО ТРІЙЦЮ

Текст, що увінчує вчення про Трійцю, – це слова Христа, які Він промовив перед Своїм вознесінням. Він, ніби батько, котрий від’їжджає в далеку дорогу, намагається сказати щось найважливіше. Його слова записав євангеліст Матвій: «Отож, ідіть і навчіть усі народи, хрестячи їх в Ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа» (УПТ, Матв. 28:19). «Ім’я» (грецьке слово «о́нома») стоїть в *однині* та вказує, що три Особи складають *єдність*, одне ціле за Своєю природою та особистісними характеристиками.

Дехто, аби підтвердити правильність своїх поглядів, так далеко пішов, що почав стверджувати, ніби текст Матв. 28:19 є пізнішою вставкою переписувачів (після Нікейського собору 325 р.), а не писанням євангеліста Матвія. Однак безсумнівним є те, що цей текст є частиною богонатхненного Святого Письма. Він неодноразово цитується в ранній християнській літературі.

Наприклад, в одному з найдавніших документів Церкви (90-120 рр. н. е.) *Дідахе 7:1* написано: «Хрестіть так: в Ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа». Цей текст згадують ранні історики та отці Церкви, як-от: Іриней, Юстин-мученик, Тертуліан та Оріген.

Іриней Ліонський (130–200 рр.) у книзі 3-й, розділі 17-му, названому «Апостольське вчення про Святого Духа», пише: «І знову, даючи учням владу відроджувати в (ім’я) Бога, Він говорив їм: «Отож, ідіть і навчіть всі народи, хрестячи їх в

Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа»». Крім того, у своєму листі до Маркіяна під заголовком «Доказ апостольської проповіді» Іриней пише: «Саме віра звершує в нас це, як передали нам пресвітери, учні апостолів. Передусім вона навчає нас пам'ятати, що ми одержали хрещення задля залишення гріхів в ім'я Бога Отця, в ім'я втіленого Ісуса Христа – померлого та воскреслого Сина Божого – та Святого Духа Божого; і що це хрещення є печаткою вічного життя».

Юстин-мученик (помер у 165 році) пише: «Потім ми приводимо їх [тих, хто повірив – прим. авт.] туди, де є вода, і вони відроджуються в такий же спосіб, як ми самі відродилися, тобто обмиваються водою в ім'я Бога Отця й Владики всього, і Спасителя нашого Ісуса Христа, і Духа Святого» (Перша Апологія, 61, 3, 1013).

Тертуліан (160–225 рр.) у праці «Про хрещення», у 13-му розділі, стверджує: «А закон щодо необхідності хрещення даний, і форма запропонована: “Ідіть, – говорить, – навчіть народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа”».

Ще в його праці «Про прескрипції проти єретиків» читаємо: «Коли ж один з них відпав, іншим одинадцятьом під час вознесіння до Отця після воскресіння Він наказав іти й учити народи, хрестячи їх у Отця, і Сина, і Духа Святого».

Оріген (185–253 рр.) – теолог, філософ, філолог, єпископ м. Александрії. У праці «Про початки», книга 1, розділ 5 «Про розумних істот» він пише: «Відомо ж, що під драконом мається на увазі сам диявол. Отже, деякі сили називаються ворожими, і сказано, що колись вони були непорочними, а непорочність нікому не належить субстанційно, крім Отця, і Сина, і Святого Духа».

Тому твердження про відсутність згадок стосовно тринітарної формули в ранніх рукописах Нового Завіту й давніх працях християнських апологетів не мають жодної історичної підстави.

Це питання розкривається також і в темі про Божественність Святого Духа.

10. ПРАВИЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ДОКТРИНИ ПРО ТРИЦЬЮ І ПРАКТИЧНЕ ХРИСТІАНСТВО

Хтось, читаючи цю книгу, запитає: «А яке значення має доктрина про Трійцю для мого практичного християнського життя?» Упевнено можна відповісти: надзвичайно велике! Переоцінити його неможливо!

10.1. План спасіння і три Особи Божества

У світі, де так багато розбрату, розколів, розбіжностей, відчуженості та недовіри, так важливо розуміти *єдність* Трійці, дії та сили Котрої спрямовані на наше спасіння. У всіх епохальних подіях Плану спасіння брали участь три Особи Божества.

10.2. Любов Триєдиного Бога

Важливо усвідомлювати, що ти віриш Богові, Котрий має взаємини любові в самій Трійці, а отже, може зливати цю любов на Всесвіт та Своїх дітей. Важливо усвідомлювати, що Бог являє Себе не лише трансцендентним, тобто таким, що перебуває поза світом, як генерал, котрий керує військом зі штабу в сховищі, а що Бог являє Себе в Сині. Це Бог з людським обличчям – близький, люблячий і, нарешті, іманентний Бог, Котрий присутній через Духа Святого у Своїх вірних дітях.

Одну п'ятирічну дівчинку запитали: «Який твій Бог?» Дівчинка відповіла: «Він настільки великий, що Всесвіт Його не вміщає, і настільки малий, що поміщається в моєму серці!»

Частина II. БІБЛІЙНА ПІДСТАВА ДОКТРИНИ ПРО ТРІЙЦЮ

Тому Бог, Котрому ми служимо, – це не Бог, Котрий цілком поміщається в нашому розумі, а Бог, Котрий бажає жити в нашому серці. Пізнавайте Його через Біблію, наскільки Він Себе відкриває, і безмежно довіряйте Його Слову, коли розум безсилий. Богонатхненний апостол підкреслює цю думку, стверджуючи: «...щоб ви навчилися від нас думати не більше від того, що написано; щоб ви один перед одним не підносилися понад іншими» (УПТ, 1 Кор. 4:6). Чи можемо ми щиро помолитися, як Давид: «Господи, серце моє не пишнилось, і очі мої не підносились, і я не ганявся за речами, що більші й дивніші над мене!» (УПО, Псал. 131:1)?

Так, Божя Церква вірить у Трійцю. І не тому, що це вчення цілком очевидне і просте, а тому що Бог Біблії відкривається саме таким: Вічносущим, Триєдиним та Істинним.

Стосовно вчення про Трійцю хтось влучно зауважив: «Спробуй пояснити його – і втрапиш розум, спробуй відкинути його – і втрапиш душу!»

Висновки. Наскільки б яскравими не були сучасні релігійні теорії, які відкидають учення про Трійцю, – вони не нові, бо існували ще в догматах аріан, маніхеїв (змішання гностицизму з християнством), модалістів, ебіонітів (змішання християнства, юдаїзму та грецької філософії) та інших еретичних рухах.

Цими напів'язичницькими небіблійними концепціями сатана намагався розхитати Церкву в III–IV століттях. А істина проста. Біблія *не пояснює* вчення про Трійцю, *не доводить* його, а просто констатує факт. Святе Письмо *не доводить* й існування Бога, процесу творіння, не пояснює таємниці втілення Ісуса Христа, однак ми віримо в ці біблійні факти! Біблія просто констатує факт: Бог існує, Він створив цю Землю і Всесвіт. Так само Біблія розкриває й природу Божества: існує Бог «Елогім» (множина) – Єдиний («ехад» – складна одна) у трьох Особах, котрі є однаково Божественні.

Давні отці та богослови Церкви, розуміючи глибину питання, пов'язаних із сутністю Бога, характеризували природу Господа трьома словами: «афра́стос», «аперіно́тос», «апорре́тос», тобто непідвладна опису, незбагненна, невимовна. Апостол Павло стверджує: «А людина тілесна не приймає речей, що від Божого Духа, бо їй це глупота, і вона зрозуміти їх не може, бо вони розуміються тільки духовно» (УПО, 1 Кор. 2:14). Є суттєва різниця між тілесними людьми та духовними. У цьому євангельському тексті не сказано, що тілесна людина чогось не розуміє через розумову нерозвиненість, а тільки через те, що не має зв'язку з Божим Духом. Духовна людина – це особа, котра має постійний зв'язок зі Святим Духом, тому її розум і життя керовані Ним. Хоч ті, хто заражений єрессю та поширює її, претендують на особливі світло та відкриття, на виняткову

духовність, Святе Письмо дає іншу характеристику таким людям: «Учинки тіла явні, то є...єресі» (УПО, Гал. 5:19, 20). Тобто захоплення єретичним вченням – це ознака людини тілесної, а не духовної. Її духовність слабка, Євангеліє характеризує таких людей як немовлят: «Щоб ми не були вже *малолітками* хитливими, що захоплюються усіляким вітром учення, за лукавством людей, виходячи з хитрого мистецтва облудності» (УПГ, Ефес. 4:14).

1. ПРОБЛЕМА ПРАВИЛЬНОГО РОЗУМІННЯ ПИСАННЯ

На вістку від Бога, перш ніж вона досягне людини, впливають певні чинники. Образно кажучи, вістка проходить через декілька призм, у котрих світло може переломлюватися і деякою мірою трансформуватися.

1.1. Антропоморфізм

Перший чинник богослови називають *антропоморфізмом*. Це означає, що Бог сходить до нашого рівня і промовляє до нас не Божественною мовою, а людською (так, як ми розмовляємо з малими дітьми). Дозвольте навести два біблійні приклади, щоб проілюструвати це наочно. Коли Ной зі своєю сім'єю після потопу вийшов з ковчегу, він приніс жертву. Тоді Бог промовив до нього: «І станеться, коли Я наведу хмару на землю, то з'явиться веселка в хмарі. І Я згадаю заповіта Мого, котрий поміж Мною і між вами, і поміж кожною душею живою у кожній плоті; і не буде більше вода потопом на винищення всякої плоті» (УПГ, Бут. 9:14, 15). Навіщо потрібна веселка? Хіба Бог може забути і випадково затопити землю новим потопом? Невже для цього Йому потрібне якесь нагадування? Звісно, що ні! Бог просто говорить до нас зрозумілою мовою. Або ще один приклад. Господь говорить до Авраама: «Зійду *та побачу*, чи так воно, як у скаргах, що до Мене дійшли, а якщо ні, Я буду знати»

(УПГ, Бут. 18:21). Невже всемудрий Бог не знає, що коїться в Содомі, і хоче підійти ближче, щоб довідатися про це? І таких прикладів чимало.

«Звертаючись до людей, Господь використовує *недосконалу мову*, аби людина зі своїми зіпсутими почуттями й ослабленою, приземленою уявою могла зрозуміти Його слова. Бог поблажливий до Свого творіння й говорить до грішного людства зрозумілою йому мовою. Біблія, досконала у своїй простоті, не відповідає великим Божим ідеям; бо *вічні ідеї неможливо повною мірою зодягти в недосконалі засоби вираження думки...* Її яскрава, образна мова насправді далеко *не рівноцінна* з величию висловлених у ній думок, хоч писарі обирали найбільш виразний стиль, щоб донести до людства істини вищого рівня. Грішні істоти здатні побачити лише *тінь* яскравої небесної слави» (Е. Уайт. Вибрані вісті, т. 1, с. 22).

1.2. Відбиток особистості вісника на самій вістці

Другий чинник, котрий накладає відбиток на вістку, – це *проходження вістки крізь призму особистості вісника, найчастіше пророка чи апостола*. Кожен пророк відрізнявся освітою, темпераментом, досвідом життя. Це одна із причин, чому відрізняються чотири Євангелія, чому словниковий запас євангелістів такий різний і чому в Біблії так багато жанрів. Бог, надихаючи пророків на написання Святого Слова, не стирає їхню особистість, а передає через неї Свою вістку.

1.3. Переклад Слова

Третій чинник – це *переклад Слова*. Через необізнаність людина може запитати: «Чому переклади Біблії відрізняються один від одного?» Виявляється, що на це є кілька причин. *По-перше*, давньоєврейська мова, якою написаний Старий Завіт, є настільки багатою, що буває дуже важко знайти від-

повідний еквівалент в іншій мові. *По-друге*, багатозначність слова створює певні труднощі, у якому саме розумінні воно вжите. *По-третє*, усе залежить від мети, яку ставить перекладач: дослівно перекласти текст чи адаптувати ідіоматичні звороти сучасною мовою так, щоб читачі різних культур розуміли те саме, що розуміє читач мови оригіналу.

1.4. Сприйняття читача

Четвертий чинник – це *сприйняття написаного Слова самим читачем*, тобто нами. А хто це «ми»? «Ми» – це наша генетика, наш минулий досвід, характер, освіта та особливості сприйняття.

Тож чи можливо подолати ці проблеми, своєрідні бар'єри на шляху до розуміння Святого Слова та уникнути спотвореного бачення, щоб знайти нарешті Божу істину? Скептики скажуть: «Істину знайти неможливо!» Та Бог нас запевняє: «Хто він, той чоловік, що боїться Господа? Він *вказує йому дорогу*, яку той має вибрати» (УПХ, Псал. 25:12). Бог не залишить нас у темряві щодо істини. Хто є вірним і найкращим коментатором? Христос запевняє нас: «А коли прийде Він, Дух істини, то *приведе вас до повноти істини*» (УПГ, Івана 16:13). Ось чому нам так потрібно особисто знати Бога та підкорятися впливу Святого Духа, бо лише тоді ми зможемо осягнути біблійну правду.

Мабуть, слід прислухатися до поради професора, знавця мови оригіналу, відомого реформатора Мартіна Лютера, котрий стверджував: «Замість того, щоб сперечатися і мудрувати, можливо це чи ні, краще з'ясувати, чи навчає цього Святе Письмо. Якщо це узгоджується з Біблією, то покладайся на її авторитет».

Отже, що з приводу Трійці стверджує Святе Письмо, ми з'ясували вище. Але доктрину триєдиного Божества можна довести, встановивши, що Божий Син та Святий Дух є також

Божественними Особами. Далі ми торкнемося Божественної Особистості Бога-Сина.

2. Бог Ягве і Христос: один Бог

Далі наведено багато біблійних текстів, щоб ні в кого не склалося враження, ніби це церковне, але не біблійне вчення. Уже згадувалося, що словом «Бог» (Елогім) у Святому Письмі можуть позначатися і лжебоги та ідоли. Але коли стоїть ім'я «Ягв́е», вжите в Старому Завіті майже сім тисяч разів, то однозначно йдеться про правдивого Бога. Порівняємо тексти, що стосуються в Старому Завіті Бога Ягве, з текстами, що стосуються Спасителя Христа.

2.1. Споконвічне існування

Бог явив Себе Мойсеєві з ім'ям «Я Той, що є»: «І сказав: “Отак скажеш Ізраїлевим синам: Суций послав мене до вас”» (УПО, Вих. 3:14). У єврейському оригіналі підкреслена фраза звучить ЕГ'ЕГ АШЕР ЕГ'ЕГ (*буквально: «Я буду, Котрий буду»*), що означає: «Той, Хто був, є і буде», тобто Вічно-суций. У Септуагінті (грецькому перекладі Старого Завіту) фраза «Я є» звучить як «Его́ еймі». Через півтори тисячі років Ісус вживає цю ж фразу щодо Себе: «Сказав їм Ісус: Знову й знову запевняю вас: Перш ніж був Авраам, – Я є!» (УПТ, Івана 8:58). В одному російському перекладі Біблії «Новый мир» кінець цього тексту спотворено так: «Я уже был». Але дієслово «еймі» в оригіналі стоїть у *теперішньому* часі. Варто зауважити, що тут ідеться не так про час, як про статус і рівність із Богом, оскільки це відповідь на два запитання: «Невже Ти більший за Авраама?» і «Тобі немає і п'ятдесяти років, а Ти бачив Авраама?» Ісус, охоплюючи ці два запитання, промовляє: «Его́ еймі». Чи зрозуміли євреї, що Він сказав? Так, бо в наступному тексті (Івана 8:59) написано, що вони схопилися за каміння, вважаючи Його претендування

на Божественність богозневагою. Це не одиничний випадок, бо фразу «Его́ еймі» Ісус повторює стосовно Себе щонайменше 11 разів (наприклад, Луки 22:70, 71).

2.2. Провідник Ізраїлю в пустелі

Починаючи з виходу Ізраїлю з єгипетського рабства, тобто з книги Вихід, до останньої книги Тори, Повторення Закону, 1409 разів вживається ім'я Боже «Ягв́е». Сорок років Бог Ягве водить Ізраїль пустелею, а апостол Павло стверджує, що це був Христос! Наприклад, він пише: «Всі пили той самий духовний напій, бо пили з духовної скелі, що йшла слідом за ними, а та скеля був Христос» (УПТ, 1 Кор. 10:4). Далі апостол пише: «Не будемо спокушувати Христа, як деякі з них спокушували і загинули від змій» (УПТ, 1 Кор. 10:9). Якщо поглянемо в книгу Числа 21:5, 6, де описана ця подія, то побачимо діяння саме Бога Ягве. Більше того, у книзі Вихід Сам Бог попереджує Свій народ такими відомими словами: «Бо ім'я Моє в Ньому» (УПО, Вих. 23:20, 21). Про яке ім'я Бога йдеться? Звичайно, ім'я Ягве. Отже, Христос, Котрий провадив Ізраїль у пустелі, має таке саме ім'я, як і Отець, – ім'я Ягве.

Тому й не дивно, що немає розбіжності між двома текстами в Йоїла 3:5: «І станеться, – кожен, хто кликати буде Господнє ім'я, той спасеться» (УПО) – та Дії 4:12, де написано про Ісуса: «Бо під небом немає *іншого Імення*, даного людям, що ним би спастися ми мали» (УПО). Адже ми побачили, що Христос так само є Бог Ягве, і це узгоджується з думкою в Матв. 28:19, що існує *одне ім'я* в Отця, Сина та Святого Духа.

2.3. «Вготуйте дорогу Господню»

Перед тим, як дорогою мали проїжджати царі чи імператори, її ретельно рівняли, оскільки вона була розбита возами та підводами. Напередодні діяльності Христа мав

прийти Предтеча з особливою місією. Про це за 700 років до народження Месії пише пророк Ісаї в 40 розділі, 3-му вірші: «Голос кличе: На пустині вготуйте дорогу Господню, в степу вирівняйте битий шлях Богу нашому!» (УПО). Кому готували дорогу? Ісаї промовляє: «Готуйте шлях Ягве Елогіму!» Кого це стосується? У Новому Завіті в Матв. 3:3 сказано, що цим Богом Ягве є Сам Христос!

2.4. Хто є Альфа та Омега

Терміни «Початок і Кінець», «Перший і Останній», «Альфа і Омега» (перша та остання літери давньогрецького алфавіту) у біблійному контексті означають, що Бог існував, коли ще нічого й нікого не було, і що Він залишатиметься Вічносущим. Святе Письмо говорить про Особу *Отця* та Особу *Сина* як про «Початок і Кінець» (див. Ісаї 44:6 та Об'явл. 1:17, 18).

2.5. Єдиний Спаситель

В Ісаї 43:3, 11 Бог категорично заявляє, що *немає* Спасителя, крім Бога Ягве. Але в Дії 4:12 та Івана 4:42 написано, що цим *єдиним* Спасителем є Христос. Якщо Христос є так само Бог Ягве, то суперечність зникає, бо й справді – Хто може спасти нашу душу, крім Божественної Особи?

2.6. Єдиний Викупитель

В Осії 13:14 сказано, що Бог Ягве викупить Свій народ, а в Новому Завіті в Тита 2:13 і Об'явл. 5:9 Викупителем названий Сам Ісус, тому ми знову доходимо висновку, що цим Богом Ягве є не лише Отець, але й Бог Син.

2.7. Справедливий Суддя

Хто дає остаточну відплату та нагороду? На підставі Ісаї 40:10 ми очікуємо встановлення справедливості лише на

суді Бога Ягве (вжито: «Адонай Ягве»). А в останніх рядках Біблії читаємо, що гряде з відплатою Ісус Христос (Об'явл. 22:12). Отже, ім'я «Адонай Ягве» стосується і Христа. Не хочеться втомлювати читача безліччю інших прикладів, які можна знайти в таблицях та матеріалах апологетичного характеру. Усі вони зводяться до одного висновку: старозавітний Бог Ягве та новозавітний Христос виконують ідентичні функції та спільну Божественну роль. Безліч цитат Старого Завіту щодо Ягве Елогіма в Новому Завіті стосуються Особи Христа. Отже, Христос, як і Отець, є істинним Богом Ягве.

3. БОЖЕСТВЕННІ АТРИБУТИ ХРИСТА

Ми вже говорили про те, що атрибут – це невід'ємна суттєва властивість об'єкта, його постійна ознака, належність. Бог володіє унікальними атрибутами, властивими лише Йому. Наприклад: всемогутність, всезнання, всюдиприсутність, вічність, здатність творити тощо. Поглянемо, що Священне Писання говорить про Божественні атрибути Ісуса Христа.

3.1. Божественний авторитет і влада Законодавця

З чого починають свою вістку давні пророки? З чіткої формули: «Так промовляє Господь!» Наприклад, у Синодальному перекладі Біблії ця фраза вживається в 222 текстах. Пророки не мали права говорити від себе чи суперечити тому, що говорив Господь. Пригадуєте слова Валаама: «Оце – я одержав наказа – поблагословити, і поблагословив Він, і я того не відверну!» (УПО, Числа 23:20)? Навіть не цілком вірний Богові пророк Валаам свідчить, що не має права змінити того, що сказав Господь.

Слово Боже розповідає про випадок, коли пророк Натан, не спитавши волі Божої, схвалив намір Давида побудувати храм Господній. Уночі Бог з'являється йому і про-

мовляє приблизно так: «Піди вранці й виправ свою самодіяльність. Я тебе не вповноважував це говорити!» (див. 1 Хронік 17:1–4). А тепер зауважте, скільки разів Христос стверджує: «Ви чули, що було стародавнім наказане... а я вам кажу...» (УПО, див. Матв. 5:21, 22, 27, 28, 31, 32). Як разюче це відрізняється від слів пророків! Хто говорив через давніх пророків? Звісно, що Бог Ягве. Хто з пророків чи ангелів міг би сказати: «У Торі написано так, а я кажу вам ось так!»? Безперечно, такі слова міг промовити тільки авторитетний голос втіленого Господа і Бога, Котрий достойний слави і поклоніння.

Отож, за кого ви вважаєте Христа? Якщо ми особисто та близько знатимемо нашого Господа та Спасителя Ісуса Христа, нам не тільки легко буде розпізнати Його серед тисяч інших великих учителів, а ми зможемо за особливими рисами впізнати в Ньому великого Бога та нашого Творця.

3.2. Споконвічне існування

Вічне існування – це винятково Божий атрибут, бо ангели, небожителі та люди мали свій початок у часі. Лише тривалість життя Бога можна зобразити математичним виразом ($-\infty, +\infty$). Що ж ми знаємо про предвічність Христа? У пророцтві Ісаї написано: «Бо Дитя народилося нам, даний нам Син, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, Бог сильний, *Отець вічності*, Князь миру» (УПО, Ісаї 9:5). Дивовижно, але тут Син отримує кілька титулів. «Дивний» – буквально означає незвичайну характеристику. Тут вжито слово «пелé», а однокореневим словом до нього є «пелі», яким Бог описує Своє ім'я батькам Самсона в Суд. 13:18. Пророцтво Ісаї конкретно говорить: «Бог сильний». Важко знайти більш прямий і очевидний біблійний доказ Божественності Христа, ніж цей. І далі – «Отець вічності». Що це означає? З одного боку, те,

що Він перебуває поза межами часу і що Він створив саму вічність. Слово «Отець» підкреслює, що Він є нашим Отцем двічі: за правом творіння та за правом спасіння. Крім того, наприклад, єврейський вислів «отець сили» означає сильний; «отець знань» – мудрий; а «отець вічності» – вічний. У цьому тексті яскраво підкреслена віковічність Христа як Бога. Те саме єврейське слово «ад» (вічний) вживається і щодо вічності Бога Отця (див. Ісаї 57:15). Приблизно через 200 років проголошується ще одне пророцтво про предвічність Того, Хто народиться у Віфлеємі: «А ти, Віфлеєме-Єфрате, хоч малий ти у тисячах Юди, – із тебе Мені вийде Той, що буде Владика в Ізраїлі, і віддавна постання Його, *від днів віковихних*» (УПО, Мих. 5:1). Точно так само слово «олám» (перекладене тут як «віковихних») вживається і щодо Бога Отця (див. Бут. 21:33).

Цікаво, що 15 разів у Новому Завіті Ісус, підкреслюючи Свою Божественну сутність, називає Бога: «**Отець Мій**», що дуже дратувало юдеїв, бо цим Він робив Себе рівним Богові (див. Івана 5:18). У Посланні до євреїв 1:8–12 апостол Павло цікаво компонує пророцтва з віршів Псал. 102:25–28 і Псал. 45:8, доводячи, що всі ці пророцтва збулися у Христі: «А про Сина: Престол Твій, Боже, з віку у вік; жезл царства Твого – жезло правоти. Ти полюбив правду і зненавидів беззаконня, тому помазав Тебе, Боже, Бог Твій елеєм радості більше, ніж співучасників Твоїх. І: На початку Ти, Господи, заснував землю, і небеса – справу рук Твоїх. Вони загинуть, а Ти живеш, і всі постаріють, мов риза, і немов одяг, згорнеш їх, і зміняться; але Ти, Той Самий, і літа Твої не скінчаться» (УПГ). Богонатхненний автор недвозначно говорить про так звану подвійну вічність Христа: про вічне *царювання* Христа – у вірші 8 – та про Його вічне існування – у віршах 11–12. У цьому невеличкому уривку *двічі* прямо сказано, що Христос – це Бог!

3.3. Христос – Творець

Здатність творити Бог частково передав людям, але творити матеріальне вони можуть лише з уже наявної матерії. Винятково Божа прерогатива – вміння творити з нічого. Нам відоме слово «барá» з Бут. 1:1. Апостол Іван у своєму Євангелії 1:3 та апостол Павло в Кол. 1:16 за- певняють нас, що Бог, Котрий творив нашу Землю, – це Сам Христос (див. ще Євр. 2:10; Римл. 11:36). Творча сила Христа протягом Його земного служіння виявлялася в здатності повертати людей до життя. Християни знають, що тільки Бог спроможний подарувати життя (див. Псал. 36:10; Дії 17:35). Воскресіння Лазаря, воскресіння сина вдови з Наїну, дочки Яїра, свідчать про Його Божественну природу, бо Він не просто воскрешав, як Ілля, Єлисей, Петро чи Павло, – Він має життя в Собі (Івана 1:4; 5:25). Він навіть мав силу Сам Себе воскресити (Івана 2:19). Він не просто мав життя, а Сам був джерелом життя (див. Івана 11:26; 14:6; 1 Івана 1:2).

3.4. Христос – Вседержитель

Вчення деїзму стверджує, що Бог на початку запустив усі процеси на Землі й далі не втручається в їхній розвиток. Деїсти ніби хотіли виправдати та захистити Бога від звинувачень у сьогоденному злочинному та кривавому хаосі. Але це ведмежа послуга, бо така ідея наштовхує на думки про байдужого бога, котрий не цікавиться долею свого творіння. Та ми знаємо Бога не таким. Бог християн продовжує турбуватися про кожного із землян, наскільки вони Йому дозволяють. Тільки завдяки Божій милості все донині стоїть (див. Псал. 119:91; Дії 17:28). Але цей винятково Божий атрибут – сила та влада Вседержителя – властиві й Христові. Читаємо: «...І все Ним [Христом – прим. авт.] стоїть» (УПО, Кол. 1:17).

3.5. Всезнання Господа

Щодо знань, якими володіють створені розумні істоти, то не тільки геніальні люди, котрі також обмежені у своїх інтелектуальних можливостях, а навіть і ангели не мають повноти знань (див. 1 Петра 1:11, 12).

Що ж повідомляє Слово Боже стосовно Христа? Він читав серця і знав, що коїться в душі людини (див. Івана 2:24, 25). Слово Боже стверджує: «В Якому [Христі] заховані *всі* скарби премудрості й пізнання» (УПТ, Кол. 2:3). Хоч Він, втілившись, добровільно відмовився від деяких знань щодо майбутнього.

3.6. Всемогутність Христа

Спаситель Христос представлений у Святому Письмі як Вседержитель (див. Об'явл. 1:8 та 4:8). Цікаво зазначити, що як у давньоєврейській мові слово «шадда́й», так і в давньогрецькій «пантокрáтор» мають два значення: Вседержитель і Всемогутній.

Перед вознесінням Сам Ісус промовив: «Дана Мені вся влада на небі й на землі» (УПТ, Матв. 28:18). «Усяка» (грецькою «паса») влада означає «повна, уся» влада. Ця влада поширювалася не тільки на людей, але й на світ природи та бісів (див. Матв. 8:32; 22:46; Марка 5:3; Івана 7:30; 1 Кор. 4:30).

Примітка. Дехто стверджує: якщо «дана», то це означає, що влада дарована Кимось вищим! *По-перше*, ми не заперечуємо підпорядкування в самій Трійці (див. 1 Кор. 15:28), однак саме підпорядкування не свідчить про відмінність у природі, сутності Божества. *По-друге*, акцент в уривку, включаючи вірш 19, стоїть на місіонерському заклику: упевнено ідіть та проповідуйте в Моє ім'я, бо дана Мені влада. Річ у тім, що князь цього світу, сатана, узурпував владу на Землі через непослух перших людей. Після

Голгофи, отримавши підтвердження Отця стосовно прийняття жертви, Христос міг «де-юре» констатувати те, що влада Богові повернута, а «де-факто» – те, що вона буде остаточно реалізована під час Другого приходу Христа. Через Свою жертву Він отримав владу для спасіння від гріха та смерті (див. Івана 16:24).

Доводилося чути й таку думку: *Христос є Бог сильний (Ісаї 9:5), але не Всесильний*. Наведемо декілька фактів, які спростовують це твердження.

1) Корінь слова «Елогім» («Бог» у множині) походить від «бути сильним». Справді, можна простежити зв'язок між словом «Ель» (Бог) та іменником «ель» (сила, влада). Наприклад, в Бут. 31:28; П. Зак. 28:32.

2) «Елогім» (однина «Ель») вбирає в Себе всі атрибути Бога, зокрема і Всемогутність: «І сказав йому Елогім – Я Ель-Шаддаї (Бог Всемогутній)» (Бут. 35:11).

3) Хто створив усе на небі та на землі? «Елогім» (Бут. 1:1). Цей Елогім є Христос (Івана 1:3; Кол. 1:16).

4) Якщо розглянути словосполучення в Ісаї 9:5 «Ель-Гіббо́р» («Бог сильний»), то воно вживається і щодо Отця (див. Ісаї 10:21; Єрем. 32:18). Тому ми не можемо сказати: «Христос – Бог сильний, але не Всемогутній», інакше доведеться це саме стверджувати і про Отця.

5) Крім того, у Святому Письмі значення слова «Всемогутній» тотожне значенню «Вседержитель». Наприклад, давньоєврейське «Шаддаї» вживається 48 разів, з них у Синодальному перекладі подається як «Вседержитель» – 37 разів (в українському 34 рази). У Новому Завіті «Пантократор» (гр. «пáнта» – *все*, «кράтор» – *той, хто тримає*) так само означає і Всемогутній, і Вседержитель. Ісус названий «Пантократор» (див. Об'явл. 1:8; 4:8; 11:17; 16:14; 19:6), а отже, і Христос – Всемогутній Бог.

3.7. Божественна всюдиприсутність

Властивість усюдиприсутності притаманна лише Богові. Чи володіє цим Божественним атрибутом і Христос? Прочитаємо в Євангелії: «Бо де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, – там *Я серед них*» (УПО, Матв. 18:20), і ще: «І ото, Я перебуватиму з *вами* повсякденно аж до кінця віку! Амінь» (УПО, Матв. 28:20).

3.8. Незмінність Христа

Чому ми часом змінюємо свій погляд на довколишній світ? Бо ростемо в пізнанні. Кажуть, що не змінюють свої погляди лише невігласи та мертві. Але тут є один виняток. Незмінність свідчить про досконалість у знаннях. Саме таким названий у Старому Завіті Бог-Отець. Погляньте, що свідчить Новий Завіт про Господа Ісуса: «Ісус Христос учора, і сьогодні, і навіки *Той Самий!*» (УПО, Євр. 13:8).

3.9. Влада прощати гріхи

Протягом століть у християнстві не втрачає своєї актуальності запитання: хто може та має право прощати гріхи? Можливо, якась посада чи духовний сан дають таку привілей? Хоч у давнину священики звершували певне служіння під час принесення людиною жертви за гріх, але права прощати та відпускати гріх на себе не брали.

Які важливі факти нам відомі?

По-перше, священик сам мав потребу в очищенні від гріха: «Якщо помазаний *священик згрішить* на провину народу, то він принесе за гріх свій, що згрішив ним, бичка... для Господа на жертву за гріх» (УПО, Левит 4:3). «І сказав Мойсей до Аарона: “Підійди до жертівника, і вчини свою жертву за гріх та своє цілопалення, і *очисти себе та народ*”» (УПО, Левит 9:7). Слово «очистити» – це давньоєврейське «кафáр», воно означає ще й *примирити, уми-*

лостивити. Священик мав благодати Бога про умилювання за себе та за народ.

По-друге, очищення здійснювалося саме через кровну жертву, а не владою священика: «І очистить його священик бараном жертви за провину перед Господнім лицем за гріх його... І проститься йому гріх його» (УПО, Левит 19:22). І ще: «І одного козла жертви за гріх на очищення вас» (УПО, Чис. 28:22).

По-третє, ще один важливий факт: провини проти людини вважалася гріхом проти Бога, її Творця: «Скажи синам Ізраїля: Якщо чоловік чи жінка вчинить якийсь гріх супроти людини, і через це вчинить злочин супроти Господа...» (УПГ, Чис. 5:6). Тому й не дивно, що Божий пророк Давид молиться: «Тобі, одному Тобі я згрішив, і перед очима Твоїми лукаве вчинив» (УПО, Псал. 51:6).

Уся книга Левит – про священство та священнодійство. Та ніде в ній та й у всьому П'ятикнижжі не йдеться про те, що священик мав владу відпускати гріхи, він лише констатував факт прощення та очищення через пролиту кров жертви, яка символізувала пролиту в майбутньому кров Спасителя Христа. Ми бачимо свідчення, що лише один Бог мав право прощати гріхи. Мойсей про це молиться: «А тепер, коли б Ти пробачив їм їхній гріх!» (УПО, Вих. 32:32; див. ще Чис. 14:19, 20). Тому юдеї в Новому Завіті засвідчили правильне розуміння стосовно прощення, ставлячи риторичне запитання: «Хто може прощати гріхи, окрім Бога Самого?» (УПО, Марка 2:7). Помилялися вони лише в тому, що в духовній сліпоті не бачили в Христі втіленого Бога.

Лідер першоапостольської Церкви Петро теж не приймав індивідуально грішників на сповідь. До Симона, який хотів купити Божий дар, він промовляє: «Тож покайся за це лихе діло своє, і проси Господа, може, прощений (*«відпущений»*) – *Синод. переклад*) буде тобі замір серця твого!» (УПО,

Дії 8:22). А чи брав на себе повноваження відпускати гріхи великий апостол любові Іван? «Коли ми свої гріхи визнаємо, то Він (Христос – прим. авт.) вірний та праведний, щоб *гріхи нам простити, та очистити нас від неправди всілякої*» (УПО, 1 Івана 1:9). Апостол вважає, що виключне право на прощення та очищення від гріха має лише Христос.

Тому Давид кличе до Бога: «Я відкрив Тобі [Богові – прим. авт.] гріх свій, і не сховав був провини своєї. Я сказав був: *“Признаюся [Синод. переклад – «сповідаюсь»]* в проступках своїх перед Господом!» – і провини мого гріха Ти простив» (УПО, Псал. 32:5; див. ще *Icaï 43:25; Мих. 7:18; Псал. 130:4*).

Якщо лише Бог може прощати гріх, то Хто ж тоді Христос, Котрий багато разів говорив: «Прощаються гріхи твої»? (див. Матв. 9:2, 6; Марка 2:5, 10; Луки 5:20, 24; 7:48; Дії 5:21; 13:38).

3.10. Достойний поклоніння

Сьогодні, як і в давнину, це досить актуальне питання. Кому або чому поклонятися у світі, де поширений фетишизм (поклоніння речам), гедонізм (сенси життя в отриманні задоволень), обожнювання грошей? Крім того, мільйони християн вважають своїм обов'язком поклонятися святим та апостолам.

Поглянемо, наприклад, як розуміли це питання два найвидатніших апостоли. Чи приймав апостол Петро поклоніння? Що з цього приводу сказано в Євангелії? Читаємо: «Коли увійшов Петро, Корнилій зустрів його і, впавши до ніг, *поклонився*. Та Петро *підвів* його, кажучи: *Встань, я ж така сама людина!*» (УПТ, Дії 10:25, 26). Було б логічно з боку всіх наступників статусу апостола Петра чинити так само, тобто не приймати поклоніння. Великий євангеліст та апостол язичників, перу якого належать майже половина книг

Нового Завіту, – може, він гідний поклоніння? Коли в Лістрі язичники побачили, що апостол Павло зцілив кульгаву, ще з дитинства паралізовану людину, то побудували жертовник, аби здійснити ритуал поклоніння. Як же зреагував володар чудотворного дару на бажання людей вшанувати в такий спосіб його особу? «Почувши це, апостоли Варнава й Павло роздерли свій одяг і *кинулися між людей, гукаючи: Люди, що ви робите?* Та ми подібні до вас люди, що благовістимо вам відвертатися від цієї марноти до Живого Бога, Який створив небо, землю, море і все, що в них!» (УПТ, Дії 14:14, 15). Вжите тут слово «ейспедáo», що буквально означає *встрибнути, увірватися*, свідчить, наскільки апостол був обурений цим наміром язичників.

Навіть святі ангели не приймали поклоніння, вважаючи, що воно належить лише Богові. Читаємо: «Я, Іван, бачив і чув це. А коли почув і побачив, то впав до ніг Ангела, котрий усе це показував мені, аби поклонитися йому; але він сказав мені: *Гляди, не роби цього, бо я – співслужник тобі і братам твоїм пророкам і тим, що дотримуються слова книжки цієї; Богові поклонися*» (УПГ, Об'явл. 22:8, 9; див. ще Об'явл. 19:10).

У пустелі сатана спокушав Ісуса поклонитися йому, але Христос відбив атаки сатани цитатою з Писання: «Іди геть від Мене, сатано! Бо написано: Господеві Богу своєму поклонятимешся і *Йому єдиному* служитимеш!» (УПТ, Матв. 4:10).

Так навчав Спаситель Христос, але Сам Він *приймає поклоніння* як належне Йому: «І приходять до Нього прокажений, благає Його і, *впавши на коліна*, каже Йому...» (УПТ, Марка 1:40). І ще: «А як Він вирушав у дорогу, один підбіг, *впав на коліна* й запитав Його...» (УПТ, Марка 10:17; див. ще Матв. 17:14; Марка 5:33). Його учні не лише молилися в Ім'я Христа (1 Кор. 5:4), але й молилися безпосередньо до Нього (Дії 7:59).

До поклоніння Ісусові закликає Сам Отець: «І коли знову вводить Первородного у світ, то каже: І хай поклоняться Йому всі Божі ангели!» (УПТ, Евр. 1:6; див. ще Ісаї 6:1–3 – опис акту поклоніння, а в Івана 12:40, 41 стверджується, що це був Христос).

Отже, поклоняючись Христові, ми поклоняємося Тому, Хто має всі Божественні атрибути, тобто є правдивим Богом.

4. ПРЯМІ БІБЛІЙНІ ДОКАЗИ БОЖЕСТВЕННОСТІ ХРИСТА

Є чимало біблійних текстів, які прямо і безпосередньо вказують на Божественність Христа. Вони відповідають на п'ять запитань щодо Божественної природи нашого Господа.

Цікавий факт: так само, як у Бут. 1:1 від самого початку Біблія повідомляє, що наше життя не є результатом випадкового збігу обставин, а ми створені Богом, так і від самого початку Євангелія від Івана стверджується, що Христос є Бог і Творець. Хтось дивується, навіщо було написане четверте Євангеліє (близько 100 року н. е), якщо на той час уже були три? Та останнє Євангеліє мало особливу місію. Це була відповідь Бога на гностичне вчення про те, що Христос не втілювався, а був фантомом (привидом). Це вчення мало назву докетизм. Проти нього виступав апостол Іван (див. 1 Івана 4:1–3). Нижче наводимо запитання, які найчастіше звучать з вуст противників Божественності Христа, та подаємо біблійні відповіді на них.

1) *Якщо Христос насправді втілювався, то чи може Він бути Богом?* Тіло, вважають дуалісти, – це зло. Тому у відповідь апостол Павло прямо заявляє: «Хто (Бог – Синод. переклад) з'явився в тілі...» (УПТ, 1 Тим. 3:16). Займенник «Хто» (гр. «Хос») – чоловічого роду, стосується слова чоловічого роду «Теός» («Бог»), що згадується у вірші 15. Отже, цей «Хто» – Христос, втілений Бог!

2) *Чи Христос є Суций над усім Всевишній Бог?* «...Від них же тілом і Христос, Який є Бог над усіма, благословений навіки. Амінь» (УПТ, Римл. 9:5). Вжитий тут давньогрецький вислів: «...Хо он епї пáнтон Теóс» – буквально означає «Суций над усіма Бог». Ісус підтверджує цю думку, прямо називаючи Себе іменем Ягве (Суций): «Я є...» (УПО, Івана 8:58, 59).

3) *Відомо, що в Біблії богами названі й деякі створені істоти.* Справді, Біблія деколи так називає, але тільки в частковому розумінні. До них належать:

- вісники, які правдиво передавали Божі слова (Мойсей – Вих. 7:1);
- люди, котрі виконували деякі Божі функції (судді – Псал. 82:6);
- «так звані боги» (ідоли – 1 Кор. 8:4, 5);
- «бог віку цього» (2 Кор. 4:4) – Христос назвав сатану лише князем цього світу (див. Івана 14:30).

4) *Чи можна Христа назвати правдивим Богом?* Закінчуючи своє послання, Іван прямо пише: «Він є істинний Бог і вічне життя» (УПТ, 1 Івана 5:20).

5) *А може, Христос – менший Бог і в Ньому немає тієї повноти Божественної природи, що є в Отцеві?* Біблія відповідає: «Бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества» (УПО, Кол. 2:9).

Сам Отець називає Сина Богом (див. Євр. 1:5), даючи своїм авторитетом найпереконливіший аргумент: «А до Сина: Боже, Твій престол на віки віків, і скипетр Твого Царства – це скипетр справедливості» (УПТ, Євр. 1:8; це слова Отця: див. вірш 5). Крім того, часто Син фігурує поруч з Отцем як *рівні за природою Особи* (див. 2 Кор. 13:13; Гал. 1:3; Ефес. 1:2).

6) *Божественні почесні та пошана.* Уважно прочитаємо богонатхненне твердження Христа щодо Себе: «Щоб

усі шанували і Сина, як шанують Отця. Хто не шанує Сина, – не шанує Отця, що послав Його» (УПО, Івана 5:23). Не важко зауважити три чіткі заяви Спасителя:

- усі мають шанувати Сина (*гр. «tímáo» – виявляти честь, вшановувати*);
- шанувати Сина ми маємо *так само*, як шануємо Отця. Якщо почесні та шана мають бути такими ж, то цим доводиться *рівність* Отця та Сина;
- якщо ви бажаєте вшановувати Христа *не так само*, як Отця, то цим ви не шануєте Його зовсім. Наприклад, коли ви віддаєте генералові почесні, належні сержанту, то цим ви його не лише не вшановуєте, а зневажаєте і принижуйте.

5. ЕЛЛЕН УАЙТ ПРО БОЖЕСТВЕННОСТІ ХРИСТА

Що свідчить про Божественність Христа вісниця Господня Еллен Уайт?

Чи говорить вона, що Христос – Бог, рівний за природою з Отцем? Чи означає ця єдність, що це і є одна Особа Божества? «Христос – Слово – єдиний з вічним Отцем у природі, характері та намірах, що ж стосується Особи Христа, то Він не одне ціле з Отцем» (Свідчення для Церкви, т. 8, с. 269).

Чи є Христос Суцим та вічним Богом?

«Христос – *відвічний, Суций* із Самого Себе. Божий Син, Він *рівний* Богові, всемогутній, безкінечний» (Євангелізм, с. 615).

Що сказано про повноту Божества у Христі?

«Син є *повнота* Божества, з'явленого людям» (Особл. свідчення, Серія «Б», № 7, с. 63).

Про це пише і богонатхненний апостол: «Він, будучи сьайвом слави та образом Його сутності, утримуючи все словом Своєї сили, здійснивши Собою очищення наших гріхів, – сів праворуч Величності на висотах» (УПТ, Євр. 1:3).

А може, Христос – перше Боже творіння, Котрому дуже давно у віках було дане життя?

«Христос володіє життям самотнім, незапозиченим, первинним» (Е. Уайт. Бажання віків, с. 530).

Адвентистський богослов М. Л. Андреасен став адвентистом у 18-річному віці в 1894 р. Він був вражений, прочитавши в книзі «Бажання віків» вищезгадану цитату. Засумнівавшись в авторстві цитати, Андреасен попросив у Е. Уайт аудієнції, на якій благав дозволу переглянути рукописи, щоб пересвідчитися, чи справді її рукою це написано. Після детальної перевірки його сумніви зникли (див. M. L. Andreasen, «The Spirit of Prophecy,» chapel address at Loma Linda, California, November 30, 1948, цит. в Russell Holt, «The Doctrine of the Trinity in the Seventh-day Adventist Denomination: Its Rejection and Acceptance», Term Paper, Seventh-day Adventist Theological Seminary, 1969, 20).

Чи існував такий прадавній час, коли Христос не перебував у єднанні з Отцем?

«Не було такого часу, коли Він [Христос] не був би в тісному єднанні з вічним Отцем» (Ознаки часу, 29 серпня, 1900 р.).

6. Триєдиний Бог в історії спасіння

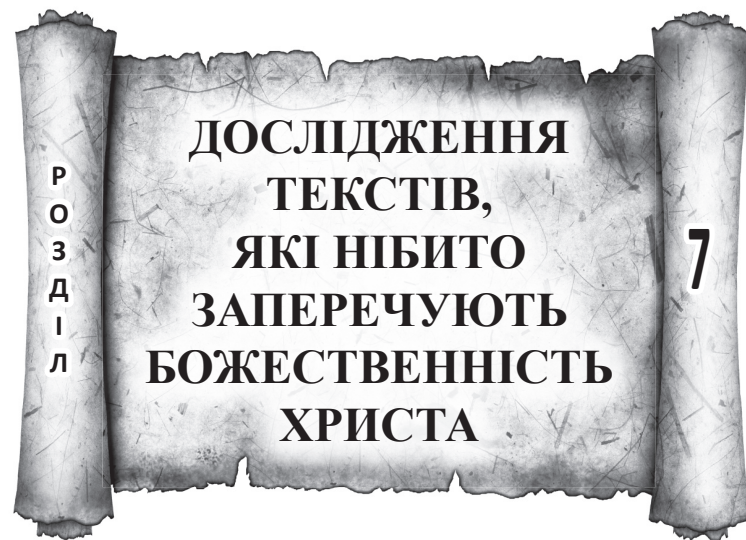
Трійця була присутня в усіх епохальних подіях історії спасіння. Так було ще від часів зачаття Спасителя (Луки 1:35); під час хрещення Ісуса ми також бачимо Отця, Сина та Святого Духа (Матв. 3:16, 17). Діянням триєдиного Бога було і сходження Святого Духа (Дії 2:33, 38), наділення Церкви особливими дарами (1 Кор. 12:4–6), а також духовне зростання спасених (1 Кор. 1:21, 22).

Висновки. Віра в Трійцю та Божественність Христа – це не сухе теоретичне богослов'я. Ця віра має практичне

значення для нашого викуплення. Бо щоб спасти людство від гріха, щоб викуплення мало силу, треба, аби Спаситель Христос був Богом. Ось чому кожному з нас залишені прямі свідчення Святого Письма: «Пасти Церкву Господа і Бога, яку Він придбав Своєю кров'ю» (УПТ, Дії 20:28)*. Відкидання Божественності Христа – це віднімання в людства єдиної надії на Спасителя. Бо небожественна особа не може дарувати і гарантувати вічного життя. Про це свідчить апостол: «Очікуючи блаженної надії і появи слави великого Бога й Спасителя нашого Ісуса Христа» (УПТ, Тита 2:13). Тут стоїть один артикль перед двома іменниками, що означає, що це стосується однієї Особи, тобто фраза «Бога і Спасителя» стосується Ісуса Христа.

Христос Сам проголосив: «Бо якщо не повірите, що Я є (гр. «eγώ еймі»), то помрете у ваших гріхах. А вони запитали Його: Хто ти? Сказав їм Ісус: Я Початок (гр. – «тен архен хо» – буквально: «Котрий від початку»), – що й кажу вам» (УПТ, Івана 8:24, 25). Він проголосив Себе тут Вічносущим Богом, Котрий був від початку, від віри в Котрого залежить вічне спасіння людини. Нехай Господь допоможе, щоб визнання Хоми стало нашим власним і ми від щирого серця могли вигукнути: «Господь мій і Бог мій!» (УПТ, Івана 20:28).

*Еллен Уайт говорить, що на хресті померла лише людська природа Христа, а не Божественна, але не говорить, що це була лише людська жертва, бо трагедія Божества полягала в тому, що через гріх відбувся розрив Бога-Сина з Богом-Отцем (див. БК АСД, т. 5, с. 1113; MS, 131-1897).

Ми вже зазначали, як часто один і той самий термін в різних контекстах має різне значення.

Ось чому так важливо з'ясовувати, що мав на увазі біблійний автор і що саме в цьому контексті означає той чи інший термін. Чимало християн намагаються любити Господа усім своїм серцем, але Ісус запрошує ще до одного кроку: «Полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всім *розумом* твоїм» (УПГ, Матв. 22:37). Використане Христом слово «діа́но́я» означає *розум, розуміння, точка зору, спосіб мислення, задуми серця*. Певно, що полюбити Бога може лише той, хто знає Його і чіє уявлення про Господа не спотворене. Тож дослідимо, що Бог відкрив нам про Свого Сина.

1. ЯКЕ ІМ'Я БОЖОГО СИНА?

За 1000 років до народження Христа в Старому Завіті був записаний дивовижний вислів, точніше запитання: «Хто на небо ввійшов – і зійшов? Хто у жмені свої зібрав вітер? Хто воду в одежу зв'язав? Хто поставив усі кінці землі? Яке *ймення* його, і яке *ймення сина його*, коли знаєш?» (УПО, Прип. 30:4).

Я захоплююся величию Святого Письма, бо воно містить не лише запитання, але й відповіді на всі ці запитання стосовно спасіння. Слід лише з молитвою та смиренням шукати їх. Майже через 300 років після поставленого запитання Біблія дає відповідь. Яке ж ім'я Сина? «Бо Дитя народилося нам, *даний нам Син*, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, *Бог сильний, Отець вічності, Князь миру*» (УПО, Ісаї 9:5). Цей переконливий текст засвідчує помилковість логіки тих, хто стверджує: «Якщо Син, то народжений... Якщо народжений, то не Бог!»

Чи не для того, щоб зобразити близькість стосунків Осіб Божества, Господь використовує біблійну аналогію Отця і Сина? (Луки 1:32, 35; Євр. 1:5). На жаль, ця аналогія була спотворено витлумачена тими, хто відмовлявся вірити в біблійний факт Трійці.

Найкраща аналогія, яку пропонує нам Бог, аби краще зрозуміти взаємини між Особами Божества, – це близькі, сповнені любові стосунки між батьком та сином. Як і будь-яка аналогія, цей приклад яскраво підкреслює одну сторону, але його не можна тлумачити всебічно.

Хто відкидає Божественну сутність Христа, наводить такий аргумент, аби довести свою позицію: мовляв, якщо Христос названий Сином, то це свідчить про те, що Він народжений і має початок. Євреї мислили не так, як ми. Вони, розглядаючи істот за природою, стверджували: син людини – людина, а Син Божий – Бог! І Христос погоджувався з такою логікою. Про це свідчить Його розмова з юдеями (Іва-

на 10:32–36). У єврейській культурі слово «син» підкреслювало не стільки факт народження, скільки три основних ідеї.

По-перше, це слово в загальному розумінні означає особливі риси приналежності до конкретної групи: сини Сіону, сини Веліара. У Святому Письмі ми бачимо й інші образні вислови, добре нам знайомі: сини світла, сини пророчі, сини співаків, сини грому, сини спротиву.

По-друге, воно передає ідею родинної близькості.

І, по-третє, ідею однієї природи. Наприклад, коли Ісус промовив: «Ви від вашого батька – диявола» (УПТ, Івана 8:44), це не означало, що ці люди були буквально дітьми сатани, а що за своїм вибором та вчинками стали з сатаною однієї духовної природи.

Мислення юдеїв докорінно відрізняється від нашого (грецького), вони вважають, що Син Божий – у повному розумінні Бог. Наприклад, ви пригадуєте, за що вони хотіли каменувати Христа? Читаємо: «Отже, юдеї ще більше намагалися Його вбити не тільки за те, що порушував суботу, але й що Бога називав своїм *Отцем*, роблячи Себе *рівним Богові*» (УПТ, Івана 5:18; ще див. Івана 19:7; 1 Івана 5:20).

2. БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ, ЯКІ ДЕХТО НАВОДИТЬ ЯК ЗАПЕРЕЧЕННЯ БОЖЕСТВЕННОСТІ ХРИСТА

Розглядаючи загальну картину цієї проблеми, можна зазначити таке: існує два «кити», на котрих тримається антитринітарна ідея:

1) помилкове тлумачення термінів стосовно Сина – одnorodжений, первороджений тощо;

2) хибна інтерпретація біблійних текстів, які повідомляють про вищість Отця над Сином.

Настав час торкнутися текстів, які можуть здаватися сумнівними. Але якщо ми бажаємо бути чесними дослідниками Божого Слова і віримо, що «усе Писання Богом

надхнене» (УПО, 2 Тим. 3:16), то не маємо права обійти ці біблійні уривки. Хотілося б розглянути 10 найтипівіших текстів, які нібито суперечать ідеї Божественності Христа.

2.1. «Ніхто не добрий, а тільки один Бог»

Почнемо з Луки 18:18, 19: «І запитав Його хтось із старшин: Учителю добрий! Що мені вчинити, щоб успадкувати життя вічне? Ісус сказав йому: Нащо ти називаєш Мене добрим? Ніхто не добрий, а тільки один Бог» (УПХ).

Ми досить часто називаємо добрими тих чи інших людей. Та тут звучить категоричне твердження Христа: «Ніхто не добрий, а тільки один Бог!» Це так, бо насправді добрим є тільки Той, Хто Сам є добро і Чиї мотиви завжди цілком чисті. Бог судить на підставі спонукань, а не очевидних справ, бо добра справа може бути зроблена з нечистими мотивами. Крім того, не існує документального підтвердження, що сучасники Христа чи їхні попередники зверталися до вчителя закону «дідаскале аґатé» (*вчителю добрий*). Навпаки, у Мішні* стверджується, що посправжньому добрий тільки Бог.

Тому Ісус, використовуючи відому тезу, хоче сказати: «Чому звеш Мене *вчителем* добрим? Або визнай Мене *Богом*, Котрий Єдиний є добрим, або простим вчителем!» Зауважте: Христове запитання дехто трактує як стверджувальне речення, вкладаючи в нього безпідставний зміст. Хіба Христос сказав: «Я не благий!»? Ісус лише запитує: «Які причини спонукали тебе сказати ці слова? Ти маєш просуватися далі у своєму визнанні. Якщо вважаєш Мене добрим, то визнай Мене Тим, Хто єдиний добрий, тобто Богом».

*для довідки: *Тора* – це П'ятикнижжя Мойсея; *Мішна* – коментар на Тору; *Гемара* – коментар на Мішну. *Талмуд* (їх є два: Єрусалимський та Вавилонський) містить Мішну та Гемару.

2.2. «Бог було Слово»

Ще один текст Івана 1:1: «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово» (УПО). Може виникнути запитання: чому цей текст вважають важким? Навпаки, він свідчить про Божественність Христа! Справді так. Цей текст не лише прямо називає Христа Богом, але й стверджує, що Слово (тобто Христос) не було створене, а споконвіку *було* в Бога. «Архé» («споконвіку») означає *першопочаток, основа, підвалина, походження*. Наприклад, давні філософи та вчені Арістотель і Демосфен вживають слово «архé» в значенні першопричини. Така ж думка простежується й у Біблії. Щодо Бога Отця вживається це слово в Об'явл. 21:5, 6, що нашою мовою перекладається як «початок». Та деякі віруючі стверджують, що в грецькому оригіналі Івана 1:1 немає означеного артикля* перед словом «Теός» («Бог»). А це означає, що йдеться не про відомого всім Бога в повному розумінні цього слова, а про «меншого бога». Тому в російському перекладі Біблії «Новый мир» слово «Бог» помилково написано з маленької літери.

2.2.1. Вживання артикля в грецькій мові

Та чи поділяють цю думку вчені-біблеїсти та знавці стародавніх мов? Ні, вони слово «Бог» пишуть з великої літери. Чому? Тому що вони застосовують правило**, котре одним реченням можна подати так: артикль ставиться, коли йдеться про конкретну особу, *якщо ж артикля немає*, то наявним є змістовий відтінок щодо сутності та природи

* Відомо, що в багатьох іноземних мовах вживається артикль – означений або неозначений. Наприклад, в англійській мові це відповідно «the» та «a». У давньогрецькій мові Нового Завіту є тільки означені артикли: чоловічого роду – «хо», жіночого – «хе» і середнього – «то».

** Правило Колвелла стосовно предикативно-номінативних конструкцій (Вудро Уїдден, Джеррі Мун, Джона Рів: «Трійця: таємниця і відкриття», с. 62-66).

об'єкту. Це означає, що всі характерні ознаки та риси Бога увібрало в Себе Слово. Тобто яким є Бог, таким є і Слово.

Простежується певна нечесність та вибірковість у поясненні фактів. Річ у тім, що в Новому Завіті в 282 випадках перед давньогрецьким словом «Теός» (Бог) немає означеного артикля, та чомусь у перекладі «Нового мира» лише у 16 випадках це слово написано з маленької літери (це менше 6 %).

Чи справді, якщо вживається «Теός» (Бог) без артикля, це означає, що йдеться про «меншого бога»? Досить часто і перед іменем Бога-Отця артикль не вживається. Наприклад, у цьому ж 1-му розділі Євангелія від Івана сказано: «посланий від Бога; ім'я йому Іван» (УПТ, Івана 1:6); «бути дітьми Божими» (УПГ, Івана 1:12); «Бога не бачив ніхто» (УПГ, Івана 1:18). У всіх цих випадках, коли йдеться про Отця, означеного артикля перед словом «Бог» немає! Невже через це Отець стає «меншим» Богом? І навпаки, коли йдеться про сатану, вживається означений артикль: «хо теός ту айóнос т́уту»: «бог віку цього» (2 Кор. 4:4).

2.2.2. «Менший» та «народжений» бог

Дозвольте поставити ще кілька запитань.

По-перше, як розуміти вислів «менший бог»? Нехай пояснять ті, хто вигадав цей термін! Хіба ми знаходимо у Святому Письмі про пантеон богів, де одні за своєю природою є більшими, а інші меншими? Це може бути припущення індуїстському вченню, але не християнському! Ви не знайдете такого вчення в Біблії, бо вона цитує слова Господа: «Бога нема, окрім Мене!» (УПО, Ісаї 44:6).

По-друге, термін «Бог» – це ж характеристика Його природи. Наприклад, чи може істота бути за природою «трішки людиною»? Або вона людина, або ні! Не може бути часткового, меншого Бога!

По-третє, якби Христос був народжений після Бога, чи міг би Він взагалі вважатися Богом? Люди можуть багато філософствувати, але Біблія наводить слова Самого Господа, і в нас зникають будь-які сумніви. Читаємо в Ісаї 43:10: «*Раніше від Мене не було Бога, і після Мене не буде*» (УПГ). Тут логіка проста: або Христос створений і не є Богом взагалі, або Він, як стверджує Новий Завіт, Бог у повному розумінні слова (Кол. 2:9), а хтось просто помилково тлумачить біблійні терміни.

2.2.3. «Боги» у Святому Письмі

Ті, хто говорить про Христа як про Бога лише в частковому розумінні слова, цитують уривки, де когось у Біблії вважають чи називають богами:

1. У стародавньому Ізраїлі були судді, через котрих Бог здійснював певну місію. До них приходили люди за вирішенням своїх проблем, і судді проголошували Божу волю відповідно до Його Закону. Читаємо: «І прийдеш до священників-Левитів і до судді, що буде в тих днях, і допитаєшся, і вони дадуть тобі слово присуду. І ти поступиш за тим словом, що подадуть тобі з того місця, яке вибере Господь, і будеш пильнувати робити все так, як навчать тебе» (УПО, П. Зак. 17:9, 10). Саме тому в Псал. 82:6, написаному образною поетичною мовою, судді зветься «богами». У якому розумінні? Може, судді були безсмертні, як Бог? Ні, бо в наступному ж 7-му тексті написано: «Та однак повмираєте ви, як людина». Вони смертні, бо є людьми. Тому в цьому тексті не йдеться про їхню Божественну природу, вони просто *провідники* Божого Слова та Його волі, як це було з Мойсеєм та Аароном. До Мойсея Бог промовив: «І він буде говорити за тебе до народу. І станеться, – він буде тобі устами, а ти будеш йому замість Бога» (УПО, Вих. 4:16).

2. Часто навіть ідоли в Божому Слові називаються «богами». Оскільки є люди, котрі їм поклоняються, то

вони стали «богами», але Євангеліє дає їм характеристику в 1 Кор. 8:5, додаючи: «так звані боги», тобто не правдиві, не істинні боги, а *так звані*.

3. Є ще «бог віку цього» – сатана. Проте *для кого* він є богом? У тексті 2 Кор. 4:4 сказано, що «для невіруючих», але не для Божого народу. А ким є сатана в Божих очах? Христос щонайменше тричі називає його не богом, а «князем віку цього», узурпатором влади (див. Івана 12:31; 14:30; 16:11).

2.2.4. «Він Бог правдивий»

Якщо вищезгадані «боги» є *так званими* богами, то чи можна Христа назвати *правдивим* Богом? Читаємо: «Ми знаємо, що Син Божий прийшов, і розум нам дав, щоб пізнати Правдивого, і щоб бути в правдивому Сині Його, Ісусі Христі. Він – Бог правдивий і вічне життя!» (УПО, 1 Івана 5:20).

До речі, повертаючись до проблеми артиклів, зауважимо, що тут стоїть означений артикль чоловічого роду «хо» і звучить уривок мовою оригіналу так: «*хаутос е́стин хо алетінос Те́ос*», тобто «*Він є правдивий Бог*». І ми цьому віримо, бо не може апостол Іван у своєму Євангелії вважати Христа «меншим» Богом, а у своєму Першому посланні говорити про Нього як про *правдивого* Бога.

Отже, проблема криється все-таки в артиклі чи в лукавстві тих, хто не бажає визнати Христа правдивим Богом?

Якщо лише в артиклі, то ось *шість* новозавітних текстів, де стосовно Христа як Бога апостоли *вжили означений артикль*:

- *апостол Іван*: 1 Івана 5:20; Івана 20:28;
- *апостол Павло*: Римл. 9:5; Євр. 1:8, 9 (*двічі!*); Кол. 2:9.

2.3. Однороджений Син

Наступний вірш, який ми розглянемо, мабуть, найчастіше цитований християнами текст Святого Письма: «Так-бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого *Однородженого*, щоб

кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (УПО, Івана 3:16). Звернемо пильну увагу на термін, вжитий щодо Христа. Це давньогрецьке слово «моногенез», перекладене як «однороджений». Слід зауважити, що Святе Письмо розмежовує терміни, коли говорить про те, що ми сини та дочки Божі (Матв. 5:45), діти Отця Небесного (1 Івана 3:2), і коли говорить про Христа – унікального, Однородженого Сина («моногенез»). Етимологія слова «моногенез»: «μόνος» – єдиний, один; «γένος» – клас, рід. Тобто «моногенез» означає *єдиний у своєму роді, унікальний*, а не єдиний народжений (*чи перший народжений*).

До речі, це ж слово «моногенез» вживається в Посланні до євреїв 11:17, коли згадується про Ісаака. Якби йшлося про факт народження, то хіба Ісаак у сім'ї Авраама народився першим чи народився один? Ні, бо за 13 років до нього народився Ізмаїл (Бут. 16:15), а після смерті Сарри від Кетури в Авраама народжується ще семеро синів (Бут. 25:1, 2). Тому тут сказано *про особливий статус* Ісаака як спадкоємця благословень Божого народу, про статус Месіанського насіння. Так само і щодо Христа: коли вживається слово «моногенез», мається на увазі не факт Його народження, а Його унікальний, особливий статус. Деякі богослови знаходять цікаве образне пояснення: «моногенез» означає Того, Хто має одні *гени* з Богом.

2.4. Вищість Бога-Отця

Ще один біблійний текст, часто вживаний антитринітаріями, міститься в Івана 14:28, де Ісус говорить: «Бо більший за Мене Отець» (УПО).

Давньогрецька мова має два слова на позначення вищості, переваги. Перше з них – «мείδзон» (від кореневого «μέγας»), коли йдеться про *двох об'єктів однієї природи* (наприклад, двох людей), і друге слово – «κρείττον», коли йдеться про *перевагу в природі*. Наприклад, читаємо в Євр.

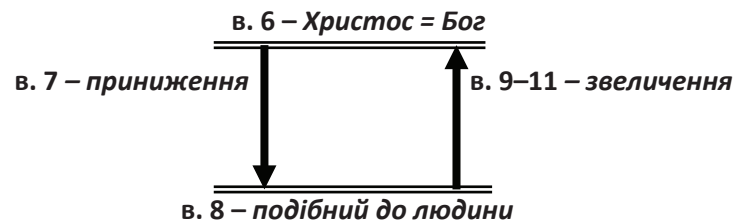
1:4, що Христос був вищий за ангелів. Слово «κρείττον» підкреслює *перевагу* Христа над ангелами в Його природі та сутності. Тому постає запитання: чому ж тоді в Івана 14:28 вжите саме слово «мείδзон», яке використовується у випадку однієї природи, якщо, як дехто вважає, Христос не має Божественної природи, а є лише створеною чи народженою істотою? Цей текст якраз показує *рівність природи Отця і Сина*. Але в чому ж тоді Отець *більший* за Христа?

2.4.1. Добровільне приниження Христа

Варто зауважити, у який час сказані вищезгадані слова. Ісус говорить ці слова в становищі добровільного земного приниження, коли відмовився дещо знати (Марка 13:32), обмежив Свої повноваження (Матв. 20:23). Він зняв одягу Неба й зодягнувся в людське тіло.

Про це читаємо в посланні апостола Павла: «Він, буди в Божій подобі, не вважав за захват бути Богові рівним, але Він умалив Самого Себе, прийнявши вигляд раба, ставши подібним до людини; і подобою ставши, як людина, Він упокорив Себе, буди слухняний аж до смерти, і то смерти хресної... Тому й Бог підвищив Його, та дав Йому ім'я, що вище над кожне ім'я» (УПО, Филп. 2:6–9).

Схематично це можна зобразити так:

Цікаво, що слово «хюпάρхон» вжите тут не в минулому часі, а в *теперішньому*. Це означає, що Божя природа *залишилася* в Ньому і в період втілення. Павло пояснює, що це не ви-

крадення, не пограбування, не захват того, що Йому не належало. Христос *був і є рівний* Богові. До речі, юдеї це розуміли, бо те ж слово «їсос» (гр. – *рівний, такий же, однаковий*) вжите в Івана 5:18, коли юдеї казали: «Бога Отцем Своїм звав, тим роблячись Богові *рівним*» (УПО). Це слово, наприклад, у Луки 6:34 означає позичити з метою отримати *рівно стільки ж*.

2.4.2. Три факти стосовно приниження

Христос Себе упокорив та принизив. У чому це виявлялося?

1) Він приховав Свою повну неземну славу. Лише деякі проблизки цієї слави люди побачили і відчували на горі Переображення та тоді, коли прийшли арештувати Його, а Він промовив: «Це Я!» Люди попадали на землю (див. Івана 18:6).

2) Він добровільно відмовився за певних обставин використовувати деякі Божі властивості.

3) Христос зійшов до рівня людини, ставши подібним до неї.

Тому втілення – це прийняття людських рис, але не цілковита відмова від Божих якостей.

Тобто *втілення* не означає: «Бог мінус Божі якості», а означає: «Бог плюс людське єство» (див. «РЕГ», 5 квітня, 1906 р., свідчення Еллен Уайт про предвічне існування Христа та про Його втілення).

Але внаслідок приниження для Христа виконалася обітниця Євангелія: «Хто буде принижувати себе, – буде піднесений» (УПТ, Матв. 23:12). Павло описує у Филп. 2:9 це словом «*ὑπερβύσσω*», яке означає *високо піднести, звеличити*.

За Христову покору та смирення Його Ім'я звеличене понад усяке ім'я на небі та на землі. Він удостоївся слави не лише серед людей, яких Він спас із прірви гріха, але й

серед небожителів. Апостол Іван, побачивши неземну красу і славу Неба та престолу Божого, пише в останньому розділі Біблії: «І показав він мені [чисту] ріку живої води, прозорі, мов кристаль, що виходила від престолу Бога і Агнця. Серед його вулиць – і з одного, і з другого боку ріки – дерево життя, що приносить дванадцять плодів, щомісяця приносить свій плід. А листя дерева – для оздоровлення народів. І жодного прокляття більше не буде. А буде в ньому *престол Бога і Агнця*, і Його раби будуть служити Йому» (УПТ, Об'явл. 22:1–3).

Отець і Син сидять на одному престолі, і всі небожителі служать їм. Так і хочеться долучитися до цього всесвітнього славослів'я та поклоніння!

2.5. «Голова ж Христові – Бог»

У 1 Кор. 11:3 читаємо: «Хочу ж я, щоб ви знали, що всякому чоловікові голова – Христос, а жінці голова – чоловік, голова ж Христові – Бог» (УПО). Коли апостол Павло пише: «Голова ж Христові – Бог», здається, що тут незрозумілого?

Але суть питання полягає в тому, про що йдеться в цьому тексті – про природу, сутність Христа чи про Його статус у Трійці?

Припустимо, що йдеться про природу. Тоді якщо внаслідок *покори* Отцеві Христос перестає бути Богом, то за такою логікою внаслідок *покори* чоловікові жінка перестає бути людською істотою. Нісенітниця!

Отже, у тексті йдеться про різні повноваження, бо покоря не змінює природи. Наприклад, молодших служителів апостол Петро запрошує *коритися* старшим в 1 Петра 5:5, громадян запрошує Бог *коритися* владі (Римл. 13:1). Отже, вищезгаданий текст описує *стосунки всередині – між Особами Трійці*, про що ми детальніше поговоримо, розглядаючи наступний текст.

2.6. Добровільна покора

Прочитаємо уважно текст: «Коли ж підкорить Йому все, тоді й *Сам Син підкориться* Тому, Хто підкорив Йому все, щоб був Він Богом усім і в усьому» (УПТ, 1 Кор. 15:28).

З того часу, як Каїн підняв свою руку на брата Авеля, братовбивчі війни на Землі не припиняються. Війни стають джерелом надприбутків унаслідок продажу зброї, військової техніки та пограбувань багатств народів. Завдяки підкоренню інших народів відкривається можливість отримати славу, почесні та медалі. Тому й не дивно, що в гріховному контексті «попора», «покоритися» звучить принизливо та ганебно.

Чим вирізняється християнський погляд на покору?

По-перше, це стосується питання підпорядкування. Для ефективного планування, упорядкованості, скоординованості дій необхідно, щоб серед двох чи більше осіб хтось був головніший, навіть серед рівних. Підпорядкування – це такий тип стосунків, коли особи *однакової природи* та сутності мають *різні повноваження, ролі та функції*. Ми не заперечуємо ідеї, що в межах Трійці існує свій порядок та *добровільна субординація, заснована на любові*; та це не применшує Божественної природи жодної з Осіб Святої Трійці.

По-друге, у християнській покорі *ініціатива надходить знизу*, тобто це добровільна попора в любові та бажанні послужити іншому. Там, де існують стосунки любові, попора – це не приниження.

Чому? Вжите слово «хюпотассо» – *покоритися* – означає, що не Отець силою покоровив Сина, а Христос це зробив добровільно і з любові. Тобто попора не є принизливою. До речі, Бог таку модель спроектував і на стосунки між людьми. Наприклад, Бог ніде не говорить: «Чоловіки! Примусьте своїх жінок коритися вам! Покажіть, хто в домі господар!», а натомість Він каже: «Жінки, коріться своїм

чоловікам!» Бог не наказує: «Начальники! Принижуйте підлеглих, поки вони не визнають вашу владу та повноваження!», а запрошує: «Підлегли! Добровільно коріться керівникам!» Як бачите, це аналогічна модель, коли *попора ініціюється особою, котра добровільно бажає коритися*. Загальний же принцип гармонії у Всесвіті та зокрема на Землі виражений у словах: «Підкоряючись *одне одному* у Христовім страху» (УПТ, Ефес. 5:21).

Отже, у гріховному світі попора вважається приниженням, тому що ініціатива походить не від тих, хто має заради впорядкованості та миру коритися, а від тих, хто насильно підкоряє. *Коли ж Христос добровільно покоряється Отцеві, це не змінює Його Божественної природи.*

2.7. «Один Бог – Отець... один Господь – Ісус Христос»

«Та для нас *один Бог* – Отець, що з Нього походить усе, ми ж для Нього, і *один Господь* – Ісус Христос, що все сталося Ним, і ми Ним» (УПО, 1 Кор. 8:6). Дехто стверджує, що цей вірш чітко вказує на одиничність Бога та відповідне місце Христа, Котрий ніби не є Богом. Чи так це?

Поміркуємо разом. Зважте на сім важливих тез, котрі складають хід нашого міркування:

1) Якщо ми уважно прочитаємо контекст, то стане цілком зрозуміло, що центральна тема цього уривка стосується не стільки природи та сутності Божества, скільки вживання ідолоських жертв (про це *чотири* рази згадує апостол Павло – у віршах 1, 4, 7, 10).

2) У вірші 4 вживається слово «ідол» і порівнюється політеїзм (де «є багато богів», як він пише) з монотеїзмом (як вірую в єдиного Бога). Чи може це стосуватися Христа? Тобто якщо ми віримо в Божественність Христа, то чи стаємо ми політеїстами? Ні, бо сам апостол вважає Христа Богом, у чому ми переконуємося в пункті 7.

3) Цей текст, де йдеться про *одного* Бога, – не єдиний у Новому Завіті. Є й інші тексти, де в оригіналі використовувється давньогрецьке слово «хейс», що перекладається як «єдиний» чи «один» (двічі вжито у вірші 6). У давньогрецькій мові слово «хейс» (чоловічого роду) означає єдиний або один (жіночого роду – «міа», середнього роду – «ен»). Дехто стверджує: якщо Отець – *єдиний* Бог, то Христос не може бути Богом. Але те ж саме слово «хейс» вживається у фразі «*єдиний* Господь Ісус». Тому якщо Христос – *єдиний* Господь, то невже Отець – не наш Господь і Володар? Навряд чи хтось із цим погодиться. У чому ж тоді річ?

Якщо в єврейській мові існує два слова на позначення відтінкової різниці між «один» («ягїд») та «єдиний» («ехад»), яке є так званою складною одніною), то в грецькій мові таке слово лише *одне*. Наприклад, це слово вживається в Івана 17:11, де Ісус благає Отця, аби учні були «єдиними». Ніхто на підставі цього не уявляє собі, що 12 апостолів стали однією особою. Ще це слово використане в Матв. 19:5: «І сказав: Тому залишить чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і обоє будуть *одним* тілом» (УПТ). Тут бачимо слово «міан» – жіночого роду. Не думаю, що хтось на підставі цього тексту стверджуватиме, що чоловік та жінка після шлюбу стають сіамськими близнюками. Тому в такому разі це слово означає *єдність осіб*, а не одиничність. Це, до речі, цитата з Бут. 2:24, де вжите знайоме для нас слово «ехад» – *єдиний*. Цим же словом позначається і єдність Бога в П. Зак. 6:4: «Слухай, Ізраїлю: Господь, Бог ваш, Господь *єдиний* є» (УПХ). Цей старозавітний текст цитує Христос і записує євангеліст Марко в 12-му розділі, 29-му вірші, використовуючи слово «хейс». Отже, ми робимо висновок, що слово «хейс» у цьому тексті означає *єдиний*, а не один, і тоді відповідно розсіюються всі суперечності. Отець є нашим Господом, а Христос залишається нашим Богом.

4) У вірші 5 згадується про «так званих богів». Отож, пряме запитання: чи можемо ми Христа назвати «так званим богом»? У жодному разі! Богонатхненне Слово стверджує: «*Він – Бог правдивий і вічне життя!*» (УПО, 1 Івана 5:20).

5) У цьому ж вірші Павло згадує «*багато панів*».

У часи Римської імперії, коли жив Павло, було чимало людей, які не лише так називали себе панами, але й котрі змушували поклонятися їм, як Господу. Певно, що Ісус не може належати до переліку «багатьох панів», бо слово «кїоріос» (пан), що перекладається як «Господь», вживається в Новому завіті 717 разів, з них 642 рази – щодо Особи Ісуса Христа. Він, як стверджує текст, – єдиний Господь!

6) Зрештою, апостол заявляє: *у нас один Бог Отець*. Це правда, і біблійне вчення про Трійцю не суперечить цьому. Справді, у християн *один* Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий. Вдумайтесь, який був би сенс називати Бога *Отцем*, якби не було Бога *Сина*?

7) Щоразу, досліджуючи біблійний текст, ми завжди повинні звертати увагу не лише на безпосередній контекст, але й на контекст усієї книги та на загальну позицію цього автора в інших його богонатхнених творах з приводу питання, яке ми розглядаємо.

Тому ми поставимо запитання: *за кого апостол Павло вважав Христа?* Бо не міг він у 1 Кор. 8 не вважати Христа Богом, а в інших посланнях суперечити цій думці. Наведемо чотири цитати з послань Павла та з книги Дії апостолів. Читаємо: «Пильнуйте себе та всю отару, у якій вас Дух Святий поставив єпископами, щоб пасти *Церкву Господа і Бога*, яку Він придбав Своєю кров'ю» (УПТ, Дії 20:28). «Їхніми є батьки, від них же тілом і *Христос, Який є Бог* над усіма, благословенний навіть Амінь» (УПТ, Римл. 9:5). «Адже в Ньому тілесно перебуває вся *повнота Божества*» (УПТ, Кол. 2:9). «А про Сина: Престол Твій, *о Боже*, навік-віку...» (УПО, Євр. 1:8; цитата з Псал. 45:7).

На підставі цих текстів не залишається жодних сумнівів щодо віри апостола Павла в Христа як істинного Бога. Крім того, паралельні рядки свідчать про синонімічність, а цей текст має паралельну структуру, де одне твердження створює паралель з іншим:

«Та для нас один Бог – Отець,
що з Нього походить усе,
ми ж для Нього,
і один Господь – Ісус Христос,
що все сталося Ним,
і ми Ним».

Цей паралелізм дуже чітко простежується і в оригінальному грецькому тексті.

2.8. «Первородний усього творіння»

В апостола Павла є ще один термін, який хотілося б згадати. Читаємо Кол. 1:15, 18:

«Він – образ невидимого Бога, *первородний* усього творіння... Він є Головою тіла – Церкви. Він початок, *первороджений* з мертвих, щоб у всьому Він мав першість» (УПТ, Кол. 1:15, 18). Давньогрецьке слово «прототоκος» перекладається тут як первородний, першороджений, первенець.

Це слово в переважній більшості випадків означає *превагу, особливий статус, вищість, верховенство, посадову перевагу*. Наведемо кілька прикладів. У Євр. 12:23 читаємо про «Церкву первороджених» (УПО), давньогрецькою – «екклезія прототокон». Тут використане те ж саме слово. Воно вживається і щодо Церкви останнього часу, бо 144 тисячі названі «*первістками* Богів й Агнцеві» (УПО, Об'явл. 14:4). Якщо мається на увазі буквально значення, тоді до цієї Церкви належатимуть лише ті, хто народився

першим у батьків. А може, тут написано про тих, хто першим прийшов до Христа?

Простежимо вживання цього слова в Септуагінті (LXX) – грецькому перекладі Старого Завіту. Наприклад, у книзі Вих. 4:22 *Ізраїль* названий «прототоκος» – первенцем. Усі, хто досліджує Святе Письмо, знає, що первістком був не Ізраїль (це друге ім'я Якова), а Ісав, тому буквально розуміння тут безпідставне. Читаємо далі в Єрем. 31:9, що *Єфрем* названий первенцем, хоч першим народився Манасія. А якщо розуміти буквально вислів Господа про *Давида*, то безнадійно заплутаємося. Він був восьмим (!) сином у свого батька Єссея, тобто наймолодшим, а в Псал. 89:28 читаємо: «Я вчиню його теж *перворідним*, найвищим над земних царів» (УПО). Виявляється, що слово «прототоκος» стосується не стільки фізичного народження, скільки *особливого статусу, вищості та переваги* Христа над усіма. Сам Бог визначає цю першість (див. Бут. 48:14–20; 1 Хронік 26:10).

2.9. «Початок Божого творіння»

Є ще один текст, який чи не найчастіше цитують ті, хто не вірить у Божественність Христа. Читаємо книгу Апокаліпсис: «І ангелові Лаодикійської Церкви напиши: Оце каже Амін – вірний та істиний Свідок, *початок* Божого творіння» (УПТ, Об'явл. 3:14).

Слово «архе», перекладене як «початок», має ще й значення «начальник», «управитель», «володар», «пан». Отже, щоб зрозуміти, у якому значенні вжите це слово, потрібно дослідити контекст усієї книги Об'явлення, дізнавшись, що в ній сказано про природу Христа, та врахувавши при цьому загальну позицію апостола Івана, котрий є автором п'яти книг Нового Завіту.

Що книга Об'явлення повідомляє про Христа? У першому ж розділі книги Христос говорить про Себе: «Εγώ εἰμι ὁ

прóтос кай хо ёсхатос», тобто: «Я Перший і Останній» (УПО, Об'явл. 1:17). Тут наявний новозавітний еквівалент імені *Ягвё* – «Егó ёймі». Разом з означеним артиклем «хо» вони вказують на відомого читачам «Першого та Останнього». За 700 років до н. е. в книзі Ісаї 48:12 саме стосовно Бога Ягве вжиті єврейські слова «Рішóн Ахарóн», що означають «Перший та Останній». До речі, наприкінці книги Об'явлення Першим і Останнім так само названий Бог Отець (див. Об'явл. 21:5, 6).

Крім того, у небесному видінні Іван бачить, що Христос приймає поклоніння. Читаємо Об'явл. 5:8: «І коли взяв книгу, чотири істоти й двадцять чотири старці *впали перед Агнцем*, маючи кожний гусла і золоті посудини, повні ладану: вони – *молитви святих*» (УПТ). Згідно зі Святим Письмом, право приймати поклоніння має лише Бог. Пам'ятаєте, як Христос у пустелі дав відсіч зазіханням сатани на поклоніння, промовивши: «Господеві Богу своєму поклонятимешся і Йому єдиному служитимеш!» (УПТ, Матв. 4:10)? Апостол Іван, як жодний інший автор книг Святого Письма, часто підкреслює повноту Божественності Христа (див. Івана 1:1; 8:24, 58; 20:29; 1 Івана 5:20).

Тому Христос не може бути «архé» в значенні Того, Хто мав початок, бо про Нього написано: «Його походження із *давніх-давен*, з днів *споковічних*» (УПХ, Мих. 5:1, 2). Два слова, вжиті тут, використовуються й в інших місцях Біблії щодо Отця: «кедём» (Авак. 1:12), «олám» (Бут. 21:33), тому вони не можуть свідчити про якусь тимчасову реальність.

Син названий Отцем вічності (Ісаї 9:6). Якщо «архé» означає Того, Хто має початок, то Сам Отець названий в Об'явленні «архе» (див. Об'явл. 21:5, 6). Невже й Бог-Отець мав початок?

Ніхто з християн не сумнівається в тому, що Христос є Творець, Котрий дав і дає початок усьому творінню. Він – джерело усього живого (див. Івана 1:3; Кол. 1:16; Ефес. 3:9;

Євр. 1:2). Отже, слово «архé» в досліджуваному вірші означає Начальник, Управитель, Володар, це відкриває ще одну функцію Христа як Вседержителя (Ефес. 3:10; Кол. 2:15), бо, як ми знаємо, усе Ним стоїть (Кол. 1:17).

Єрусалимська Біблія саме так передає це словосполучення в Об'явл. 3:14: «*Першоджерело* творіння».

Тому в Христі, як пише апостол Павло, «живе *уся повнота* Божества тілесно» (УПГ, Кол. 2:9). «Плéрома» – це *щось цілком заповнене, повнота, закінченість, повний достаток, повна міра, завершеність*. Це слово, наприклад, вживали, коли говорили, що судно повністю укомплектоване моряками чи заповнене вантажем. Тобто в нашому випадку воно означає всю суму Божественних повноважень, повноту Божественної природи, володіння самою сутністю Бога (щодо значення слова «повнота» див. ще Кол. 1:19; Ефес. 3:19).

Богослов Б. Уорфілд пояснює: «Це саме Божество Бога, що робить Бога Богом у повноті». А спеціаліст із грецької мови Р. Тренч пише: «Це не просто сонце позолотило Його Божою величчю, а Він був і залишився досконалим Богом».

Будучи повністю Богом, Христос може представляти нам Бога-Отця і спасати нас для Царства Небесного, а будучи повністю людиною, Він спроможний співчувати нам і розуміти наші потреби.

2.10. «Ти Син Мій, – Я сьогодні Тебе породив!»

І, нарешті, розглянемо останній текст, процитований апостолом зі старозавітних джерел в Євр. 1:5: «Кому-бо коли з Анголів Він промовив: “Ти Мій Син, – Я сьогодні Тебе породив”!» (УПО).

Про що тут ідеться? Біблія спроможна сама себе тлумачити, і вона пропонує нашій увазі чотири застосування та значення цього вислову.

1) *Втілення*. «Кому-бо коли з Анголів Він промовив: “Ти Мій Син, – Я сьогодні Тебе породив”! І знову: “Я буду Йому за Отця, а Він Мені буде за Сина”! І коли знов Він *уводить на світ Перворідного*, то говорить: “І нехай Йому вклоняться всі Анголи Божі”» (УПО, Євр. 1:5, 6). Це пророцтво виконалося, коли Христос *втілювався* на нашій Землі.

2) *Воскресіння*. «І ми благовістимо вам, що обітницю, повідану батькам, Бог *виконав* для нас, дітей їхніх, *воскресивши Ісуса*, як і в другому псалмі написано: Ти Син Мій; Я нині породив Тебе» (УПГ, Дії 13:32, 33; див. Римл. 1:3, 4).

3) *Первосвященство*. «Так само й Христос не Сам Собі присвоїв славу бути *Першосвященником*, але Той, Хто сказав Йому: Ти Син Мій, Я нині породив Тебе. Як також і в іншому місці каже: Ти священник навіки за чином Мелхиседека» (УПГ, Євр. 5:5, 6).

4) *Коронація Царя Сіону*. І, нарешті, звернемося до місця Біблії, звідки узята цитата новозавітними авторами: «Я ж *помазав* Свого Царя на Сіон, святую гору Свою. Я хочу звістити постанову: Промовив до Мене Господь: Ти Мій Син, Я сьогодні Тебе породив. Жадай Ти від Мене, – і дам Я народи Тобі, як *спадщину* Твою, *володіння* ж Твоє – аж по кінці землі!» (УПО, Псал. 2:6–8). Це месіанське пророцтво про Христа та Його славне царювання.

Він *народився* як дитина, щоб стати близьким до людей. Він *воскрес* як Бог, щоб нам подарувати вічне життя. Він *заступається* за нас у Небесному святилищі як наш Первосвященик, щоб ми і наші молитви були прийняті Небом. І Він прийде як *Цар*, щоб забрати Своїх! Ми, Його діти, мріємо про якнайшвидше настання цієї славної зустрічі!

Висновки. Читаючи цей розділ, ми переконалися, що Божий Син є таким же за природою Богом у повноті, як і Сам Отець, оскільки всі Божественні атрибути притаманні і Йому.

Люди з особливою цікавістю ставляться до всього таємничого та непізнаного. З одного боку, допитливість – це природна властивість розуму, закладена в нас Самим Богом. З іншого, не маючи достатньо фактичних знань у досліджуваній галузі, людський гріховний розум схильний домислювати та фантазувати. Якщо це ще допустимо щодо земних речей, то в духовній сфері така позиція являє собою смертельну небезпеку.

1. БІБЛІЙНЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛОВА «ДУХ»

Можливо, наші язичницькі свідомість та сприйняття, коли чують слово «дух», уявляють щось ефірне, безтілесне, безособове, що з'являється після півночі, або ж якусь

Розділ 8. ОСОБИСТІСНА ПРИРОДА СВЯТОГО ДУХА

«літаючу душу» померлого. У давньому язичницькому світі такі думки були настільки поширені, що навіть юдеї їх частково прийняли. Наприклад, читаємо: «Як вони говорили про це, Сам Ісус став посеред них і сказав їм: Мир вам! Та злякавшись, охоплені жахом, вони *думали, що бачать духа*» (УПТ, Луки 24:36, 37).

То чи варто дивуватися, що, коли ми з нашим язичницьким походженням читаємо про Святого Духа, у нас виникають схожі асоціації? Існують сьогодні вчення, які представляють Святого Духа як електричний струм або силу, підключену до Божого престолу. Начебто Божий Дух – це просто безжиттєва телефонна лінія, яка забезпечує наш зв'язок з Господом, або безособова дієва Божя сила, за допомогою котрої Господь звершує Свою волю у світі.

Ми не маємо нав'язувати біблійному тексту свої уявлення, а повинні побачити, як слово «дух» тлумачить Святе Письмо.

Якщо ми розглянемо слово «дух» (давньоєврейською мовою – *ru'ah*), яке згадується в Старому Завіті 394 рази, і давньогрецькою мовою в Новому Завіті – «пнеума» – 379 разів (*не плутати з душею: єврейською – «нефеш» – 760 разів, грецькою – «псюхе» – 105 разів*), то зрозуміємо, що воно має багато значень. З одного боку, воно справді означає *дух, вітер, подих, повітря, силу, віяння, натхнення, настрій, прихильність, владу, волю, сміливість*. А з іншого, духами названі й *особистості*. Насамперед Сам Бог є Дух (див. Івана 4:24). Про ангелів, вищих духовних істот, Біблія свідчить як про «службових духів» (Євр. 1:7, 14); є ще й «нечисті духи». Словом «Дух» позначається також Божественна Особа Святого Духа. Відрізнити ці значення можна, лише уважно дослідивши контекст. Коли ж ідеться про Духа як Особу Божества, то часто вживаються прикметники *Святий, Божий, Господній, Христовий*.

Частина IV. БОЖЕСТВЕННА ОСОБА СВЯТОГО ДУХА

Наприклад, у богонатхненному тексті «Святий Дух» згадується 77 разів, «Божий Дух» – 16 разів, «Господній Дух» – 24 рази, «Дух Христа» – 1 раз. Для детальнішого ознайомлення зі значеннями слова «дух» можна дослідити подану нижче таблицю:

ЗНАЧЕННЯ	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ
Подих, вітер	Івана 3:8
Дарована сила, влада	Луки 4:14; Римл. 15:13
Воля, ставлення людини	Дії 19:21
Внутрішній стан	Дії 18:25; Римл. 2:29; 1 Кор 12:10; 2 Кор. 12:18
Вищі духовні істоти	Дії 23:8, 9; Євр. 1:7, 14; Івана 4:24
Нечисті духи	Ефес. 6:12; Матв. 12:43; Луки 4:33
Третя Особа Божества – Святий Дух	Матв. 28:19; 2 Кор. 13:13

Вчення про Бога – це вершина богопізнання. Тому Бог поступово вів християн від простішого до складнішого. Таким же способом Бог вів і Божу Церкву, відкриваючи поступово занедбані істини про Другий прихід Христа, про значення Божого Закону і суботи зокрема. Згодом були розкриті істини щодо святилища, стану душі після смерті, проголошення Трьохангельської вістки, балансу узгодженості між Божим Законом та благодаттю (праведності по вірі). І тільки опісля Господь відкрив величну істину про природу Божества.

2. Святий Дух – Особистість

Дехто вірить, що Святий Дух – це і є Сам Отець. Але в Біблії ми не знаходимо жодного свідчення, яке б схвалюва-

Розділ 8. ОСОБИСТІСНА ПРИРОДА СВЯТОГО ДУХА

ло таке розуміння. Натомість Ісус говорить до учнів: «Але Я істину вам кажу: краще для вас, щоб Я пішов. Бо якщо Я не піду, то Утішитель не прийде до вас. Якщо ж піду, – пошлю Його до вас» (УПТ, Івана 16:7). Чому б прямо не сказати юдеям, які найкраще знали Бога як Отця, що до них прийде Отець, Бог Ягве?

Крім цього, *Отець посилає Сина* на Землю для продовження розпочатої місії. *Якби Святий Дух і був Отцем*, це зробило б Отця (за думкою самих же прибічників цього вчення) меншим за Сина.

Нижче ми розглянемо чимало інших текстів, що переконливо свідчать про Божого Духа як окрему Особу. Але спочатку слід з'ясувати, що ж взагалі означає поняття «особистість»? Наприклад, словники з психології свідчать, що особистості притаманні щонайменше чотири атрибути: *почуття, інтелект, воля і совість* (див. Енциклопедичний словник Ф. А. Брокгауза та І.А. Єфрона, статтю «Личность»).

Перед нами завдання – дослідити, чи притаманні ці атрибути Святому Духові.

2.1. Така ж Особистість, як і Христос

Про Особистість Святого Духа передусім свідчить Сам Спаситель Ісус Христос. Читаємо відомий для нас текст: «І Я попрошу Отця, і дасть вам *іншого* Утішителя, щоб навіки перебував з вами» (УПТ, Івана 14:16).

Варто звернути увагу на слово «*інший*». Тут ужите давньогрецьке слово «*аллос*» (у Новому Завіті зустрічається 159 разів), яке означає «*ще одного такого ж*»; «*іншого, але того ж роду*». Тобто це означає, що Христос пошле *такого ж, як і Він Сам*. Тому якщо ми Христа вважаємо Особистістю, то як може Святий Дух не бути нею? Якби Христос мав на увазі щось інше, Він, певно, використав би

слово «гётерос», яке вживається 98 разів і означає: *цілком інший, відмінний, різний*; воно вказує на предмет, який істотно відрізняється за природою від даного. Але тут Христос вживає щодо Святого Духа слово «áллос» – інший, але *такий же за природою* та сутністю, як наш Господь.

Крім того, євангеліст Іван жив у той час, коли з апостолів серед живих залишився він один, решта померли мученицькою смертю за віру в Христа. Прийшло друге покоління християн, почалося відступлення, і виразилося воно у гностичному вченні. Ми зазначали вище, що в християнстві з'явилися люди, котрі вважали Христа фантомом, який не втілювався реально, оскільки Бог, на їхню думку, не може прийняти фізичне тіло, бо воно само по собі є злом (вчення докетизму). Тому у відповідь на ці єресі вагомий внесок у розуміння природи Христа та Святого Духа вніс богонатхненний апостол Іван, написавши Євангеліє, три послання та книгу для останнього часу – Об'явлення (Апокаліпсис).

Отже, повернемося до поставленого нами запитання про наявність у Духа Святого атрибутів особистості: ***почуттів, інтелекту, волі та совісті***.

2.2. Почуття Святого Духа

Апостол Павло пише: «*І не засмучуйте Святого Божого Духа, Яким ви запечатані на день викуплення*» (УПТ, Ефес. 4:30). Слово «люпéо» означає *засмучувати, обтяжувати, терзати, мучити*. Походить воно від слова «люпе», що означає «біль, скорбота», яких можуть завдати один одному лише люблячі люди внаслідок зради. У цьому тексті міститься свідчення про те, що Святому Духові притаманні і почуття, і розумовий аналіз. У день викуплення, тобто в день свого навернення до Господа, ми обіцяли бути вірними Йому до кінця. Святий Дух чув цю обіцянку, тому Він за-

смучується через наше легковажне ставлення до гріха. Сум через образу може відчувати тільки особистість, бо їй треба усвідомити факт нашого непослуху, а безособова сила чи енергія ні почуттів, ні мислення не має. Те ж слово «*засмучувати*» вжите і стосовно Христа, коли Він сумував у Гефсиманії (див. Матв. 26:37); у випадку з Петром, коли він *засмутився*, що Ісус втретє запитав: «Чи любиш Мене?» (УПХ, Івана 21:17); щодо християн у Коринті (2 Кор. 7:8, 11). Тут ідеться про *смуток особистостей*, котрі дещо усвідомили і тепер через це засмучені.

У Старому Завіті є аналогічне свідчення в Ісаї 63:10 з приводу того, що ізраїльтяни стали неслухняними і *засмутили* Святого Духа. Ужите єврейське слово «аца́в» означає «завдавати болю» (*зустрічається ще в Бут. 6:6 та Ісаї 54:6*). Якби Божий Дух був лише безликою енергією, то чи можливо Йому завдати болю?

І, нарешті, ще щодо почуттів Святого Духа, у Євр. 10:29 написано, що можна *зневажити Духа благодаті* (гр.: «*то пнéума тес хáрітос еннубрісас*»). Останнє слово значить *знущатися, ображати, глумитися, поводитися зарозуміло та з презирством, принижувати, зневажати*. Глузування та презирство може відчувати лише особистість, якою і є Святий Дух.

У Святій Біблії в Псал. 143:10 сказано, що Він «добрий Дух». Новий Завіт так само свідчить про наявність добрих рис та почуттів у Святого Духа. Читаємо в Римл. 15:30 (УПО): «Благаю ж вас, браття, Господом нашим Ісусом Христом і *любов'ю Духа*» (гр.: «*кай діá тес ага́пес*» – *через любов, любов'ю Духа*). Як радісно усвідомлювати, що Той, Хто сьогодні перебуває в цьому світі та бажає жити в нашому серці, є не байдужою, а люблячою Особистістю!

Отже, не залишається жодних сумнівів, що Святий Дух володіє таким атрибутом особистості як почуття.

Щодо Святого Духа апостол говорить: «Так само ж і Дух допомагає нам у наших немочах; бо ми не знаємо, про що маємо молитись, як належить, але Сам Дух заступається за нас невимовними зідханнями» (УПО, Римл. 8:26). Факт *заступництва* Святого Духа, що засвідчує інтелектуальну складову Особи, разом з «невимовними зідханнями», що вказують на *глибинність внутрішніх почуттів*, яскраво демонструють особистісні характеристики Святого Духа.

2.3. Інтелект Святого Духа

Апостол Павло пише: «Так само ж і Дух допомагає нам у наших немочах; бо ми не знаємо, про що маємо молитись, як належить, але Сам Дух заступається за нас невимовними зідханнями. А Той, Хто досліджує серця, знає, *яка думка Духа*, бо з волі Божої заступається за святих» (УПО, Римл. 8:26, 27). Слово «φρόνεμα» означає *думку чи намір*. Це слово вживають класики давньогрецької літератури, наприклад, *Софокл*, говорячи про напрям думок та спосіб мислення; *Плутарх*, розмірковуючи про судження, розум та здоровий глузд – усе це ознаки інтелекту особи.

Варті уваги ще два моменти цього уривка:

- *по-перше*, займенник «Сам» (*гр.* – «αὐτό») вказує на Особу, відокремлену від Отця;
- *по-друге*, якщо Святий Дух – це і є Отець, то виникає якесь роздвоєння особистості: хіба в Бога є потреба *Самому перед Собою заступатися* за нас? Це заступництво можливе лише в тому випадку, коли Святий Дух – це окрема Особа Божества, Котра заступається за нас перед Отцем.

Чи є ще якісь свідчення Писання про розумовий потенціал Божого Духа? Їх настільки багато, що весь матеріал ми не спроможні розглянути. Ось лише кілька прикладів.

2.3.1. Здатність навчати

Інтелектуальна особистість має здатність ділитися знаннями з іншими, тобто навчати. Чи спроможний навчати Святий Дух? Читаємо в Івана 14:26: «А Утішитель – Дух Святий, Якого Отець пошле в Моє Ім'я, Той вас *навчить* усього» (УПТ).

Тут вжите давньогрецьке слово «διδάσκο», що використовується в Новому Завіті 97 разів і означає: *вчити, навчати, повчати*. Він навчає з особливою метою, бо в цьому тексті Святий Дух названий «παράκλητος» (Утішитель), як і Христос (див. 1 Івана 2:1), що означає *заступник, правозахисник, адвокат, утішитель*. Він навчає істин Слова Божого, які стають втіхою та підтримкою для занепокоєного серця.

2.3.2. Нагадування духовних істин

Відколи з'явився на нашій планеті гріх, ми почали зберігати в пам'яті те, що потрібно забувати (образи, різкі слова), і забувати про добре, вічне, духовне. Ось чому Христос дав обітницю стосовно ще однієї функції Святого Духа в Івана 14:26: «А Утішитель – Дух Святий... *пригадає* вам усе, що Я вам говорив» (УПТ). Це також одна із рис інтелектуальної особи.

2.3.3. Спроможність наставити

«Коли ж прийде Він, Дух Істини, то *поведе* вас до повної істини» (УПТ, Івана 16:13).

Для нас слова «навчити» і «наставити» звучать синонімічно, але в грецькій мові це різні слова. Слово «*χοδεῖο*» означає *бути дороговказом*. Тобто «навчити» можна і якоїсь теоретичної науки, а «наставити» має більш практичне спрямування й означає навчити нас істини, аби ми *практично слідували* цим шляхом.

Зверніть увагу й на другу частину цього вислову Христа: «...Бо не буде казати Сам від Себе, а що тільки *почує*, – казатиме, і що має настати, – звістить вам» (УПО, Івана 16:13). Від Кого *почує*? Хто може говорити з Духом? Сам Отець. Але Отцеві не має потреби *Самому із Собою говорити*, якщо Святий Дух – це і є Сам Отець (як дехто стверджує: «Його дух»). Згідно із цим текстом, можна зробити однозначний висновок, що *Божий Дух – це окрема Особистість*.

Наставити – це зробити мудрим у життєвих кроках та виборі. Саме про це сказано в Божому Слові: «І Духа Свого доброго Ти давав, щоб зробити їх мудрим» (УПО, Неем. 9:20). Давньоєврейське «сахаль» – *робити мудрим, успішним та розсудливим*. Чимало людей діють необачно в буденному та духовному житті саме тому, що відкидають Особистість Святого Духа та поради цієї Особистості.

2.3.4. Здатність свідчити

Читаємо слова Самого Спасителя: «Коли ж прийде Утішитель, Якого Я вам пошлю від Отця, Дух Істини, Який походить від Отця, то Він *засвідчить* про Мене» (УПТ, Івана 15:26).

Слово «мартурео» – означає *засвідчувати, підтверджувати*. Це ж слово вживається і стосовно Отця (див. Івана 5:32; Дії 13:22; 1 Івана 5:9), Спасителя Христа (див. Івана 3:32; 4:44; 7:7; 8:14), а також свідчення апостолів про воскреслого Христа. Отже, свідчення, що є особистісною характеристикою, притаманне також і Святому Духові.

2.4. Воля Святого Духа

Лише розумні істоти мають волю, інші ж земні творіння керуються інстинктами. Чи властива воля і Святому Духові? У чому виявляється воля? Воля виявляється в спроможності зробити вибір і прийняти рішення. Воля Святого Духа виявлялася в керівництві Церквою та її служінням.

2.4.1. Дух посилає людей з особливим дорученням

Ісає свідчить про цікаві речі стосовно втілення Христа: «А тепер послав Мене *Господь Бог* та *Його Дух*» (УПО, Ісаї 48:16). (*Слід зауважити*: Святий Дух згаданий поруч з Отцем, то як же Він може бути енергією Отця?) Євр. «шалáх» – *посилати чи відсилати з особливим дорученням*.

Як бачимо, уся Трійця бере участь у Плані спасіння. Отець і Святий Дух посилають Сина на Землю для здійснення спасенної місії. Згодом Сам Христос каже: «Як послав Мене Батько, так і Я посилаю вас» (УПГ, Івана 20:21). Після вознесіння Христа Святий Дух посилає апостолів на служіння, і щодо Нього вжито те ж слово «апостёлло», як і щодо Христа (див. Матв. 10:16, 40; 11:10). Давньогрецьке слово «апостёлло» означає *посилати (з дорученням), відсилати*. Із цієї метою Святий Дух відділяє для євангельської місії служителів: «Як служили ж вони Господеві та постили, прорік Святий Дух: *Відділіть Варнаву та Савла для Мене* на справу, до якої покликав Я їх!»» (УПО, Дії 13:2). Тут зазначений дуже важливий факт: Святий Дух говорить про Себе як про Особистість. «*Афорісате де Мой*» – *буквально звучить як наказ*: «Відділіть Мені (негайно)!» Відчуваєте, як авторитетно звучить повеління Духа? Це вияв Його волі.

В іншому місці Дій святих апостолів читаємо: «*Зволилось* Духові Святому і нам...» (УПО, Дії 15:28).

2.4.2. Дух забороняє або не допускає

Буває, що Святий Дух не допускає здійснення того, що не є Його волею. Нам здається, що Бог забороняє лише щось гріховне та беззаконне. Але часом Святий Дух не дає нам здійснити і щось добре, якщо воно несвоєчасне, адже часто добре є ворогом кращого! Наприклад, апостола Павла та служителя Тимофія Він не допустив *проповідувати* у двох місцях: «Вони пройшли через Фригію і Галатський

край, а Дух Святий *заборонив* їм звіщати слово в Азії. Дійшовши до Місії, вони пробували пройти у Вітинію, та Дух Ісуса їм того *не дозволив*» (УПХ, Дії 16:6, 7).

2.4.3. Розподіляє дари в Церкві

Воля Святого Духа яскраво виявляється в розподілі дарів у Божій Церкві: «А все оце чинить один і той Самий Дух, уділяючи кожному *осібно*, як Він хоче» (УПО, 1 Кор. 12:11). Зауважимо чотири важливих моменти в цьому богонатхненному тексті:

1) *Джерело* та *Автор* дару – Святий Дух. Слово «уділяти» (*грецьке «діайρέо»*) означає *ділити, розрізати, розсікати*. Часом ми незадоволені тим, що дарує Бог, і скаржимося, як вередливі діти, що нам подарували не те, що ми хотіли. Але всемудрий Святий Дух, розподіляючи, знає, для кого який дар є кращим.

2) *Адресат* – «кожному». Комуś здається, що він обділений Богом, оскільки не отримав жодного дару і таланту від Господа, але цей текст стверджує, що дар даний *кожному*! Вияви його та застосуй у праці для Господа!

3) *Спосіб* – «осібно» (*гр. «їдіос»*) – означає *індивідуально, окремо, приватно, особисто*. Бог підходить індивідуально до кожного, аби відповідно до його можливостей дати *найкращий* талант.

4) *Критерій* – «як Він хоче», тобто за Його волею, як Йому до вподоби. Слово «*бўломай*» означає *обдумане, свідоме, вольове рішення*. Отже, Божий Дух має та виявляє Свою волю. Ті ж слова вживаються щодо волі інших Осіб Божества: Отця (див. Луки 22:42; Якова 1:18), Сина (див. Матв. 11:27; Луки 10:22). Нам, як Божим дітям, вкрай необхідна присутність Божественної Особи Святого Духа, бо часто ми не знаємо, що є вірним та істинним, а що хибним та згубним, як мовить Святе Письмо: «Є до-

рога, що людині *здається* проста, але кінець її – шлях смерти» (УПХ, Прип. 14:12). Дух Святий потрібний як тим, хто лише починає свій шлях до Неба, так і досвідченим християнам. Він спроможний не лише дати мудрість для *розпізнавання* витончених форм гріха, але дарує *силу*, аби подолати гріх, котрий сильніший за нашу волю. Тож будемо не лише теоретично міркувати про Святого Духа, а дозволимо Йому наповнити нас Своїм миром, любов'ю, силою та неземною мудрістю.

2.5. Совість Святого Духа

Е. Уайт дає такі визначення совісті: «Совість – це духовний зір, за допомогою якого ми можемо розрізнати добро та зло... Око духа – це совість» (Э. Уайт. Разум, характер, личность, с. 267). «Совість – це голос Божий, який чути серед бурі людських пристрастей» (Е. Уайт. Свідчення для Церкви, т. 5, с. 120). Це голос саме Третьої Особи Божества, бо про Неї сказано: «Прийшовши, Він обвинуватиме світ за гріх, за праведність і за суд» (УПТ, Івана 16:8). Святий Дух *докоряє* за те, що не є правильне. Вжите тут слово «еленксе́й» (словникова форма «еленхо») має глибоке смислове значення. Воно свідчить про справедливе викриття з метою привести до усвідомлення й сповідання провини. Це не докоряти чи обвинувачувати, аби принизити, а надати докази з метою переконати та навернути. Навіть язичники, ніколи не чувши про Божий Закон, прислухаючись до голосу Святого Духа, Котрий говорить через їхню власну совість, чинять законне (див. Римл. 2:14, 15). Наше сумління лише тоді є чутливим та сприйнятливим, коли воно співпрацює зі Святим Духом і прислухається до Його голосу. Апостол Павло свідчить: «Істину виповідаю у Христі, не обманюю, засвідчує мені *совість моя в Дусі Святому*» (УПГ, Римл. 9:1).

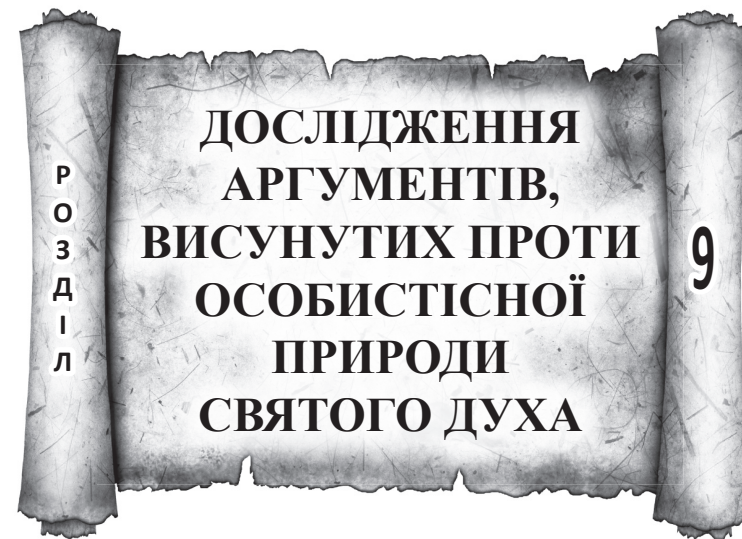
2.6. Здатність спілкуватися

Антуан де Сент-Екзюпері сказав: «Єдина розкіш людини, відома мені, – це розкіш спілкування».

Спілкування – найвизначніша здатність людей як особистостей. Спілкування охоплює всі сфери людського єства: і почуття, й інтелект, і волю, і совість.

Зауважте, будь ласка, в Апостольському благословенні, де згадані всі три Божественні Особи, Дух Святий представлений саме у зв'язку зі спілкуванням (див. 2 Кор. 13:13). Зверніть увагу, що значення слова *койнонія* – близькі, найтісніші взаємини Святого Духа з людиною, що свідчить про наявність інтелекту у Святого Духа.

Висновки. Святому Духові притаманні такі атрибути особистості, як почуття, інтелектуальна діяльність, воля і совість. Отже, без сумніву, Святий Дух — Особистість.

Дванадцять найпоширеніших заяв ПРОТИ ОСОБИСТІСНОЇ ПРИРОДИ СВЯТОГО ДУХА

У той час як у Біблії про Святий Дух говориться алегоричною, образною мовою, супротивники Трійці будують власні хибні теорії. Часто йдеться не про *Особистість* Святого Духа, а про Його *роботу, діяльність* з погляду суб'єктивного сприйняття людини. Крім того, вживається знайомий нам прийом антропоморфізму, коли Бог пояснює небесне земною мовою. Розглянемо коротко тринадцять найтипівіших заяв щодо особистісної природи Святого Духа.

1. «ЦЕ ПРОСТО ДУХ»

Аргумент: Хоч Він Святий, але все-таки Дух, а значить, не може бути Особою.

Заперечення: У минулих темах згадувалося, що поняття «дух» (євр. – «*руах*», гр. – «*пнэума*») має широкий спектр значень. У Святому Письмі слово «дух» вживається не тільки в розумінні чогось безособового, але й у значенні духовної особи, природи якої ми до кінця не розуміємо. Наприклад, ангели – це «*службові духи*» (див. Євр. 1:7, 14); демони та біси, які є особистостями, представлені як «*нечисті духи*» (див. Луки 8:29; 9:42). Христос свідчить про Бога Отця: «Бог є Дух» (УПО, Івана 4:24). Хіба Отець не Особистість? А як пояснити, що про нашого Спасителя Ісуса написано: «Господь же – то Дух» (УПО, 2 Кор. 3:17)? Або як розуміти, коли апостол Павло каже про Христа, що Він «дух животворний» (УПГ, 1 Кор. 15:45)? Те, що Бог і Христос є Дух, не суперечить тому, що Вони є реальними Особами, чи не так? Чому ж тоді термін «Святий Дух» означає безлику силу чи енергію?

2. «НАПОВНИЛИСЯ ДУХОМ» (УПТ, Дії 2:4)

Аргумент: Як можна наповнитися Особою?

Заперечення: Виявляється, що можна, якщо це духовна Особа, якою є і Сам Бог-Отець. Про Отця написано в 2 Кор. 6:16: «Адже ми – храм Живого Бога, як сказав Бог: *Оселяюся в них і ходитиму, і буду їхнім Богом, а вони будуть Моїм народом!*» (УПТ). Хіба наш Спаситель не Особа, якщо про Нього написано: «Щоб через віру Христос оселився у ваших серцях» (УПТ, Ефес. 3:17; див. також 3:19), і Він Сам тричі говорить у первосвященницькій молитві «Я в них» (УПО, Івана 17:23, 26)? Про Ісуса апостол пише: «Але зодягніться Господом Ісусом Христом» (УПТ, Римл. 13:14). Як можна наповнитися Особою чи зодягнутися в Неї? По-перше, це можливо, бо Трійця складається з духовних Осіб.

По-друге, не слід метафоричним висловам надавати буквального значення. Тому якщо Отець та Син наповнюють людей Своєю присутністю і залишаються Особами, то певно, що і Дух Святий не перестає через це бути Особою.

3. ЗЛИТТЯ СВЯТОГО ДУХА

Аргумент: В Ісаї 44:3 Бог говорить: «*Виллю Духа Свого на насіння твоє, а благословення Моє на нащадків твоїх*» (УПО). Як може хтось вилитися, якщо він є особистістю?

Заперечення: Слід зазначити, що ми не маємо права уривки, написані в оригіналі поетичною мовою, тлумачити буквально. Наприклад, Йов говорить: «...Зойки мої *полились*, як вода» (УПО, Йова 3:24), або апостол пише: «Любов Божа *вилилася* в наші серця Святим Духом» (УПО, Римл. 5:5). Ми ж не сприймаємо ці вислови буквально.

Чи *буквально* виливаються: серце (Псал. 62:9), гнів (Єрем. 7:20), шепіт прохання (Ісаї 26:16), душа (1 Сам. 1:15)?

Якщо трактувати буквально поетичні та образні вислови, то як можна зрозуміти Псал. 91:4: «Він пером Своїм *вкриє* тебе, і під крильми Його *заховаєшся* ти!» (УПО)? Богословська наука герменевтика (наука про методи та правила тлумачення Святого Письма) вивчає інструменти, завдяки яким за допомогою молитви та сили Святого Духа читач може пізнати первинний біблійний смисл. На підставі цих досліджень ми знаємо, як трактувати алегоричні уривки, як розглядати поетичні розділи, яким чином тлумачити притчі, як досліджувати ідіоматичні фрази давньоєврейської та давньогрецької мов. Герменевтика розглядає, як підходити до дослідження пророцтв, зокрема апокаліптичних та есхатологічних.

Як же розуміти вислів «злиття Духа»? Нам немає потреби мучити себе здогадками. Використаємо відомий принцип Реформації «*Scriptura sui ipsius interpres*» – *Писання само себе тлумачить*. Дозволимо самій Біблії пояснити

цей вислів. Отож, розглянемо, яким чином збулося пророцтво Ісаї 44:3, котре провістило особливе злиття Святого Духа. Коли сталося чудо в день П'ятидесятниці й апостоли, не вивчаючи мов, заговорили іноземними мовами тих народів, які прийшли на свято до Єрусалиму, то апостол Петро, цитуючи пророцтво Йоїла 2:28, 29, звернувся з відомою проповіддю до натовпу: «І буде останніми днями, говорить Господь: Я виллю *вiд* Духа Свого на всяке тіло, – і будуть пророкувати сини ваші та ваші доньки, юнаки ж ваші бачити будуть видіння, а старим вашим сни будуть снитися. І на рабів Моїх і на рабинь Моїх за тих днів Я також виллю *вiд* Духа Свого, – і пророкувати вони будуть!» (УПО, Дії 2:17, 18). Двічі в цьому тексті богонатхненний автор говорить, що відбудеться злиття Божої сили та дарів «*вiд* Духа» (див. ще 1 Івана 4:13). Тобто Святий Дух є Джерелом та Автором того, що відбулося в дні П'ятидесятниці, і Він прагне здійснити те ж саме й сьогодні для кожного широго та відкритого серця. До речі, Давид у Псал. 22:15 записав месіанське пророцтво, і частина його звучить так: «Я розлитий, немов та вода...» (УПО). Ми ж не перестаємо вірити в Христа як Особу на підставі таких поетично-метафоричних порівнянь!

4. Сила Святого Духа

Аргумент: Христос напередодні вознесіння промовив: «Але ви приймете силу, коли Святий Дух зійде на вас» (УПТ, Дії 1:8). Хіба це не свідчення, що Святий Дух – це безособова Божя сила?

Заперечення: Ні, це якраз свідчить про інше. Уважно прочитавши цей уривок, ми зрозуміємо просту річ. Чи є різниця між поняттям «мати силу» і «бути силою». Дехто не вбачає цієї різниці та вважає ці фрази синонімічними. Що ж стверджує цей текст? У ньому не сказано, що Святий Дух є силою, а що учні *сповняться* силою, *коли* зійде Святий

Дух. Якщо ми скажемо: «Коли батько прийшов додому, діти сповнилися радістю та особливою енергією», – це ж не означатиме, що батько і є та безособова енергія, яку отримали діти під час його приходу. У Новому Завіті аналогічну фразу ми бачимо і щодо Христа, де Він названий *Божою силою* (див. 1 Кор. 1:24). У Старому Завіті є багато текстів, у яких Сам Бог названий силою (Псал. 28:8; 118:14; Ісаї 12:2; Авак. 3:19 тощо). Мабуть, нікому не спаде на думку на підставі цього стверджувати, що Бог Отець і Христос – безособова діюча Божя сила, за допомогою котрої Господь звершує Свою волю у світі, як стверджують стосовно Святого Духа?

До речі, якщо говорити про те, що Святий Дух – просто сила Божя, то під час розгляду багатьох біблійних текстів виникне непорозуміння. Якщо Святий Дух є сила Божя, котра діє у світі, то навіщо у Святому Письмі біблійні автори поряд з Божим Духом згадують ще й слово «сила»? Це «сила сили»? Прочитаємо декілька текстів і зробимо відповідні висновки. Наприклад: «А Ісус у *силі* Духа вернувся до Галілеї» (УПО, Луки 4:14). У своїй промові апостол Петро каже: «Ви знаєте, що сталося по всій Юдеї, почавши з Галілеї, після хрищення, що проповідував Йоан: про Ісуса з Назарету, Якого Бог помазав *Святим Духом та силою*» (УПХ, Дії 10:37, 38). У Посланні до римлян апостол Павло дотримується думки, що у Святого Духа є *сила*, а не Він є *силою*, про що й наголошує двічі: «Щоб ви збагатились надією, *силою* Духа Святого!» (УПО, Римл. 15:13) і трохи нижче: «...силою ознак і чудес, *силою Духа Божого*» (УПО, Римл. 15:19). У Посланні до коринтян він повторює цю думку: «І моє слово, і моя проповідь – не в переконливих словах мудрості, але в прояві *Духа та сили*» (УПТ, 1 Кор. 2:4; див. ще Мих. 3:8; Зах. 4:6).

Таким чином, вживання слова «сила» поруч зі Святим Духом означає, що Він, як Особа, *має* силу, а не просто Сам є безликою силою.

5. «Проваджені Духом Святим» (УПО, 2 ПЕТРА 1:21)

Аргумент: *Рухати нас вперед та провадити може якась сила, а отже, Святий Дух – Божа енергія.*

Заперечення: Про Самого Бога-Отця написано: «Бо ми Ним живемо і рухаємося та існуємо» (УПГ, Дії 17:28). Якщо завдяки Отцеві ми рухаємося і Він є Особою Небесної Трійці, то можна бути провадженим і Третьою Особою Божества – Святим Духом.

6. СЕРЕДНІЙ РІД СЛОВА «ДУХ»

Аргумент: *У грецькій мові слово «Дух» середнього роду, а середній рід у грецькій найчастіше мають неживі предмети, тому це не Особа.*

Заперечення:

По-перше, не у всій Біблії слово «дух» середнього роду, а лише в 1/3 її частині. Дух у давньоєврейській мові Старого Завіту – «руах», жіночого роду, а в давньогрецькій мові Нового Завіту «пнеума» – середнього. У російській та українській мовах слово «дух» чоловічого роду. Невже через це ми станемо стверджувати, що в нашій культурі Дух – це Особистість, а в грецькій не є Особистістю? Але для того, щоб не виникало жодного сумніву щодо Особи Святого Духа, Ісус Христос поруч зі словом «дух» («пнеума») вживає в кількох висловлюваннях займенник «Той» або «Він» (гр. «екейнос») чоловічого роду – замість середнього («екейно»). Так сказано, наприклад, в Івана 16:13, 14 (див. ще Івана 14:26; 15:26). Це умисне порушення граматики грецької мови, бо займенники, як в українській мові, так і в давньогрецькій, повинні узгоджуватися з іменниками за родом і числом. Христос сказав так для того, аби звернути нашу увагу на особистісну сутність Святого Духа (схожий прецедент ми вже розглядали в Старому Завіті, про що йшлося в розділі 6). Отже, Дух Святий, за словами

Христа, «álлос» – *інший*, але тієї ж сутності та природи (див. Івана 14:16).

По-друге, існує й інша суттєва деталь: рід у грецькій мові пов'язаний не зі статевою приналежністю чи наявністю особистісної сутності, а з граматичною формою самого слова. Цей принцип діє і в нашій мові. Наприклад, слово «дитя» середнього роду. Невже тоді дитя – не особистість? Або, приміром, слова «дитина», «людина» – жіночого роду. А якщо ця дитина – хлопчик, а людина – чоловік, то якого роду будуть «дитина» і «людина»? Адже ці слова продовжують належати до жіночого роду.

Кілька прикладів з мови оригіналу. Слово «дівчина» («корасіон») середнього роду (див. Матв. 9:24, 25). До середнього роду належить і «нечистий дух» (див. Матв. 12:43; Луки 4:33), який є особистістю. Тому аргумент роду в цьому випадку не коректний.

7. ДАР СВЯТОГО ДУХА

Аргумент: *У Діях 2:38 написано: «А Петро сказав їм: Покайтеся, і нехай хреститься кожний з вас в ім'я Ісуса Христа для прощення гріхів, – і одержить дар Святого Духа» (УПГ). Тому, якщо Дух – це дар, Він не може бути Особою.*

Заперечення: Чи обов'язково слово «дар» означає безособову реальність? У Біблії ми читаємо, що сини Ізраїля зберуться з усіх народів як *дар* для Господа (див. Ісаї 66:20; Осії 10:6). Чи коли ми говоримо, що найбільший дар Неба для християнина – це Христос, то хіба ми принижуємо Його як Особистість? Моїй дружині, наприклад, подобається, коли я кажу, що вона для мене – особливий дар від Господа.

В Івана 1:1 написано, що Христос є Слово, а воно ж не матеріальне! Христос, до речі, часто асоціюється в Новому Завіті з *безособовими* предметами. Він метафорично названий: *хлібом* (Івана 6:35); *дверима* (Івана 10:7); *світлом* (Івана 8:12);

скелею (1 Кор. 10:4); каменем (1 Петра 2:4–8); істиною (Івана 14:6); лозою (Івана 15:1); шляхом (Івана 14:6); мудрістю та праведністю (1 Кор. 1:30). Проте, маючи такі порівняння, ми продовжуємо вірити в Христа як реальну Божественну Особу.

8. ГОЛУБ ЯК СИМВОЛ СВЯТОГО ДУХА

Аргумент: *Дух Святий сходить у вигляді голуба, що ясно вказує на те, що Він не є Особистістю.*

Заперечення: Ці критики забувають, що Сам Бог також порівнюється з левом (Ісаї 31:4); з орлом (П. Зак. 32:11); з ягням (Ісаї 53:7); з квочкою (Матв. 23:37); із сонцем (Псал. 84:12); з досвітньою зорею (Об'явл. 22:16); зі світлом (Псал. 27:1); зі світильником (Об'явл. 21:23); з вогнем (Євр. 12:29); з потоком (Псал. 36:9); зі скелею (П. Зак. 32:4); з піснею (Псал. 118:14); з храмом (Об'явл. 21:22) тощо. Усі ці порівняння та образи не принижують і не нівелюють факту особистісної природи Бога.

9. ПОСОЛЬСТВО СВЯТОГО ДУХА

Аргумент: *Якщо Отець посилає Сина, то Син – менший від Отця; якщо Син посилає Святого Духа, то Святий Дух є ще меншим, а отже, це просто небесна сила.*

Заперечення: *По-перше*, сам факт посольства означає, що посилають лише особу – для виконання певної місії. *По-друге*, Отець посилає на особливу місію Сина (див. Івана 5:37), хіба це змінює природу Христа? Тобто якщо дружина відсилає мене в супермаркет і я йду, то невже через це я перестаю взагалі бути не лише головою сім'ї, а й людиною? *По-третє*, якщо Святий Дух менший за Христа (згідно з аргументом антитринітарія), як тоді бути зі свідченням Біблії про Христа: «А тепер послав Мене Господь Бог та Його Дух» (УПО, Ісаї 48:16). Якщо Син вищий за статусом, то як Його може послати Святий Дух?

Бачимо, наскільки абсурдно застосовувати земні поняття про ієрархію щодо Осіб Божества. Ми з'ясовували (коли йшлося про Божественність Христа), що там, де існують стосунки любові, є не принизливим, а почесним служити один одному і виконувати свою особливу роль.

10. ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ОСІБ БОЖЕСТВА

Аргумент: *Послідовність, у якій перелічуються Особи Божества (Отець, потім Син, потім Святий Дух), вказує на нижчий статус і нижчу природу Сина та Святого Духа.*

Заперечення: Річ у тім, що у Святому Письмі послідовність Осіб Божества подається в різному порядку. Наприклад, Матвій цитує слова Христа у порядку: Отець, Син, Святий Дух (див. Матв. 28:19). Апостол Павло ж подає в іншому порядку: першим іде Христос, потім Отець і Святий Дух (див. 2 Кор. 13:13). Згодом в інших посланнях двічі апостол подає порядок: Дух Святий, Господь (Христос), Бог (Отець) (див. 1 Кор. 12:4–6; Ефес. 4:4–6). Тому наведений вище аргумент виявляється безпідставним.

11. ВІДСУТНІСТЬ У ТЕКСТІ ЗГАДКИ ПРО СВЯТОГО ДУХА

Аргумент: *У Святому Письмі часто згадуються поруч Отець та Син без Духа, тому Біблія не вважає Святого Духа Особою.*

Заперечення: У Біблії аж 2602 рази вживається слово «Бог» – «Елогім» (пам'ятаєте, це множина, що означає як мінімум число три?). Але в решті випадків використовуються інші форми з метою розмежування Осіб Трійці, аби ми не впали в ересь модалізму. Немає потреби постійно згадувати всі три Особи, оскільки в кожній з Них *Своя роль* та функція в Плані спасіння. Особи Трійці згадуються відповідно до того, про яку конкретно роль ідеться і як кожна Особа виконує цю роль. Крім того, нагадаємо тим, хто зауважує згадку про

лише Отця та Сина, що є тексти, де згадуються тільки Отець і Дух (наприклад, див. Луки 11:13; Римл. 15:13; 1 Кор. 2:10, 12; 2 Кор. 5:5; 1 Фес. 4:8). Невже через це ми будемо стверджувати, що Син не є Особистістю і Богом? Є чимало біблійних текстів, де є згадка лише про Христа і Духа (див. Матв. 1:18; Дії 2:38; Римл. 9:1; Гал. 3:14; 1 Тим. 3:16; 1 Івана 5:6).

12. Відсутність імені в Духа

Аргумент: Особа повинна мати ім'я, у Духа ж немає імені, отже, це підкреслює Його неособистісну природу.

Заперечення: Такі заяви, безумовно, зроблені явно не на підставі Біблії.

По-перше, сильним біблійним доказом, що Святий Дух — Божественна Особа, є аргумент Христа, виражений у повелінні: «Тож ідіть, і навчіть всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (УПО, Матв. 28:19). Слово «ім'я» вживається в однині, що переконливо свідчить про дві речі: 1) у Святого Духа є ім'я; 2) воно є спільним для трьох Осіб. Актикль «*ту*» вживається тричі перед кожною Особою Трійці, що свідчить нам про те, що «ім'я» стосується *кожної* з трьох Осіб Божества.

Грецьке слово «*онома*» означає «ім'я, назва». Воно вживається в Новому Завіті 230 разів. З них тільки в 5 випадках стосується географічних назв (Марка 14:32; Луки 1:26; 24:13; Дії 28:7; Об'явл. 3:12). Решта 225 разів — лише щодо особистостей. Ім'я в Біблії виражає все, що може бути правдиво сказане про особу: його природу, характер, становище, інтереси, бажання, справи. Ім'я може деколи позначати силу й владу, але це завжди сила і влада *особистості*, а не енергії або речі.

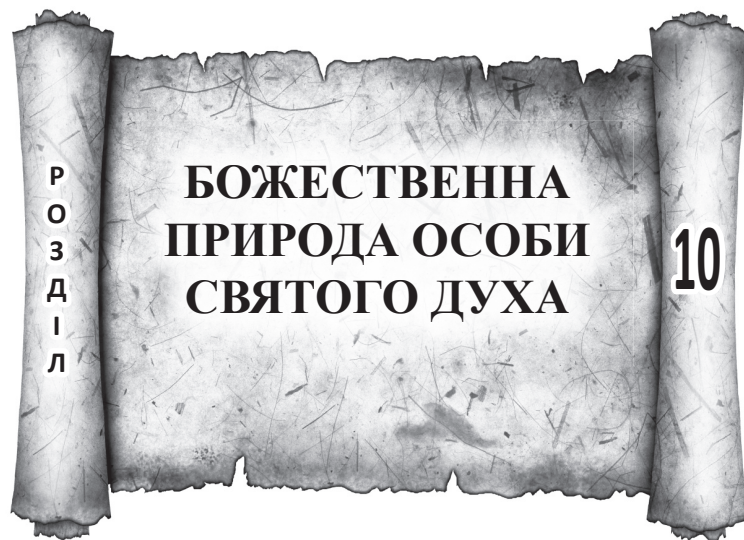
По-друге, у цьому тексті Сам Христос стверджує, що в Духа є ім'я і це ім'я — *Святий*. Це не просто характеристика, хоч вона й не суперечить призначенню імені: у давнину ім'я, зокрема й Боже ім'я, визначало якусь характеристику

особи (див. наступну тему). Сам Бог-Отець має таке ім'я. Наприклад, двічі читаємо в книзі Ісаї та в книзі Єзекиїля, що ім'я Бога — Святий (див. Ісаї 57:15; 60:9; Єзек. 39:7). А як найчастіше називає Біблія Божого Духа? Святий — 77 разів. Чому в Отця може бути одне з імен «Святий», а в Духа — ні?

В одному з перших документів першоапостольської Церкви «Дідахе» (*«Вчення»*), написаному приблизно в 90-120 рр. н.е., у 7-му розділі, 1-му тексті читаємо: «Хрестити отак: в ім'я Отця, Сина і Святого Духа».

Юстин-мученик (помер у 165 році) пише: «*Потім ми приводимо їх (тих, хто увірував, — прим. авт.) туди, де є вода, і вони відроджуються в такий же спосіб, як ми самі відродилися, тобто обмиваються водою в ім'я Бога-Отця й Владики всього, і Спасителя нашого Ісуса Христа, і Духа Святого»* (Антологія I, 61, 3.1013). Ранні отці та апологети Церкви вживали цей текст та тринітарну формулу у своїх творах. Ми згадували в перших темах цитати Іринія (130–200); Тертуліана (160–225); Орігена (185–253); Євсевія (263–339). Отже, текст Матв. 28:19 не є пізнішою вставкою переписувачів. Про це свідчить і авторитетне видання одного з найвідоміших учених-біблеїстів, найкращого фахівця в галузі старогрецьких рукописів, почесного професора Прінстонського університету Брюса М. Метцгера* «Текстологія Нового Завіту», де не висловлюється жодних сумнівів щодо достовірності цього тексту, оскільки всі найдавніші та найавторитетніші манускрипти — Синайський, Олександрійський та Ватиканський кодекси — містять формулу «в ім'я Отця, і Сина і Святого Духа» (УПО, Матв. 28:19). Тому нехай ніхто штучно не зіставляє проблему, порушену в 1 Івана 5:7, з текстом Матв. 28:19, бо ці тексти та питання, котрих вони торкаються, за сутністю проблеми несумісні.

* Перу цього автора належить прекрасна книга «Канон Нового Завіту» та багато богословських статей.

Якщо, як ми з'ясували, Святий Дух є Особистістю, то якою ж, якого рівня, якого порядку? З того, що нам відомо, ми знаємо осіб таких рівнів: *небожителів* (Йова 38:7), *ангелів* (Євр. 1:7, 14); *демонів* (Лүки 4:33, 34); *Осіб Божества* (Матв. 28:19). Яка ж природа Особи Святого Духа? Про Особу Святого Духа не так багато написано у Святому Письмі. Утім, як зазначив святий пророк: «*Закрите* те, що є Господа, Бога нашого, а *відкрите* – наше та наших синів аж навіки, щоб виконувати всі слова цього Закону» (УПО, П. Зак. 29:28). Тому ми будьмо вдячні Господу і задоволені тим, що Він у Своїй мудрості вважав за потрібне нам відкрити, і припинімо дискусію про те, що Господь приховав як таємницю.

1. БОЖЕСТВЕННІ АТРИБУТИ Святого Духа**1.1. Творець і Життєдавець**

Боже Слово свідчить, що лише Господь здатний творити і давати життя творінню. Досить цікаво, що для опису творчого процесу у Святій Книзі вживається чотири слова:

1) «барá» – це винятково Божа властивість, здатність *творити з нічого* могутністю Свого слова. Наприклад, псалмист пише про це так: «*Словом* Господнім створене небо, і *подихом уст* Його – вся його оздоба... Бо Він сказав, і сталося; Він повелів, і постало» (УПХ, Псал. 33:6, 9);

2) «асáґ» – творити, використовуючи підручні засоби. У перші дні Господь творить «барá» – «з *нічого*» (див. Бут. 1:1), а далі, здебільшого в першому розділі книги Буття, вживається слово «асáґ» (вірші 7, 11, 12, 16, 25, 26, 31), що означає *творити, використовуючи наявні матеріали*. Так творить Бог, і цю властивість Він передав і людям. Не забувайте, що Господь створив нас творчими людьми;

3) «банáґ» (у Святому Письмі – 377 разів) часто вживається тоді, коли йдеться про якесь *величне будівництво, грандіозну споруду* (Бут. 4:17 та 10:11). Дивовижно те, що перше вживання цього слова стосується створення жінки з ребра Адама (Бут. 2:22). Бог прирівнює творіння Єви до величної монументальної будівлі, де є усе необхідне. Можливо, довідавшись про це, ми почнемо більше поважати наших дружин? Але тут немає натяку на матриархат чи спотворену емансипацію;

4) «яцáр» – вживається, коли Бог описує створення чоловіка (Бут. 2:7). Воно означає скульпторську майстерність, уміння *ліпити, формувати, створювати*. Тому якщо Всесвіт та Землю Бог здебільшого творить могутністю Свого слова, то над Адамом Творець схиляється як художник та скульптор, аби створити шедевр мистецтва за Своїм образом і Своєю подобою.

Чи властива ця творча життєдайна сила і Святому Духові? Читаємо книгу Йова 33:4: «Дух Божий *творив* мене» (УПХ). Не лише під час створення Дух Божий творив людину, він робить це щоразу, коли зароджується життя. Поетичною мовою пише про це Давид: «Ти *створив* моє нутро, Ти мене *виткав* в утробі матері моєї. Хвалю Тебе, що *сотворив* мене так дивно; діла Твої предивні...» (УПХ, Псал. 139:13, 14). Отже, Святий Дух нарівні з Отцем та Сином володіє творчою здатністю наділяти життям та воскрешати, повертаючи до життя. Так стверджує й апостол Павло, говорячи, що Отець «оживить і ваші смертні тіла *Духом Своїм*, що живе у вас» (УПХ, Римл. 8:11).

1.2. Божественна всюдисущість

Властивість Бога – одночасно перебувати всюди. То чи є і Святий Дух так само всюдисущий? Прочитаємо богонатхненні рядки: «Куди *пиду* від Духа Твого, і від присутності Твоїї куди втечу? Чи зійду на небо, – *Ти там*; чи зійду до шеолу – *і там Ти*. Чи візьму крила зорі і переселюся на кінець моря, – і там рука Твоя поведе мене, і утримає мене правиця Твоя» (УПГ, Псал. 139:7–10).

1.3. Вічне існування Святого Духа

У Посланні до євреїв 9:14 читаємо, що Христос приніс Себе в жертву «вічним Духом». На жаль, у деяких українських та російських перекладах написано «Святим Духом», що не цілком точно передає зміст оригіналу, де стоїть словосполучення «*пнέυματος айоніу*», що буквально перекладається «*Духом вічним*». Точно переданий зміст знаходимо в найдавнішому українському перекладі 1904 року П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та І. Пулюя, а також у перекладах д-ра М. Кулакова, єпископа Кассіана (Безобразова) і в переважній більшості англійських перекладів. Дух Святий є вічною, а отже, Божественною Особою.

1.4. Знання майбутнього

Єдиний, Хто не лише достеменно знає майбутнє, але й керує ним, – це Бог. Святий Дух, подібно до інших двох Осіб Божества, має точне знання майбутнього. Підтвердження цього ми знаходимо в 1 Петра 1:11: «Вони (*пророки – прим. авт.*) досліджували, на що або на який час у них вказував Дух Христа, наперед *провіщаючи* Христові страждання і славу, що настане після цього» (УПТ). Так само в Івана 16:13 написано: «І сповістить вам, що має настати».

2. Особливі тексти, які свідчать про Божественність Святого Духа

2.1. Прямий текст щодо Божественності Святого Духа

Дехто з християн запитує: «А чи немає прямого тексту, який би говорив про Божественну сутність Святого Духа?» Господь відкрив це питання сповненій Святого Духа першоапостольській Церкві. Читаємо в книзі Дії апостолів 5:3, 4: «І промовив Петро: “Ананію, чого сатана твоє серце наповнив, щоб ти *Духу Святому* неправду сказав та присвоїв із заплати за землю? Хіба те, що ти мав, не твоє все було, а продане не в твоїй владі було? Чого ж в серце своє ти цю справу поклав? Ти не людям неправду сказав, але *Богові!*» (УПО).

Двічі в цьому уривку вживається слово «псέυδοмай» – «обманювати, брехати, говорити неправду, вводити в оману». Цей текст робить дві серйозні заяви: 1) «Ти Духу Святому *неправду* сказав», а це можливо лише в тому випадку, якщо Святий Дух є Особистість; 2) «Ти неправду сказав *Богові!*», тобто апостол Петро прямо й недвозначно стверджує, що ця Особистість, Святий Дух, є Бог!

2.2. Згадка про три Особи Божества в одному тексті

Надзвичайно сильним свідченням того, що Святий Дух – окрема Особа Божества, є біблійні тексти, де Святий Дух згадується поряд з Богом Отцем. Ось кілька прикладів. «Наблизьтесь до Мене, послухайте це: Споконвіку Я не говорив потаємно; від часу, як діялось це, Я був там. А тепер послав Мене *Господь Бог та Його Дух*» (УПО, Ісаї 48:16). Ви зауважили, що Ісуса Христа посилали на Землю і Отець, і Святий Дух як окрема Особа Божества. У 2 Кор. 13:13 читаємо: «Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога й Отця, і причастя Святого Духа нехай буде зо всіма вами! Амінь» (УПО).

Хотілося б зазначити кілька важливих моментів.

По-перше, як ми зазначали раніше, навіщо згадувати окремо Святого Духа (якщо Він є частиною Особи Отця), коли вже згаданий Бог-Отець? Окрема згадка є переконливим свідченням про *самостійну* Божественну Особу на ім'я Святий Дух.

По-друге, те, що Святий Дух – це Особа, доводить і факт, що Він бажає мати з нами «койнонія», про що ми вже говорили в 10-му розділі. «Койнонія» перекладається як *причастя*, а також означає: *взаємостосунки, спілкування*. Тобто Святий Дух бажає мати з нами дружні стосунки. Сліпа і мертва енергія не спроможна на це! Чи бажаєте й ви щоденно спілкуватися з Богом-Духом Святим?

І, нарешті, як і в Матв. 28:19, у 2 Кор. 13:13 біля кожної з Осіб Божества стоїть означений артикль «ту», це запевняє нас у тому, що йдеться про *відомого* нам Отця, *відомого* Сина та *відомого* Святого Духа, Котрий здійснює План спасіння людства, маючи *особисте* спілкування («койнонія») з Божим народом.

Є й інші підтвердження щодо цього питання. Дослідивши їх, можна перекоонатися, що вищезгадані тексти, де згадуються всі три Особи Божества, не поодинокі. Ось вони:

У МАТВІЯ: Матв. 3:16, 17; Матв. 28:19.

У ПАВЛА: Римл. 15:16; 1 Кор. 12:4–6; 2 Кор. 1:21, 22; 13:13; Ефес. 4:4–6; 2 Сол. 2:13, 14.

У ПЕТРА: 1 Петра 1:2.

2.3. Статус Святого Духа на підставі Матв. 28:19

Якщо Матв. 28:19 є частиною богонатхненного Євангелія, то виникає щонайменше сім запитань, які потребують чесної відповіді перед Богом тих, хто відкидає істину про Божественну Особу Святого Духа та вчення про Трійцю:

1) Чому слово «ім'я» стоїть в однині?

Неможливо припустити, що Євангеліє, написане *освіченим* начальником митників Матвієм, містить помилку. Відповідь очевидна: *одне* ім'я – в Отця, Сина і Святого Духа.

2) Чому і біля «Святого Духа» є артикль?

Згідно з правилами граматики, коли стоїть артикль, це означає, що йдеться про те, що вам достеменно відоме, про конкретне, визначене. Учні знали, Хто цей Утішитель. Бо Сам Ісус, говорячи про Нього, умисне йде на порушення граматики, вживаючи замість середнього роду чоловічий, аби в жодної людини не склалося враження, що Він говорить про якесь безособове «воно» (див. в оригіналі: Івана 14:26; 15:26; 16:13, 14).

3) Чому «ім'я» стосується і Святого Духа?

Ми довели вище, що у Святому Письмі слово «ім'я» стосується особистості (за винятком п'яти разів, коли цим словом позначаються географічні назви). Оскільки в *Матв. 28:19* не йдеться про географічну назву, залишається визнати, що Святий Дух – Особистість.

4) Чому разом з Отцем згадується Святий Дух, якщо це Його сила?

Який сенс у тому, щоб в одному тексті згадувати поруч з Отцем і «Його силу»? Сенс у цьому є тільки тоді, коли Отець і Святий Дух – різні Особи!

5) Чому укладається заповіт із Трійцею, а не лише з Отцем?

Українці важливо розуміти, що Христос залишив у Новому Завіті зовнішній обряд, який свідчитиме про бажання людини *приєднатися* до Господа та Божої Церкви. Хрещення – це *спосіб укладення нового заповіту* Бога з людиною. Хіба може людина укласти заповіт про спасіння з кимось іншим, крім істинного Бога? Чому ж тоді новий заповіт укладається, за словами Христа, з Отцем, Сином і Святим Духом, якщо Син, на думку декого, не є Богом, а Святий Дух – лише безособова Божя сила? Хіба це Христове твердження не є переконливим доказом рівнозначної Божественної природи Отця, Сина і Святого Духа?

6) Як можна укласти заповіт з безособовою енергією?

Навіть під час укладення угоди між підприємствами сторони завжди підписуються: «В ОСОБІ... (посадової особи такої-то)». Заповіт (угода) може бути укладений між двома сторонами, які ознайомилися зі своїми правами та обов'язками та згодні підписати документ про дотримання зі свого боку цього заповіту. Тому Святий Дух – *розумна Особа*, Котра бажає укласти заповіт з вірними Божими дітьми.

7) Чи мудро під час укладення заповіту згадувати дві Особи і третю – безособову силу чи енергію?

Факт наявності Святого Духа в списку поруч з іменем двох Осіб Божества – Отця та Сина – переконливо свідчить про те, що угоду «підписали» *рівнобожественні ОСОБИ*.

3. ЕЛЛЕН УАЙТ ПРО БОЖЕСТВЕННОСТІ СВЯТОГО ДУХА

У творах вісниць Божої Еллен Уайт знаходимо відповіді на низку запитань стосовно Божественності Святого Духа.

1) *Святий Дух самосуций чи Він є частиною Бога-Отця?*

«Святий Дух є *самосущою* Особистістю» (Рукопис, 20, 1906; Євангелізм, 616).

«Святий Дух є такою ж *Особистістю*, як і Бог» (Рукопис, 66, 1899; Євангелізм, 616).

2) *На підставі чого ми можемо стверджувати, що Святий Дух – Особистість?*

«Дух Святий є Особистістю, інакше Він не міг би свідчити нашому духові, «що ми діти Божі»» (Рукопис, 20, 1906; Євангелізм, 616).

«Святий Дух є Божественною Особистістю, інакше Він не міг би знати таємниць, схованих у розумі Бога» (Рукопис, 20, 1906; Євангелізм, 617).

3) *Чи притаманна Святому Духові Божественна повнота?*

«Утішитель... є Дух з *усією Божественною повнотою*. Ось три живі Особи Небесної Трійці. Іменем цих трьох великих сил — *Отця, Сина й Святого Духа* — кожний, хто приймає Христа живою вірою, хреститься, і ці сили будуть допомагати покірним підданам небесних осель у їхніх зусиллях жити новим життям у Христі» (Спец. свідч. Сер. «Б», № 7, 1905, с. 62, 63; Євангелізм, 615).

4) *Яка єдина надія має зігрівати грішника в боротьбі з дияволом та гріхом?*

«Князя сил може приборкати тільки сила Божа в *Третій Особі Божества*, тобто Святого Духа» (Спец. свідч. Сер. «А», № 10, с. 37; Євангелізм, 617).

«Опираючись на гріхові і перемагати його можна було лише завдяки могутньому впливові *Третьої Особи Божества – Духа Святого*, Котрий виявляє Себе не у *видозміненій енергії*, а у всій повноті Божественної сили» (Бажання віків, с. 671).

«Вічні *Особи Небесної Трійці* – Бог, Христос і Святий Дух – озброїли апостолів неземною енергією» (Рукопис, 145, 1901; Євангелізм, 616).

4. РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ СВЯТОГО ДУХА І ПРАКТИЧНЕ ХРИСТИАНСТВО

Чимало християн не цілком усвідомлюють, навіщо їм правильно розуміти, Хто такий Христос та Святий Дух. Проте, виявляється, це важливо для нашого практичного християнства і для нашого спасіння. Чому? Хотілося б зазначити принаймні три значущі причини.

4.1. Богозневага на Святого Духа

Ісус одного разу категорично заявив: «Тому-то кажу вам: усякий гріх, навіть богозневага, проститься людям, але богозневага на Духа не проститься! І як скаже хто слово на Людського Сина, то йому проститься те; а коли скаже проти Духа Святого, – не проститься того йому ані в цій віці, ані в майбутнім!» (УПО, Матв. 12:31, 32).

Ужите тут слово «бласфемія» означає *богозневага, хула, ганьба, блюзнірство*. Те ж слово використовується, коли йдеться про зневагу до Осіб: Отця (див. 1 Тим. 6:1; Об'явл. 13:6; 16:9, 11, 21), і Сина (див. Матв. 27:39; Луки 23:39; 1 Петра 4:17). Виявляється, можлива хула й на Святого Духа.

Повертаючись до особистісної природи Святого Духа, поставимо собі кілька вкрай важливих запитань:

1) *Хіба можливо згрішити проти безособової енергії чи ганьбити її?* Такі дії можливі лише щодо особи, котра може це оцінити та відчутти!

2) *Чи можливо згрішити проти енергії таким чином, щоб це вважалося гіршим (тяжчим) гріхом, аніж гріх проти нашого Господа та Спасителя?* Якби Святий Дух був безособовою силою, то як гріх проти «неї» вважався б тяжчим гріхом порівняно з гріхом проти Спасителя Христа?

Тлумачний словник Володимира Даля дає визначення слова «хулити» – це *ганьбити, принижувати, гудити, обзивати, зневажати святі речі*. Хулити (згідно з Матв. 12:24–31) – це

приписувати Божі дії сатані. Чимало з авторів антитринітаризму саме цим і займаються, коли стверджують, що ті, хто називає Святого Духа Богом, насправді поклоняються сатані.

Вісниця Господня серйозно застерігає: *«Хто відкидає Святого Духа, той опиняється в такому становищі, коли вже не може покаятися й увірувати»* (Е. Уайт. *Бажання віків*, с. 322).

Зверніть увагу, якого важливого значення набуває такий крок, як хрещення в Ім'я Трійці. Ось що пише Еллен Уайт: «Христос зробив хрещення ознакою пропуску в Його духовне царство. Він поставив його певною умовою, з якою повинні погодитися всі охочі *визнати авторитет Отця, Сина та Святого Духа*. Перш ніж людина знайде домівку в церкві, перш ніж вона переступить поріг Божого царства, вона повинна прийняти печатку Божественного імені: «Господь — праведність наша» (Єрем. 23:6). Хрещення — це найурочистіше зречення світу. Люди, котрі *охрещуються в триєдине ім'я Отця, Сина й Святого Духа* на самому початку свого християнського життя, привселюдно заявляють, що вони *відмовляються служити сатані* й стають членами царственої сім'ї, дітьми Небесного Царя» (*Свідчення для Церкви*, т. 6, с. 91).

Отже, такі духовні дії, як покаєння, віра та хрещення, залежать від правильного розуміння природи та діяльності Святого Духа.

4.2. Тільки Дух Святий провадить до повної Істини

Та чи не думали ви, чому саме серед людей, котрі не вірять в Божественну Особу Святого Духа, виникає найбільше єресей? На це є чітка біблійна відповідь. Читаємо в Євангелії від Івана 16:13: «Коли ж прийде Він, Дух Істини, то *поведе вас до повної істини*» (УПТ). Ужите тут слово «*хोдегео*» стосується провідника, який *спрямовує, веде найбезпечнішим шляхом*. Тобто Дух веде Божою стежиною Істини, щоб ми не

відхилилися ні праворуч, ні ліворуч. Давньогрецьке ж слово «пас» значить *усякий, повний, цілий*. Лише Святий Дух спроможний повести нас до вершин повної та цілковитої істини. Без нього ми заблукаємо в хащах нашої філософії та хибних припущень. Влучно про це пише Еллен Уайт: *«Утішитель названий “Духом істини”. Його завдання — визначати істину і відстоювати її. Спочатку Він оселяється в серці як Дух істини і тому стає Утішителем. Істина приносить розраду і мир, чого не може дати омана. Сатана опановує людським розумом через оманливі теорії й традиції. Спрямовуючи людей до фальшивих ідеалів, він спотворює їхній характер. Святий Дух промовляє до них через Писання і закарбовує істину в серці. Таким чином викривається гріх і омана усувається з душі. Отже, завдяки Духові правди, Який діє через Слово Боже, Христос повертає до Себе Свій вибраний народ»* (Е. Уайт. Бажання віків, с. 671).

Ще одним свідченням на користь Божественності Святого Духа є біблійний факт, що як Отець названий Істиною (Єрем. 10:10), Син є нею (Івана 14:6), так і Дух Святий є істина (1 Івана 5:6). Саме Божий Дух відкриває Христову Істину та закарбовує її принципи в серці та практичному житті. Тому, відкидаючи Святого Духа та зневажаючи Його, *такі люди позбавляють себе єдиного джерела, за допомогою якого можна пізнати істину*.

4.3. Тільки Святий Дух робить нас живим джерелом для інших людей

Святий Дух не задовольняється лише нашим особистим освяченням. Він робить ще дещо.

На світанку, під час Свята кучок, священик набирав у золоту посудину води із Силоамської купальні та приносив її до Храму. Коли він наближався до Водних воріт, по-особливому звучала труба (див. Енциклопедия Брокгауза, «Праздник кущей»).

«На світанку першого дня священики довго й пронизливо сурмили у свої срібні сурми. Їм відповідали інші сурми і радісні вигуки людей з наметів. Ці звуки відлунювалися в горах і долинах, вітаючи святковий день. Потім священик наповнював посудину водою з потоку Кедрон і, піднісши її угору, під звуки сурм повільно й велично в такт із музикою підіймався широкими сходами храму, співаючи: «Ноги наші стояли в брамах твоїх, Єрусалиме» (Псал. 122:2).

Він приносив посудину з водою до жертовника, який займав центральне місце у дворі священиків. Тут були дві срібні посудини і біля кожної стояв священик. До однієї з них виливали принесену воду, а до іншої – вино. Усе це направлялося через трубу до потоку Кедрон і далі – у Мертве море. Церемонія з посвяченою водою представляла джерело, яке потекло зі скелі на Боже повеління, щоб угамувати спрагу дітей Ізраїлю. Після цього лунав тріумфальний спів: «Господь сила моя та мій спів... І ви в радості будете черпати воду зі спасених джерел» (Ісаї 12:2, 3)» (Е. Уайт. Бажання віків, с. 448, 449).

Можливо, саме в цей час Ісус проголосив: «...Якщо хто спраглий, хай приходить до Мене і п'є. Хто вірить у Мене, як каже Писання, ріки живої води з нутра його потечуть. Це Він сказав про Духа, Якого мали одержати ті, котрі повірили в Нього» (УПТ, Івана 7:37–39). Тільки ті люди, котрі дозволили Святому Духові повести їх до повної та цілковитої істини, зможуть стати Божим джерелом відкриття Його образу цьому світові. Неможливо правдиво свідчити про те, чого сам не бачив. Немислимо дарувати іншим те, чого сам не маєш! Святий Дух робить нас живим джерелом істини в пустелі гріха. Тому справжній місіонер – це той, хто має щоденні живі стосунки з Божим Духом.

Тому до нас звучить заклик не лише теоретично міркувати про Його природу, а й щоденно прислухатися до Його голосу. Вам доводилося іти по гальці босоніж? Це не дуже приємно. Що стається, коли часто ходиш по ній? Людина зникає, і шкіра гру-

біє. Нечуттєвість! Такі ж процеси відбуваються і в душі людини: «Тому так промовляє Святий Дух: Сьогодні, коли почуєте Його голос, *не робіть закам'янілими* ваші серця» (УПТ, Євр. 3:7, 8).

Еллен Уайт застерігає: «Брати! Як посланниця Божя, я застерігаю вас бути обережними в цих питаннях, спрямованих лише до одного: відвернути свідомість людей від істини. Омана завжди шкідлива, вона *не буває нешкідливою*. Вона ніколи не освячує, але завжди приносить *сум'яття і розділення*. Вона завжди *небезпечна*. Ворог має велику владу над свідомістю людей, які не цілком захищені молитвою та *не тверді достатньою мірою в пізнанні біблійних істин*. Для тих, хто має світло істини, сатана приготував *тисячі ретельно замаскованих спокус*, і наш єдино безпечний вихід — *не приймати жодного нового вчення, нових тлумачень Писання, перш ніж ми не подано все це на розгляд досвідчених братів*. Викладіть перед ними питання, які вас цікавлять, з покірливим серцем і щирим бажанням навчитися; зробіть це із серйозною молитвою, і якщо вони не знайдуть у всьому цьому світла, то погодьтеся з їхньою думкою, бо “при численності ж радників спасіння буває” (Прип. 11:14)» (Свідчення для Церкви, т. 5, с. 292, 293).

Висновки. Хтось мудро розподілив ролі Осіб Трійці в процесі нашого спасіння: Отець завжди виступає як Джерело, Син — як Посередник, а Святий Дух — як Виконавець і з'єднувальна ланка зі Спасителем Христом. Кожен робить свій внесок у загальну справу спасіння людства.

Який же висновок із цього розділу?

- 1) Дух Святий говорить про Себе як про Особистість.
- 2) Інші звертаються до Нього як до Особистості (і Сам Спаситель Христос).
- 3) Святий Дух має всі риси, притаманні особистості.
- 4) До Нього ставляться як до Особистості.
- 5) Він має всі Божественні атрибути, тому, без сумніву, Святий Дух — Божественна Особа.

Люди ідентифікують себе зі своїм ім'ям, тому зневагу до імені сприймають як особисту образу. У євреїв була особлива подія, коли на восьмий день дитину чоловічої статі приносили до храму, здійснювали обряд обрізання і давали ім'я. Читаємо, наприклад, про народження предтечі Христа – Івана Хрестителя в Євангелії від Луки: «І сталося восьмого дня, прийшли, щоб обрізати дитя, і хотіли назвати його йменням батька його – Захарій» (УПО, Луки 1:59).

1. ЗНАЧУЩІСТЬ ІМЕНІ В СХІДНІЙ КУЛЬТУРІ

У стародавні часи в євреїв (та й узагалі в культурі Сходу) іменам надавали великого значення. У них ім'я виражало не лише формальну ідентифікацію, але й певні ознаки та

Розділ 11. СКІЛЬКИ Ж ІМЕН У БОГА?

характеристики. Наприклад, ім'я Авраам означає «батько багатьох» згідно з пророцтвом, даним Богом про те, що його нащадки будуть численними, як зорі небесні та пісок морський. Або: свого молодшого сина Рахіль, дружина Якова, називає Беноні, що значить «син скорботи», або «син болю мого», вказуючи на обставини його народження. Через зовнішній вигляд старшого сина Ісака назвали Ісавом («волосатий»), а його брата називають Яковом, що означає «той, хто тримається за п'яту». Дочка фараонова, знайшовши в очереті в кошику немовля, називає його Мойсеєм, тобто витягнутим і врятованим із води. Таким чином, імена мали глибоке смислове наповнення і часто стосувалися або минулого, або майбутніх сподівань щодо цієї особи. Слід зауважити, що таке ставлення до імен у багатьох країнах Сходу збереглося й дотепер.

Перш ніж вести мову про Божі імена, варто усвідомити мету надання імені та смислові значення, які мало слово «ім'я» в біблійні часи.

2. ПРИЗНАЧЕННЯ ІМЕН У БІБЛІЙНІ ЧАСИ

Отже, слово «ім'я» (давньоєврейською мовою – «шем», давньогрецькою – «онома») вживається в Біблії 1716 разів і може мати такі значення.

2.1. Ідентифікація особи

Розглянемо це поняття на прикладі одного біблійного героя. «Був один чоловік, що від Бога був посланий, – йому ймення Іван» (УПО, Івана 1:6). У цьому випадку ім'я – це ідентифікація особи. Цікавим є факт, що ім'я «Йоханан» у перекладі означає «Ягв́е милостивий». Ця милість Господня була виявлена спершу до престарілої пари, яка не мала дітей; потім до Ізраїля, куди Бог послав пророка напередодні приходу Месії; але, безумовно, це була милість і до всього людства, задля спасіння котрого прийшов Ісус

Христос. Тому саме ім'я та діяльність Івана Хрестителя були відповіддю на потреби Ізраїля й усього людства.

2.2. Прикмети особи, її репутація

Ім'я вживалося також з метою підкреслити *прикмети конкретної особи, її репутацію*. Наприклад, Еклезіаст пише: «Добре ім'я – краще дорогої оливи» (УПГ, Екл. 7:1). Це означає, що йдеться про добру, порядну людину, її репутація похвальна. Цар Ірод, усвідомивши, що ім'я Ісуса стало загальновідомим, занепокоївся (див. Марка 6:14). Тобто поголос про Його милосердя, добрі справи пішов серед народу, Його авторитет дедалі зростає. Про християн Ісус пророкував у заповідях блаженства: «Блаженні ви, коли люди ненавидітимуть вас, коли відлучать вас і ганьбитимуть, коли знеславлять ваше ім'я через Сина Людського» (УПТ, Луки 6:22). Тут ідеться про людей, котрі матимуть репутацію Ісусових послідовників.

2.3. Місце в ієрархії, статус

У біблійні часи людям надавалися імена, які означали їхнє *місце в ієрархії, статус*. Наприклад, Ісус Своїх учнів називає апостолами (див. Луки 6:13). У Римл. 2:17 читаємо: «Ось ти зवेशся юдеєм» (УПО), де юдей – це не національність, а *спосіб мислення та життя, статус* у релігійному житті. У християнській громаді I століття існував *статус* братерства: «Але тепер я написав вам не спілкуватися з тим, хто називає себе братом, але є розпусником, або користолубцем, або ідолопоклонником, або наклепником, п'яницею, або грабіжником...» (УПТ, 1 Кор. 5:11). Тут ідеться про так званих братів, чий спосіб життя не відповідав цьому статусу. У Святому Письмі сказано і про небесні реалії, наприклад, про ранг і природу Христа: «Ставши настільки вищим від Ангелів, наскільки ви-значніше перед ними успадкував *ймення*» (УПГ, Євр. 1:4).

2.4. Ім'я та родовід

У єврейському суспільстві надзвичайно важливе значення мало збереження родоводу. Втрата родословної вважалася серйозною трагедією. Згадайте історію за часів Ездри, коли деякі священики були «вилучені зі священства» через те, що загубили записи свого родоводу (див. Езд. 2:62). Родовід свято оберігався, бо кожен юдей мріяв увійти до родоводу Месії. А для цього необхідно було дуже ретельно зберігати всі імена родословної. Якщо хтось помирав, не маючи нащадка, це вважалося втратою його імені. Відновити ім'я – одна із складових даної Богом єврейської *системи сімейних духовних цінностей*. Читаємо: «Боаз сказав: Коли ти купиш поле у Ноомі, то маєш купити і в Рут моавитянки, дружини померлого, і мусиш взяти її заміж, щоб поновити ім'я померлого на його спадкові» (УПГ, Рут 4:5). Детальніше про закон левірату – відновлення роду – див. П. Зак. 25:5–10.

2.5. Ім'я, яке відповідає місії життя людини

У біблійній мові ім'я людини, здебільшого пророка, часто відповідає місії його служіння та життя. Наприклад, Ілля, ім'я котрого перекладається як «Ягве є Бог», мав особливу місію повернути ізраїльський народ до поклоніння правдивому Богу (1 Цар. 18:21). Або пророк Єзекиїль, ім'я якого значить «Бог підкріплює», з'явився в особливий період, аби підтримати народ, котрому, мабуть, здавалося, що рабство та вавилонський полон ніколи не скінчаться.

2.6. Дефініція характеру

«Юдейські батьки надавали великого значення тому, як називають їхніх дітей. Часто імена були пов'язані з тими рисами характеру, котрі вони бажали бачити у своїх дітях» (Е. Уайт. «Пророки і царі», с. 481). Чому батьки назвали до-

чку Рахїллю? Вони бажали бачити її характер сповненим смирення та лагідності ягнати.

У біблійні часи людям іноді змінювали ім'я не відповідно до сподівань, а згідно з реальним характером особи. Наприклад: ім'я Навал означає *безумний*. Звичайно ж, не батьки в день народження свого сина дали йому таке ім'я, а з часом його перейменовували згідно з його неприборканою вдачею.

Отже, ім'я відображало *характер*: «Бо він на Мене поклав надію, і Я його визволю. Покрию його, бо він *пізнав* мое ім'я» (УПТ, Псал. 91:14). У Новому Завіті Христос говорить про Своїх учнів: «*І Я відкрив їм ймення Твоє і відкрию, щоб любов, котрою Ти полюбив Мене, в них була, і Я в них*» (УПГ, Івана 17:26). Якби для Бога зміст слова «ім'я» полягав лише у звучанні, як якесь магічне слово, то будь-який язичник міг би в одну секунду дізнатися про Нього. Але ім'я треба *пізнавати*. Давньоєврейське слово «яда́» означає «глибокий та тривалий процес дослідження та відкриття». Ізраїлеві не треба було *озвучувати* Боже ім'я, вони мали потребу в тому ж, у чому сьогодні маємо й ми – у відкритті правдивого Божого *характеру*.

3. ХАРАКТЕР БОГА ТА ЙОГО ІМ'Я

Постає логічне запитання: *якщо ім'я відображає характер особи, то чи можна характер Бога виразити одним словом?* Чи, може, сто або тисяча земних слів будуть достатніми, аби цілком описати нашого Бога? Цар Давид вигукує: «*Недослідиме величчя Його*» (УПО, Псал. 145:3), а Йов додає: «*Чи ти Божу глибіню дослідити, чи знаєш ти аж до кінця Всемогутнього? Вона вища від неба, – що зможеш зробити? І глибша вона за шеол, як пізнаєш її?*» (УПО, Йова 11:7, 8). Навіть сьогодні в багатьох латиноамериканських країнах традиційно кожна людина має 3-4 імені.

Одного разу патріарх Яків при зустрічі з Богом поцікавився Його Іменем: «Запитав і Яків, кажучи: Я благаю тебе,

скажи ймення Твоє. І Він сказав: *Навіщо* ти запитуєш про ймення Моє? І благословив його там. І назвав Яків ім'я місцині тій: Пенуїл; бо, казав він, я бачив Бога лицем до лиця, і вціліла душа моя» (УПГ, Бут. 32:29, 30).

Тобто Господь відповів: «З якою метою ти про це запитуєш? Тебе розпирає цікавість чи ти бажаєш стати схожим на Мене?» Яків так і не отримав відповіді щодо звучання Божого імені, а натомість отримав Його благословення.

Хтось цілком щиро запитує: «А навіщо Богові багато імен?»

Ми пізнаємо Бога не в результаті наукового дослідження, а завдяки тому, що Він Сам відкриває Себе людині, причому настільки, наскільки вважає за потрібне. Тому будемо пізнавати відкрите і залишати Богові те, що Він побажав приховати.

4. НАЙЧАСТІШЕ ВЖИВАНЕ БОЖЕ ІМ'Я

Найчастіше вживане, але не єдине ім'я Бога – *Ягве*. Ми знаходимо його лише в Старому Завіті 6828 разів. Аби довести єдиність цього Божого імені, чомусь звертаються до книги Вихід 3:14. Варто зазначити, що тут використане однокореневе слово, котре походить від кореня «бути», і вжите воно в майбутньому часі. Давньоєврейською мовою це словосполучення звучить: ЕГ'ЕГ АШ'ЕР ЕГ'ЕГ, в українському перекладі: «Я є Сущий». Буквально вищезгадана фраза означає «Я буду Тим, Ким буду», «Я Той, Хто був, є і буде (завжди)». Ім'я «Ягв́е» означає – *Самоіснуючий, Вічносущий, Той, Хто поза часом*. Це ім'я часто вживається, аби підкреслити вірність Бога Своему заповіту (див. Вих. 15:2, 3; Осії 12:5, 6).

У «Єврейсько-англійському лексиконі» Ф. Брауна, С. Драйвера, К. Бріггса на с. 217, 218 дається ще кілька визначень імені Ягве: «Той, хто викликає до життя», «Податель життя», «Хто все створив (Творець)», «Першопочаток усього», «Той, Хто виконує Свої обіцянки», «Сущий, абсо-

лютно незмінний», «Завжди живий» (тобто неспроможний померти), «Той, Хто ніколи не змінюється», «Самодостатній», «Той, Хто не перестає бути Викупителем», «Той, Хто може бути всім», «Той, Хто одного разу явить Себе» (підтвердить Своє існування). Тому дивно деколи чути аргументи прибічників ідеї єдиного Божого імені, ніби всі решта імен – це Божі риси та Його характеристики, а іменем є лише Ягве. Ми зараз чітко побачили на підставі етимологічного та лінгвістичного аналізу, що й *ім'я Ягве містить певний опис характеру Бога та Його рис, як і всі інші імена.*

4.1. «Чи знаєте ви Ім'я Бога?»

Саме з таким запитанням часто звертаються до перехожих на вулицях міста. Яке ж це Ім'я?

Взагалі, давні євреї користувалися консонантним письмом, тобто таким, де відсутні голосні літери, а є лише приголосні. Такою була угарітська та фінікійська писемність, *частково* арабське та єврейське письмо. Чому *частково*, бо в давньоєврейській писемності були так звані «матрес лекціоніс», коли деякі приголосні літери виконували роль голосних.

Гоніння розсіяли юдейський народ по всій Римській імперії, і мова була під загрозою цілковитого вимирання. Ось чому вчені-масорети, починаючи із VII століття, вирішили додати *оголос* у священний текст, щоб нащадки не забули звучання слів. Це не було втручанням у сам священний і богонатхненний текст, бо оголоси писалися *знизу* під приголосними літерами. Як це стосується нашої теми? Безпосередньо.

Виявляється, слово, котре сьогодні дехто читає як «Єгова» і наполягає саме на такому звучанні, інший читає як «Ягве» чи «Єгва́». Вчені-лінгвісти налічують близько 20 різночитань, бо вони є похідними від тетраграматона, тобто чотирьох приголосних літер імені Божого – «йод-хе-вав-хе». Євреї називають його «невимовне Боже ім'я». Боячись

порушення третьої заповіді, юдеї з плином часу почали вважати це ім'я надто святим, аби воно могло вимовлятися простими людьми. Зрештою цей страх став настільки великим, що дозволялося це ім'я промовити лише одного разу на рік Первосвященикові на святі Йом Кіппур (Судний День) у Святому святих. Таємниця вимови цього імені передавалася по старшій лінії первосвященицького роду.

В усіх інших випадках, де б не зустрічалося це ім'я у Святому Письмі, вони заміняли його при читанні на «Адонай» – Господь. А після VII століття н. е., коли в написання єврейських слів додалися голосні, вчені масорети штучно приєднали голосні літери «АдОНАЙ» до приголосних ЙГВГ. Від цього поєднання утворилося штучно складене слово «ЄгОВА'». Це слово, по суті, складене людьми, воно не має біблійного походження. І досі ніхто не знає його точного звучання. Тому виникає проблема, коли хтось стверджує, що, лише промовляючи Боже Ім'я, ми будемо спасенні. *Як Бог може поставити умовою спасіння те, що нікому невідомо і що взяли із собою в могилу єврейські первосвященики?*

4.2. Відкриття Бога через Його імена

Справді, найчастіше вживане Боже ім'я – це *Ягве* – Вічносущий, але хіба Бог у Своїх рисах є *лише вічним*? Саме тому знадобилося Господеві відкрити Себе в Біблії ще багатьма іменами. Зауважимо одразу, що Божі імена відкривали не лише певні риси Його характеру, але і діяння, і наміри, і неосяжні можливості, Його унікальні атрибути. Дуже часто ім'я, з яким Господь з'являвся в певній ситуації, було *відповіддю Бога на конкретні проблеми людини*. В історії Ізраїля неодноразово певним іменем Божим міг бути названий пам'ятник (наприклад, жертовник), поставлений на честь особливої дії Бога, або пам'ятне місце цієї події (напр., гора, місто). Розглянемо коротко деякі з Божих імен.

5. ВИДАТНІ ІМЕНА БОГА

5.1. «Ягв́е-Рофекá»

Прочитаємо разом: «І сказав Він: “Коли дійсно будеш ти слухати голосу Господа, Бога твого, і будеш робити слухне в очах Його, і будеш слухатися заповідей Його, і будеш виконувати всі постанови Його, то всю хворобу, що Я поклав був на Єгипет, не покладу на тебе, бо Я – *Господь, Лікар твоїй!*”» (УПО, Вих. 15:26). Навколо спекотна пустеля, де існує постійна загроза страшних епідемій, і Бог, перетворюючи гірку воду на солодку, з’являється Ізраїлеві, кажучи: «Я Лікар твоїй! Якщо будеш дотримуватися Моїх постанов і законів здоров’я – Ти під Моїм могутнім захистом!»

5.2. «Ягв́е-Їреґ»

Ще одна характеристика Божого характеру, з якою Господь відкривається нам через Святе Письмо, – «Ягв́е-Їреґ» – *Бог побачить (угледить)*. Ця усім відома історія сталася на горі Морія, коли Бог повелів Авраамові принести Свого сина Ісаака в жертву. І коли завдяки агнцеві все минулося, то написано: «І назвав Авраам ім’я місцині цій: Єгова-Їреґ. Тож і нині кажуть: На горі Господній з’ясується» (УПГ Бут. 22:14). Коли в житті так складаються обставини, що здається – повна безвихідь, Бог поставив пам’ятник, що зветься: «Ягв́е-Їреґ». Різні біблійні переклади так подають цей вислів: наприклад, український переклад І. Огієнка: «На горі Господь з’явиться»; інший український переклад П. Куліша додає: «На горі Господа побачать»; російський переклад Тори (видання Сончіно) розкриває нову грань: «На этой горе открывается Бог». Цікаво, що структура тексту дозволяє не тільки перекласти: «Ягв́е побачить», але і: «Ягв́е був побачений». Виявляється, що тяжкі обставини життя – це не тільки надія на те, що Господь усе бачить, але й сподівання Бога, що Він буде

краще побачений нами, бо сльози не лише чистять протоки очей, але й очищають канали серця.

5.3. «Ягв́е-Шалóм»

Читаємо в Суд. 6:24: «І спорудив там Гедеон жертовника Господові, і назвав його Єгова-Шалóм» (УПГ). Тут ідеться про зустріч Гедеона з Ангелом Господнім. Вислів «Ягв́е-Шалóм» означає «*Бог, що дарує мир*». Коли Гедеон отримав душевний мир від Господа? Чи тоді, коли були розбиті всі вороги Ізраїля? Ні, коли Бог запевнив Гедеона в перемозі. Чи дають і нам сьогодні обітниці Божого Слова таку впевненість у майбутньому?

5.4. «Ягв́е-Цидкёну»

«І ось – ім’я Його, котрим будуть називати Його: Господь – виправдання наше!» (УПГ, Єрем. 23:6; див. ще Єрем. 33:16). «Ягв́е-Цидкёну» означає «*Бог – наша праведність*» (євр. «цедёк» – правда, істина, справедливість). Розглядаючи контекст, ми бачимо Месіанське пророцтво про Царя, Котрий відновить повну правду і пастиме Свій народ (в. 5).

5.5. «Ягв́е-Рої»

Ще одне ім’я Боже, пов’язане з пастирством та піклуванням Господа. Ми знаходимо його у відомому 23-му псалмі Давида: «Господь – то мій Пастир, тому в недостатку не буду» (УПО, Псал. 23:1). «Ягв́е-Рої» означає «*Господь – пастир*». Початок псалму такий, що, здається, людина купається в спокої та блаженстві, не маючи жодних проблем. Але коли ми повністю прочитаємо текст, то побачимо, що вона проходить і долиною смерті, і оточена ворогами, однак впевнено іде вперед не тому, що Господь усунув будь-які небезпеки, а тому, що Він завжди поруч і ніжно, як Пастир, піклується навіть серед смертельних загроз.

5.6. «Ягв́е-Шамма́ґ»

«А ім'я місту від того дня буде: Господь там» (УПГ, Єзек. 48:35). «Ягв́е-Шамма́ґ» – *Господь усюди* (буквально *Господь і тут, і там*, тобто Всюдисущий). Це останні записані богонатхненні слова книги Єзекіїля. Хоч усе зруйновано, пророк бачить у видінні відновлення храму та служіння. А поки храму немає, він запевняє вірних Божих дітей: Бог є всюди, навіть якщо ви орендуєте приміщення для богослужіння і не маєте власного храму, – Бог усюди з вами і хоче жити у вас (див. Івана 14:23).

5.7. «Ягв́е-Цебао́т»

Досить поширене ім'я Господа «Ягв́е-Цебао́т» (вживається 245 разів) означає «*Бог небесних воїнств*». Божий народ жив і живе у ворожому оточенні. Завжди є загроза нападу. Тому тут представлений Бог, Котрий воює за Свій народ і за Свій Закон. Як свідчить богонатхненний Захарія: «Ні військом, ані силою, а тільки Моїм Духом, – говорить Господь сил» (УПХ, Зах. 4:6).

5.8. «Ягв́е-Ельйо́н»

«Ягв́е-Ельйо́н» – *Бог Всевишній*, у Старому Завіті вживається в 53 текстах. Наприклад, у Псалмах читаємо: «Буду славити Господа за праведність Його і співатиму йменню Господа Всевишнього» (УПГ, Псал. 7:18; див. ще Бут. 14:18–22; Псал. 9:3; 18:14; 46:5; 57:3). Це Бог, Котрий угорі й над усіма, Котрий усе контролює та всім управляє. Наскільки приємно бути підданим такого всесильного Царя! Коли ми потрапляємо в скрутні обставини, то просимо: «На скелю, що вища від мене, мене попровадь, бо для мене Ти став пристановищем, баштою сильною...» (УПО, Псал. 61:3, 4). Коли спіткало горе чи нещастя, можемо сказати разом із псалмистом: «Блаженна людина, котрої сила в Тобі і в

котрої стежки серця прямують до Тебе. Хто проходить долиною плачу, знаходить у ній джерела, і дощ ущедрює її благословенням. Переходять від сили в силу, кожен з них з'являється перед Богом на Сіоні» (УПГ, Псал. 84:6–8).

5.9. «Ель-Шадда́й»

Це ім'я вживається в Бут. 17:1. Слово, яке має спільний з ним корінь, означає «*бути сильним*», тобто це ім'я має значення «*Бог Всемогутній*», «*Господь Вседержитель*». До речі, Вседержителем названий також Ісус Христос в Об'явл. 1:8. Із цим іменем Господь з'являється тоді, коли Авраам уже втратив будь-яку надію на людські засоби чи сили. Бог і тепер промовляє до нас через це ім'я: «Я Бог Всемогутній! Для Мене не існує неможливих та непосильних речей!»

5.10. «Ель-Ола́м»

«Ель-Ола́м» (Бут. 21:33) – це *Вічний Бог*. Це ж слово «ола́м» вживається в пророцтві про Христа, коли йдеться про Його походження від днів віковічних (див. Мих. 5:2). Тому у світі, де все мінливе та тимчасове, надію слід покласти лише на Вічного Бога.

5.11. «Ягв́е-канна́»

«Ягв́е-канна́» – *Ревнитель*, про що записано в книзі Вих. 34:14. Це Творець, Котрий ревниво ставиться, коли поклоняються комусь і чомусь, окрім правдивого Бога, бо інших богів просто не існує. Багатьом ця заява Бога здається занадто категоричною, але лише доти, доки їм дружина чи чоловік не скажуть: «Я тебе дуже кохаю! Ти в моєму списку на почесному третьому місці!» Ми чомусь не радіємо такому високому рейтингу, бо бажаємо бути першими та єдиними. Бог обіцяв, що двоє осіб стануть одним цілим, а не три чи чотири. Тому природно, що й у релігійно-духовній сфері Бог,

запрошуючи до близьких стосунків, бажає, аби ми поклонялися лише Тому, Хто є нашим справжнім Творцем і Отцем.

5.12. «Ягв́е-Го́ель»

І, нарешті, розглянемо останнє ім'я. Богонатхненний Іса́я написав: «Ягв́е авіну́ *гоалéну* меола́м шемега́», що означає: «Відвіку Ім'я Твоє: наш Викупитель!» (УПО, Ісаї 63:16). Мабуть, це ім'я для християнина найдорожче. У давнину ізраїльському народові було дане Богом повеління: коли хтось із них потрапляв у рабство, то його родич, маючи фінансову спроможність, повинен був викупити його (див. Левит 25). Таку людину називали «го́ель» – викупитель. У ролі викупителя з рабства гріха виступає Сам Бог, Котрий заплатив безмежно велику ціну за визволення людства.

6. Чотири Божих імені в одному тексті

Унікальне місце в Біблії, де в одному вірші згадується аж *чотири* Божих імені. Читаємо: «Бо так говорить *Високий і Всевишній, Вічно живий, – Святий* імення Його...» (УПГ, Ісаї 57:15). Незважаючи на величність та святість Бога, далі вірш несподівано продовжується словами: «...Пробуваю Я на Височині та в святині, і з *зламаним та з упокореним*, щоб оживляти духа скромних, і щоб оживляти серця гноблених!» Неможливо не захоплюватися таким Богом! Часто люди, отримуючи трохи вище положення чи посаду, починають змінюватися не в кращий бік. Бог, вищий за природою та становищем, бажає пробувати з найскромнішими людьми, покірними та смиренними серцем. Якому великому Богові ми служимо!

Досліджуймо характер Господа, явлений в Його іменах, бо Він бажає, щоб ми пізнали, Який Він, і прийшли до Нього як нашого Спасителя і Бога, Пастиря і Цілителя. Він бажає, аби ми, пізнавши Його силу, могли в Ньому знайти душевний мир та впевненість у майбутньому.

У цьому розділі нам необхідно з'ясувати важливі питання: що говорить наш Господь Ісус Христос стосовно спасительного вживання Божого імені та якої позиції дотримувалися святі апостоли? Ми побачимо і *так званий* «конфлікт двох імен», представлених рівнозначно спасительними в Старому та Новому Завітах. І, зрештою, намагатимемось за допомогою Святої Книги внести ясність у питання: що означає «кожний, хто призве ім'я Господнє, спасеться»?

1. П'ять фактів про спасительне ім'я

Є люди, котрі наполягають на вживанні єдиного імені Бога, від якого залежить наше спасіння. Тому зараз хотілося б перейти до такого важливого запитання: що говорить

наш Господь Христос щодо спасительного вживання Божого імені? Бо хто, як не Спаситель Ісус, дав нам приклад, як слід називати Бога? Пропоную вам сім вагомих фактів та висновків, узятих з Євангелія.

1.1. Перший факт

Існує твердження з боку прибічників уживання одного Божого імені про те, що переписувачі вилучили Боже ім'я з Нового Завіту (мається на увазі ім'я «Єгова»). Це звучить досить дивно. З одного боку, вони висловлюють переконання щодо абсолютної точності Біблії та вербальної інспірації (теорія, яка стверджує, що Бог диктував пророкам кожне слово) і відразу ж говорять про таку масову фальсифікацію в Новому Завіті. Нехай вони представлять документи та докази такого втручання! У нас є понад 24 000 рукописів Нового Завіту, деякі з них датуються II ст. н. е. Тому, маючи такий багатий арсенал, ми маємо право категорично та впевнено стверджувати: жодного вилучення не було!

Таким чином, на запитання: «Скільки ж разів у цих 24-х тисячах рукописів вживається слово “Ягв́е” чи “Єгова”?» – відповідь може бути лише одна: «Жодного разу!» У богонатхненних текстах Нового Завіту використовуються щодо Бога лише слова: «Те́ос» (Бог), «Пате́р» (Отець, Батько) чи «Кю́ріос» (Господь). Якби в Бога було одне спасительне ім'я, то воно, певно, згадувалося б і в Новому Завіті, оскільки Євангеліє якраз і є вістка, котра пропонує шлях спасіння і Самого Спасителя.

1.2. Другий факт

Ніхто не знає Отця краще за Божого Сина. Тому ми маємо право запитати: чого ж нас навчає Господь та Спаситель Христос щодо вживання Божого імені? Може, вас це здивує, але Він Сам ніколи не називає Отця на ім'я. Ми бачи-

мо кілька Його молитов, записаних євангелістами. Як Він у них звертається до Бога? Кілька цитат: «Прославляю Тебе, *Отче*, Господи неба й землі, що втаїв Ти оце від премудрих і розумних, та Його немовлятам відкрив» (УПО, Матв. 11:25; ще див. Луки 10:21); «І благав Він: “*Авва-Отче*, – Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу!”» (УПО, Марка 14:36; ще див. Матв. 26:39). Ісус вживає тут арамейське слово «Áвва», що значить «татку», але знову без імені. Ще читаємо: «Ісус же промовив: “*Отче*, відпусти їм, – бо не знають, що чинять вони!”» (УПО, Луки 23:34).

1.3. Третій факт

Та, може, хтось скаже: «Це Христос так звертався до Бога, а ми ж – грішні люди!» Але Христос і Своїх учнів навчає називати Бога Отцем. Відома навіть дітям молитва починається **не** словами: «Єгово, наш Боже!», а: «Отче наш...» (УПО, Матв. 6:9). Чому ж так? Якщо брати до уваги стародавню семітську культуру, то не було прийнято, щоб діти називали батьків на ім'я. У нашій культурі існує те ж саме правило.

1.4. Четвертий факт

Зрештою, апостол Павло навчає, як нам слід сьогодні звертатися до Бога: «Адже ви не одержали духа рабства знову на страх, але одержали Духа синівства, яким кличемо: Авва, Отче!» (УПТ, Римл. 8:15). Якщо ми сини і дочки Небесного Отця, то хіба не приємно кликати до Нього: «Отче мій!»? Невже з цього випливає, що апостол Павло, котрий є автором майже половини книг Нового Завіту, не може бути серед спасених і його писання не є авторитетом для християн?

Знайдуться ті, хто процитує, наприклад, проповідь апостола Петра в день П'ятидесятниці: «А кожний, хто

призве ім'я Господнє, той спасеться» (УПХ, Дії 2:21). Тому зроблять висновок: нам треба задля нашого спасіння призвати Боже ім'я. Та про яке ім'я говорить Петро? З одного боку, він цитує слова Старого Завіту, записані за вісім століть до Христа, де Йоїл пише: «І кожний, хто призве ім'я Господнє, спасеться» (УПХ, Йоїла 3:5), вживаючи ім'я Ягве. Але ж ми пам'ятаємо, що це ім'я зовсім не використовується в Новому Завіті (тут вжите слово «кюріос»).

1.5. П'ятий факт: «конфлікт» двох імен

У Біблії має місце *так званий* «конфлікт двох імен», хоч він лише поверхово здається таким. Про що йдеться? Через один розділ той же апостол Петро уточнює, яке єдине ім'я він мав на увазі: «Бо під небом *нема іншого Ймення*, даного людям, що ним би спастися ми мали» (УПО, Дії 4:12). Про кого Петро говорить? Попередні 10-ий та 11-ий вірші однозначно свідчать, що йдеться про ім'я *Христа*! Тому постає запитання: яким іменем християни спасаються – *Ягве чи Христос*?

Апостолові Павлу, наприклад, котрий так само цитує Йоїла в Посланні до римлян, було сказано в час навернення про це спасительне ім'я: «А тепер чого гаєшся? Уставай й охрестися, і обмий гріхи свої, *прикликавши Ймення Його!*» (УПО, Дії 22:16). Знову ж таки, як і у випадку з Петром, його увага була привернута до спасіння через прикликання імені Ісуса Христа. Тому не слід дивуватися, коли апостол Павло пише в посланні християнам: «...покликаним святим, з усіма, що *призивають* на всякому місці ім'я нашого Ісуса Христа, Господа їхнього і нашого» (УПХ, 1 Кор. 1:2).

Щоб не цитувати безліч віршів, пропонуємо кожному з молитвою дослідити біблійні тексти, подані в таблиці.

1.5.1. Спасительне ім'я Ісуса

ВІДПОВІДІ СВЯТОГО ЄВАНГЕЛІЯ НА ПИТАННЯ ЩОДО БОЖЕСТВЕННОГО СПАСИТЕЛЬНОГО ІМЕНІ
В ім'я Кого ми маємо збиратися на богослужіння? Матв. 18:20; 1 Кор. 5:4
Якому імені підкоряються біси та духи піднебесні? Марка 16:17; Луки 10:17; Дії 16:18
В ім'я Кого нам необхідно проповідувати покаяння та прощення? Луки 24:47
В ім'я Кого ви вірите та отримуєте прощення гріхів? Івана 1:12; Дії 10:43; 1 Івана 3:23; 5:13
Чиїм тільки іменем ми одержуємо спасіння? Дії 4:12
Чиї ім'я та владу прикликали апостоли, зціляючи хворих? Дії 3:16; 4:7–12, 30; 1 Кор. 1:2
Яке ім'я є вищим за будь-яке інше ім'я? Ефес. 1:21; Филп. 2:9–11
Чиїми свідками ми маємо бути? Дії 1:8
Освячення, виправдання, очищення, прощення Чиїм ім'ям отримуємо? 1 Кор. 6:11; Єрем. 23:6
В ім'я Кого коряться демони? Луки 10:17
В ім'я Кого ми робимо всі справи? Кол. 3:17
Хто перебуває з нами постійно? Матв. 18:20; 28:20; Ісаї 41:10; 43:2, 5
На Чиє ім'я будуть надіятися погани? Матв. 12:18–21; Псал. 146:3
В ім'я Кого молитися? Івана 14:14; Єрем. 33:3
Чиє ім'я проповідувати царям, Ізраїлю, язичникам? Дії 9:15
В ім'я Кого жити, працювати і мати вічне життя? Матв. 19:29; Марка 9:41; 1 Івана 5:13; Івана 20:31

Подумаймо над деякими фактами поданої таблиці. Ми збираємося на богослужіння в ім'я Христа. Христос промовляє: «Бо де двоє чи троє в *Ім'я Моє* зібрані, там Я серед них» (УПО, Матв. 18:20). З одного боку, життя – це не лише богослужіння, та з іншого – усе життя має стати актом богопоклоніння та богослужіння, щоб навіть у буденному житті люди помічали, якому величному Богові ми служимо і що складає всю сутність нашого вибору та вчинків. Бо саме це говорить про наше істинне сповідання. «І все, що тільки чините, робіть від душі, немов Господеві, а не людям! Знайте, що від Господа приймете в нагороду спадщину, бо служите ви *Господеві Христові*» (УПО, Кол. 3:23, 24).

Чиїми свідками ми з вами маємо бути? Сам Христос не залишає місця для здогадок, а прямо заявляє напередодні воскресіння: «Та ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас, і *Моїми ви свідками будете* в Єрусалимі, і в усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі» (УПО, Дії 1:8). І самого апостола, котрий раніше звався Савлом, Христос призначив для особливої місії: «...Для Мене посудина вибрана він, щоб *носити Ім'я Моє* перед народами, і царями, і синами Ізраїля» (УПО, Дії 9:15). Бог говорить до всіх, хто зветься іменем Христа: «Ви Мої свідки – ви свідки Христові!»

1.5.2. Ім'я, вище над усі імена

У Новому Завіті ми читаємо таке богонатхненне свідчення: «Тому й Бог повищив Його, та дав Йому *Ім'я, що вище над кожне ім'я*, щоб перед *Ісусовим Ім'ям* вклонялося кожне коліно небесних, і земних, і підземних» (УПО, Филп. 2:9–11). Вжите апостолом слово «*хюперопсѳо*» означає *надзвичайно піднести*. Давньогрецьке «пас» означає, що ім'я Христа є вищим за *всяке, кожне, будь-яке ім'я* на небі та землі.

Але цей факт жодним чином не створює конфлікту між іменем Христа та іменем Ягве. У Святому Письмі Старого та Нового Завітів немає внутрішніх суперечностей. У минулих темах, розглядаючи Божественність Христа, ми переконалися: усе, що стосувалося Бога Ягве, стосується в Новому Завіті і Христа, бо Він є так само Богом Ягве. Тому якщо ми визнаємо повну Божественність Спасителя Ісуса Христа, усе стає на свої місця.

«Що ж усе-таки, – запитає хтось, – згідно з Біблією, означає *призивати* Боже ім'я?» Це важливе питання, бо від нього справді залежить спасіння!

2. Призиваючи Господнє Ім'я

Отож, поміркуємо разом: чи означає це просто правильно вимовляти Його ім'я? У такому разі будь-якому найстрашнішому маніякові, вбивці чи грабіжникові, у котрого немає логопедичних проблем, – гарантоване спасіння, бо хто правильно промовить ім'я, той спасеться! Ви погодитеся з цим? Мало хто повірить у таке абсурдне твердження. Бо Христос до багатьох, хто має лише правильну вимову, скаже: «Чому Мене *кличете*: Господи, Господи, – а *не робите* того, що Я кажу?» (УПТ, Луки 6:46). У третій Божій заповіді також є слова: «Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно» (УПО, Вих. 20:7). Вжите тут давньоєврейське слово «*наса*» означає *носити*. Бог говорить: «Не *носи* Мого імені надаремно! Не лише призывай Моє ім'я вустами і не тільки *називайся* Моєю дитиною, а *будь* нею!» Якщо ми цього не враховуємо, то нас теж можуть стосуватися слова Христа: «Я знаю діла твої, що *маєш ім'я*, ніби живий, а ти мертвий» (УПО, Об'явл. 3:1).

Ось чому в Нагірній проповіді Ісус прямо каже: «Не кожний, хто *каже* Мені: Господи, Господи! – увійде до Царства Небесного, але той, хто *виконує* волю Мого Отця, що на небесах. Багато хто *скаже* Мені того дня: Господи, Господи,

чи не *Твоїм Ім'ям* ми пророкували, чи не *Твоїм Ім'ям* бісів ми виганяли, чи не *Твоїм Ім'ям* численні чудеса творили? Тоді скажу їм: Я ніколи не знав вас! Відійдіть від Мене ви, що чините *беззаконня*» (УПТ, Матв. 7:21–23). Яка користь у правильних словах, якщо людина в житті є порушником Божого Закону? Тому на підставі слів Христа ми можемо бути цілком переконані, що призивати ім'я Боже – це щось більше, ніж правильна вимова Божого імені, яка (якщо говорити про тетраграматон ЙГВГ) нікому невідома.

Що ж тоді означає по-справжньому призивати Боже ім'я? Свята Книга спроможна сама себе тлумачити, тому звернемося до її святих сторінок. Ніби узагальнюючи вищесказане, богонатхненний апостол Павло дає нам такі значення цього вислову.

2.1. Перше значення

«А тверда Божа основа стоїть, маючи таку печать: Господь знає Своїх, а також: Хай *відступити від неправди* кожний, хто прикликає Господнє Ім'я!» (УПТ, 2 Тим. 2:19). Тобто призивати ім'я Боже означає відступити від усякого роду неправди, беззаконня та гріха.

2.2. Друге значення

В одному біблійному уривку вживається поетичний прийом синонімічного паралелізму, коли в другій фразі іншими словами посилюється або пояснюється значення першої. Читаємо пророка Ісаю: «І немає нікого, хто *кликав би ймення Твоє*, хто збудився б *триматися міцно за Тебе...*» (УПО, Ісаї 64:7). Тобто, згідно з нашим текстом, кликати ім'я Боже означає міцно триматися за Господа та цілком покладатися на Нього. Чи не це оспівує Давид, коли пише: «Буду вихвалити Тебе, Господи, Боже мій, *всім серцем* моїм і славитиму ймення Твоє вічно» (УПГ, Псал. 86:12)?

2.3. Третє значення

«Тоді знову Я дам народам уста чисті, щоб усі прикликали ймення Господнє і служили Йому однодушно» (УПГ, Соф. 3:9). Кликати ім'я Господнє – це самовіддано служити Йому.

3. ІМ'Я, НАПИСАНЕ В РОЗУМІ

Важливо носити Боже ім'я не просто на вустах, а в серці. У книзі для останнього часу – Об'явленні – є два вкрай важливі свідчення. Про християн, які живими під час Другого приходу зустрінуть Христа, читаємо: «І я глянув, – і ось Агнець стоїть на Сіонській горі, а з Ним сто сорок чотири тисячі, що мають *Ім'я Його й Ім'я Отця* Його, написане на своїх *чолах*» (УПО, Об'явл. 14:1) Може, це якась особлива група, у серці котрих закарбований характер Бога? Ні, бо в останньому розділі такі ж слова стосуються *всіх* спасених: «І побачать лице Його, а Ймення Його – на їхніх чолах» (УПО, Об'явл. 22:4).

Мрія Бога – написати Своє ім'я, тобто Свій характер на кожному розумі та в кожному серці. Але Він не може це зробити Сам. Навіть всесильний Господь не може спасти нас – без нас. Тому є два шляхи: або ми дозволимо Йому згладити гріхи з нашого серця, або Йому з болем та сльозами доведеться згладити наші імена з Книги життя. Нехай кожного з нас стосуватимуться слова: «Переможець зодягнеться в білу одягу, а ймення його Я не змию із книги життя, і ймення його визнаю перед Отцем Своїм і перед Його Ангелами» (УПО, Об'явл. 3:5).

1. Умови пізнання Божої істини

Одному відомому професорові теології поставили запитання:

– Чи не турбують вас незрозумілі тексти в Біблії?

– Ні, – спокійно відповів той. – Мене більше непокоять зрозумілі тексти.

Ворог людських душ зацікавлений у тому, аби ми заглиблювалися в якісь високі та складні теорії, випускаючи з уваги прості *практичні* християнські істини, від дотримання яких залежить наше спасіння.

Якщо ми справді бажаємо пізнати істину, вона доступна кожному, хто покориться *двом умовам*, які ставить Господь перед шукачами.

1.1. Перша умова – благоговіння перед Господом

«Хто він, той чоловік, що Господа боїться? Він *вкaje* йому дорогу, яку той має вибрати» (УПХ, Псал. 25:12). Якщо людина *благоговіє* (євр. «яре») перед Господом істини, бажаючи в смиренні, не надимаючись розумом, збагнути відкриту біблійну правду, то Бог сприятиме цим щирим пошукам.

1.2. Друга умова – бажання чинити волю Божу

«Хто хоче *вчиняти* волю Його, той пізнає про це вчення, чи від Бога воно, чи Я Сам від Себе повідую» (УПГ, Івана 7:17). Якщо людина бажає досліджувати та пізнавати великі біблійні істини з причини простої цікавості чи просто заради розширення свого світогляду, то істина їй не відкриється. Тільки той, хто хоче, як стверджує Христос, «пойео» – *чинити, творити* Божу волю, тобто виконувати її, втілюючи в життя святі принципи, зможе піднятися до нових вершин богопізнання.

2. НЕБЕЗПЕКА ЄРЕСЕЙ

Якщо цього не станеться, то єресь, отруюючи та псуючи розум (див. 1 Тим. 6:5; 2 Тим. 3:8), позбавить людину істини («апостерео» – *відняти, позбавити* – див. 1 Тим. 6:5). Єресь призведе її до духовної гордині («*тільки я маю рацію!*»), яка змусить людину діяти свавільно (див. 1 Тим. 6:4; 2 Кор. 10:5; 2 Фес. 3:6). Такі дії спричиняють *розділення та конфлікти* в Божій Церкві (див. Римл. 16:17; 1 Кор. 1:10).

Хоч такі люди претендують на особливе світло та відкриття, на вищий рівень духовності, але наявність єресі в їхньому вченні – це ознака того, що людина не духовна, а тілесна (див. Гал. 5:19, 20). На жаль, їхніми жертвами стають не тільки лукаві та підступні люди (див. 1 Кор. 5:13), але й люди, *слабкі у вірі та занадто довірливі* (див. Римл. 16:18).

Утім, слід визнати, що різні ересі, крім непоправної шкоди для неутверджених душ, приносять і деяку користь для Церкви. Це стверджує апостол Павло у 1 Кор. 11:19: «Бо мусять бути у вас ересі, щоб виявилися випробувані між вами» (УПХ). Варто звернути увагу на два слова. Перше слово «х'айресіс» означає *ересь, лжевчення, розділення в думках* (поглядах). Друге слово «д'окімос» значить: 1) *випробувані, перевірені, достойні*; 2) *справжні (непідробні)*; 3) *кращі*. Тобто апостол заявляє, що ересь – це **тест** для кожного християнина на міцність його віри. Бог допускає дещо, аби виявити випробуваних і достойних християн. Саме труднощі показують, хто є правдивим християнином, а хто відстоює свої амбіційні погляди.

Не дозволимо сатані зрушити стовпи істини та *розірвати єдність* Церкви! Не дозволимо йому зародити сумнів у нашому серці не тільки з питань Божественності Христа та Святого Духа, але і з приводу питань, пов'язаних з Його Нареченою – Церквою.

3. ЕЛЛЕН УАЙТ ЩОДО ЄДНОСТІ БОЖОЇ ЦЕРКВИ

У Бога є Своя Церква на землі і Свій вісник останнього часу. Тому на завершення хотілося б поставити п'ять вкрай важливих запитань.

1) *Що ж робити, якщо в Церкві є недоліки та виявляються якісь гріхи?* «Я говорю вам, мої брати, що в Господа є організація, через яку Він буде діяти. Серед її членів можуть бути люди, які нагадують і Юду, і необачного Петра, котрий у випробуванні зрікся свого Господа... Але великий Учитель намагається дати повчальні уроки, щоб виправити ці наявні пороки. Він і сьогодні діє таким же способом у Своїй Церкві» (Вибрані вісті, т. 3, с. 17).

2) *Чи повинні ми, зауважуючи якісь недовладності в Церкві, створити якусь нову, «чистішу» організацію?* «Треба зміцнити кожний стовп, Ним затверджений. Ми

не можемо зійти з фундаменту, який заклав Сам Бог. Нам не можна зараз створювати нову організацію, тому що це буде означати відступлення від істини» (Рукопис 129, 1905 р., Вибрані вісті, т. 2, с. 390).

3) *Чи маємо ми довіряти вісникам, котрі стверджують, що Божя Церква – «Вавилон», і закликають вийти з неї?* «Звістка про те, що адвентисти сьомого дня – Вавилон, і заклик до людей вийти із цієї Церкви не походять ні від небесного вісника, ні від людини, натхненої Духом Божим» (Вибрані вісті, т. 2, с. 66).

4) *Який народ є Божим скарбом? Чи має Церква бути цілісною та єдиною до кінця?* «Мені наказано сказати адвентистам сьомого дня по всьому світу: Бог покликав нас як народ, щоб ми являли собою Його безцінне надбання. Він передбачив, щоб Його Церква на землі перебувала в досконалій єдності Духа та твердо стояла в раді Господа військ до кінця віків» (Лист 54, 21 січня 1908 р., див. Вибрані вісті, т. 2, с. 397).

5) *Яка Церква є носієм світла істини в цьому світі та кому Бог довірив останню вістку перестороги?* «Християни-адвентисти сьомого дня в особливому розумінні цього слова покликані бути сторожами й носіями світла у світі. Їм довірене останнє застереження для світу, який наближається до загибелі. Над ними засяяло дивовижне світло зі Слова Божого» (Свідчення для Церкви, т. 9, с. 19).

4. УНІВЕРСАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ СВЯТОГО ДУХА

Бог не залишив нас сліпо блукати в темних лабіринтах цього світу. Основною місією Третьої Особи Божества – Святого Духа є провадження Божих дітей до повної істини (див. Івана 16:13).

Чимало християн наголошують на важливості прийняття Христа як Спасителя. Але є те, без чого ніхто не

зможє бути Божим дітям: «Бо всі, хто *водиться* Духом Божим, вони сини Божі» (УПО, Римл. 8:14). Вжите тут давньогрецьке слово «*аго*» має ряд цікавих значень. Воно означає *нести, вести, управляти, керувати*. Тобто місія Святого Духа спрямована на служіння усім людям. Якщо ти настільки знесилився під тягарем гріха, що не спроможний зробити жодного кроку, Він буде тебе *нести* на Своїх всемогутніх плечах. Якщо ти відчуваєш себе малою дитиною, часто не знаючи, куди йти і що робити, то Божий Дух буде *вести* тебе за руку до бажаної мети. Якщо ж ти зрілий християнин, то тобі також потрібне служіння Святого Духа: Він буде твоїм *дороговказом, управителем* та провідником. Не існує такого достатнього «духовного стажу», коли ми не мали б потреби в Його служінні та керівництві. Тому справжній християнин не тільки вірить у Божественність Христа, але й кориться Йому як *Господареві* життя. Він не лише переконаний у особистісній природі Святого Духа, але й дозволяє Йому *вести та управляти* своїм розумом та волею. Християнин – це не тільки той, хто знає Божественні імена, але й використовує їх у власному житті, дозволяючи Богові Всесвіту стати Богом *власного серця*.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Clarke, A. (1999). Clarke's Commentary. Clarke's Commentaries. Albany, OR: Ages Software.
2. DeVries, S. J. (2003). Vol. 12: Word Biblical Commentary: 1 Kings. Word Biblical Commentary. Dallas: Word, Incorporated.
3. Dilday, R., & Ogilvie, L. J. (1987). Vol. 9: The Preacher's Commentary Series, The Preacher's Commentary series. Nashville, Tennessee: Thomas Nelson Inc.
4. Metzger B. A textual Commentary on the Greek New Testament. London: United Bible Societies, 1971, 810 p.
5. Montgomery, J. A. (1951). A critical and exegetical commentary. New York: Scribner.
6. The Pulpit Commentary: 1 Kings. 2004 (H. D. M. Spence-Jones, Ed.). Bellingham, WA: Logos Research Systems, Inc.
7. Аквинский Ф. Трактат о Пресвятой Троице (электр. версия).
8. Андреасен М. Л. Дух пророчества. – Лома Линда, Калифорния, 30 ноября, 1948, цитата из Russell Holt, «Доктрина о Троице Церкви адвентистов седьмого дня: отвержение и принятие» (Term Paper, Seventh-Day Adventist Theological Seminary, 1 969), 20.
9. Вначале было Слово : пер. с англ. – Заокский: «Источник жизни», 2002. – 544 с.
10. Зайцев Е.В. Диалог с православным верующим. – Заокский: Источник жизни, 2011. – 256 с.
11. Зизиулас И. Учение о Боге-Троице сегодня. Богословие. – С. 36-47.
12. Ллойд-Джонс М. Бог Отец, Бог Сын: т.1 / пер. с англ. «Добра новина». – Х.: Д. Ф. Ткаченко «Библьос», 2001. – 336 с.
13. Ллойд-Джонс М. Бог Отец, Бог Сын: т.2 / пер. с англ. «Добра новина». – Х.: Д. Ф. Ткаченко «Библьос», 2001. – 256 с.
14. Лосский В. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
15. МакГрат А. Понимание Троицы : пер. с англ. Полторацкой Н.Ф. Одесская богословская семинария, «Богомыслие», 1995. – 160 с.
16. Мецгер Б. Текстология Нового Завета. – М., 1996. – 352 с.
17. Настольная книга по теологии // Библейский комментарий АСД. Том 12.: пер. с англ. – Заокский: «Источник жизни», 2010. – 730 с.

18. Норманн Л. Гайслер. Энциклопедия христианской апологетики. — СПб: «Библия для всех», 2004. — 1184 с.
19. Ринекер Ф., Майер Г. Библейская энциклопедия Брокгауза / под. ред. Цорна В.А. «Християнська зоря», 1999. — 1088 с.
20. Роудс Р. Рассуждая со Свидетелями Иеговы при помощи Писания: пер. с англ. — СПб ООО «Центр апологетических исследований», 2004. — 408 с.
21. Святитель Феофан (Быстров). Тетраграмма, или Ветхозаветное Божественное имя. — СПб, 1905.
22. Серков А. «Тринитаризм или унитаризм?» : электр. версия: <http://my.mail.ru/community/adventist/tag/>
23. Теологический энциклопедический словарь / под ред. У. Элвелла — М.: Ассоциация «Духовное возрождение» ЕХБ, 2003. — 1488 с.
24. Уайт Э. Деяния апостолов. — Заокский: «Источник жизни», 2002. — 593 с.
25. Уайт Э. Евангелизм. — С. 615-617.
26. Уайт Э. Христос — надежда мира. — Заокский: «Источник жизни», 1993. — С. 19.
27. Уидден В., Мун Д., Рив Д. Троица: тайна и откровение: пер. с англ. — Заокский: «Источник жизни», 2008. — 220 с.
28. Фрум Л. Движение, предначертанное Богом (электр. версия).
29. Харвей К. Да вам следует верить в Троицу! (электр. версия).
30. Эриксон М. Христианское богословие: пер. с англ., СПб: «Библия для всех», 2004. — 1088 с.

Ігор Корещук

**СВЯТА БОЖА ТРІЙЦЯ:
ХРИСТІАНСЬКИЙ МІФ ЧИ БІБЛІЙНА ІСТИНА?**

Директор видавництва **Василь Джулай**
Головний редактор **Лариса Качмар**
Богословська експертиза і редагування

Ірини Карпи, Ольги Стасюк
Коректори **Ганна Борисовська,**
Інна Джердж, Юлія Вальчук

Комп'ютерна верстка **Віри Кузьменко**
Дизайнер обкладинки **Тетяна Романко**
Відповідальна за друк **Тамара Грицюк**

Папір газетний. Офсетний друк. Підписано до друку 13.05.2013 р. Гарнітура Ньютон.
Наклад 5000 примірників.

Видавництво «Джерело життя» 04107, м. Київ, вул. Лук'янівська, 9/10-А,
тел. (044) 425-6906, факс 467-5064, E-mail: dzherelo@ukr.net